

Pamięć kulturowa

Poradnik metodyczny.
Propozycje działań z zakresu
edukacji i animacji kulturowej

Tom 2

**Pamięć
kulturowa**

Pamięć kulturowa 06

Anna Danilewicz, Anna Talarczyk,
Agnieszka Kajdanowska

Białostoczanie mówią 08

Ludomir Franczak

Ćwiczenia z pamięci 22

Marta Madejska

Życie dziełem 32
— topobiografie

Urszula Katarzyna Siwerska

Mieszkam w Białymstoku 42

Małgorzata Miłkowska

Listy do Henia 48

Anna Dąbrowska

Wyprawka 62

Magdalena Robaszkiewicz

Być bliżej historii 72

Alicja Stasiak-Sikorska

„Przechodząc obok...” 88

Marta Kalisz-Zielińska

**Tu powstała Polska
— przez archeologię poznaję
historię swojego regionu** 98

Natalia Oleszczuk

**Architektura
w pudełku** 108

Karol Piekarski

**Data-driven
investigation** 118

Dorota Górecka

**Jak zachować
przeszłość?** 126

Pamięć kulturowa

6

Scenariusze zebrane w tej części książki mogą stanowić inspirację dla wszystkich tych, których interesuje tworzenie narracji o historii, pamięci, mieście, którzy rozważają problemy związane z konstruowaniem tożsamości kulturowej i towarzyszącymi jej wykluczeniami czy też poszukują propozycji zajęć, które pozwolą lepiej zrozumieć specyfikę działania rozmaitych wspólnot. Oczywiście, pojęcie pamięci kulturowej nie obejmuje wszystkich tych zagadnień, choć w ujęciu Aleidy Assmann, poświęcającej w swych rozważaniach dużo miejsca pamięci kulturowej, pojawia się trop interpretacyjny, który cechuje także projekty lub ich części, opisane w zamieszczonych tu scenariuszach. Badaczka zastanawiając się nad zadaniami pamięci kulturowej pisze:

7

„(...) pamięć kulturowa bazuje na przekazanym złożonym repertuarze heterogenicznych form symbolicznych. Przekazany repertuar pamięci kulturowej – artefakty, jak teksty, obrazy, rzeźby, obok innych kompozycji przestrzennych: pomników, architektury, krajobrazu, jak również porządki czasowe: święta, zwyczaje, rytuały – w toku przemian historycznych wymaga ciągłego dopasowania i odnawiania, a także odczytywania i dyskusji, gdyż musi być dostosowywany do potrzeb i wymogów każdej teraźniejszości. (...) Konserwacja i dbałość o zasoby są głównym zadaniem pamięci kulturowej, ale swój kształt uzyskuje ona dopiero poprzez subiektywne postrzeganie, oceny i przyswajanie, wspierane przez media, instytucje kulturowe i system edukacji”¹.

Proces aktualizacji form symbolicznych poprzez odniesienie ich do doświadczeń jednostki bądź wspólnoty to ważny element wielu scenariuszy, obecnych w tej części książki. Pracując z pamięcią kulturową jako przekazywanym repertuarem tych stale odnawianych, rewidowanych i przyswajanych form symbolicznych, edukatorzy mają szansę zadbać o to, by procesy interpretacyjne, prowadząc do wytwarzania nowych znaczeń, stanowiły również zachętę do zmiany postaw, światopoglądów, by były częścią przeobrażeń świata społecznego.

¹ A. Assmann, *Cztery formy pamięci*, przeł. K. Sidowska, w: *Między historią a pamięcią. Antologia*, red. M. Saryusz-Wolska, Wydawnictwo UW, Warszawa 2013, s. 55–56.

Białostoczanie mówią

Temat

Program *Białostoczanie mówią* to zestaw trzech scenariuszy zajęć ze stałej oferty edukacyjnej Centrum im. Ludwika Zamenhofa w Białymstoku. Ich idea wywodzi się z Mediateki CLZ – multimedialnego archiwum historii mówionej miasta i regionu, repozytorium wiedzy i opowieści świadków historii o najważniejszych wydarzeniach XX i XXI wieku na Podlasiu. Projekt Mediateka CLZ został zainicjowany w 2010 roku. Od tamtej pory zgromadziliśmy i udostępniamy setki godzin nagrań, tysiące archiwalnych zdjęć i dokumentów. Pierwszymi cyklami nagraniowymi w Mediatece CLZ były *Bojary* (cykl poświęcony jednej z najstarszych i do niedawna najpiękniejszych dzielnic Białegostoku) oraz *Najstarsi białostoczanie*. Oba są wciąż uzupełniane, a zebrane materiały prezentujemy regularnie w formie wystaw i wydawnictw, starając się jak najszerzej udostępnić zbiór Mediateki CLZ oraz pokazać jej historyczny, edukacyjny i kulturowy potencjał. Mediateka CLZ to forma ocalania zdarzeń, wspomnień, faktów i dat, ulotnych wrażeń, zapamiętanych obrazów i ciągle żywych emocji, dla których – z oczywistych powodów – trudno znaleźć miejsce w podręcznikach do historii.

Historia mówiona (*oral history*) to próba ukazania i opisanie przeszłości z punktu widzenia zwykłych ludzi – stworzenia alternatywy i dopełnienia dla tekstów zawodowych historyków. *Oral history* przywraca szacunek dla przekazu ustnego, który przez tysiąclecia był jedynym źródłem wiedzy o własnej przeszłości, o przeszłości grupy społecznej, plemienia, narodu. Równie ważne, jak ocalenie przed zapomnieniem, jest ożywianie pamięci. Dlatego dopełnieniem dotychczasowych projektów wystawienniczych i wydawniczych jest program *Białostoczanie mówią* – cykl różnorodnych działań artystycznych i edukacyjnych, adresowanych do młodego odbiorcy/młodej odbiorczynie. Trzy tematy – *Białostocka kronika*, *Spacer po centrum*, *Linia czasu* – wprowadzają w XX-wieczną historię Białegostoku. Wszystkie scenariusze opierają się na wspólnych założeniach: przekaz edukacyjny bazuje na materiale zgromadzonym w Mediatece CLZ; zajęcia są okazją do spotkania młodych ludzi ze świadkami historii (poprzez nagrania wideo, zdjęcia, spisane relacje); w trakcie warsztatu istotny jest nie tylko proces poznawczy, ale też integracyjny: pomimo oczywistych różnic pokoleniowych, przemian społecznych, politycznych da się wychwycić wspomniane wyżej cechy dystynktywne, ową „tutejszość”, czyli pewien wspólny zrąb tożsamości białostoczan/białostoczaniek. Oba cykle nagraniowe, na których

bazuje program *Białostoczanie mówią*, składają się w głównej mierze z relacji osób w podeszłym wieku. Zajęcia są zatem również szansą na budowanie szacunku i uważności wobec osób starszych. Edukacja na temat historii Białegostoku i regionu w sposób naturalny jest też edukacją o wielokulturowości. Rozpatrujemy to zagadnienie zarówno z perspektywy historycznej (pokazując np. miasto, w którym znaczną część mieszkańców stanowili Żydzi; w którym rozbrzmiewały języki polski, rosyjski, białoruski, niemiecki, rosyjski, jidysz), jak i odnosząc je do problemów współczesnego Białegostoku.

Grupa odbiorcza

Zajęcia są adresowane do trzech grup wiekowych: uczniów i uczennic klas IV-VI szkoły podstawowej (*Białostocka kronika*), szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych (*Linia czasu* oraz *Spacer po centrum*). Wybór tych konkretnych grup wynikał z dotychczasowych doświadczeń edukatorów CLZ. Rozmowy z nauczycielami/nauczycielkami oraz uczniami/uczennicami podczas innych warsztatów, prowadzonych przez edukatorów/edukatorki CLZ, pokazały, że młodzież ma małą wiedzę na temat historii i kultury swojego najbliższego otoczenia. Zależało nam na stworzeniu oferty, która pozwoli im bądź na uczestnictwie w całym cyklu (w kolejnych etapach edukacji), bądź umożliwi wybranie najbardziej w danym momencie potrzebnego modułu. Ponadto w programie nauczania na tych etapach edukacji pojawiają się odwołania do historii lokalnej i historii XX wieku.

Diagnoza

Podczas II wojny światowej miasto straciło blisko 80 proc. mieszkańców i mieszkańek. Liczna społeczność żydowska została wymordowana w getcie i obozach koncentracyjnych. Dziesiątki tysięcy wywieziono na Sybir, gdzie wielu zmarło, liczni zaś nigdy już nie wrócili do Białegostoku. Wspomniane wydarzenia przerwały proces miastotwórczy. Powojenne osadnictwo bazowało głównie na mieszkańcach wsi z całego regionu. W krótkim czasie odbudowano tkankę miejską. Jednak utracona została ciągłość historyczna i kulturowa. Współcześni białostoczanie/białostoczanki zmagają się więc z wielowątkowym dziedzictwem: historii miasta, która rzadko jest ich historią rodzinną, większych tradycji wyniesionych z domu, które zderzają się z przestrzenią urbanistyczną i kulturową miasta i ich własnymi ambicjami do bycia „mieszczuchami”; z dziedzictwem wielonarodowości i wielowyznaniowości, które na pierwszy rzut oka trudno dostrzec, a które ciągle silnie, choć niejawnie, oddziałuje na

życie społeczne, politykę, gospodarkę. *Białostoczanie mówią* to również próba przygotowania młodych ludzi do życia w świecie, gdzie na nowo trzeba zdefiniować wielokulturową tożsamość miasta i regionu, współtworzoną już nie tylko przez historycznie obecne tu mniejszości, ale też współczesnych emigrantów z Czeczenii, Białorusi czy Ukrainy.

Główne cele

Mediateka CLZ powstała z myślą o dokumentacji i zachowaniu niezwykle barwnych zjawisk i procesów zachodzących w świadomości zbiorowej białostoczan i białostoczank. Wszystkie działania popularyzujące Mediatekę CLZ są próbą ukazania wspólnej historii białostockiej społeczności w całej jej różnorodności i skomplikowaniu – próbą dotarcia do źródła zjawiska, nazywanego tygłem kultur. Różnorodność bywa źródłem problemów, ale nawet wtedy jest wartością, bo pozwala lepiej rozumieć otoczenie i samych siebie. Celem podejmowanych w CLZ działań jest aktywizacja ludzi w różnym wieku do odkrywania, interpretowania, rozumienia – do poszukiwania „białostockości”, własnej i zbiorowej tożsamości żyjących tu ludzi. Tym samym celem warsztatów jest zachęcenie młodych ludzi do spotkania – za pośrednictwem Mediateki CLZ i na żywo – ze świadkami historii, osobami pamiętającymi najważniejsze wydarzenia z historii miasta w ostatnich kilkudziesięciu latach. Opowiadając o mieście z perspektywy własnych losów, życiowych wyborów, oceniając zmiany społeczne, polityczne dają młodym ludziom możliwość lepszego zrozumienia i dojrzałego wartościowania ich własnych postaw i sytuacji życiowej. Punktem odniesienia dla tych poszukiwań jest przestrzeń miasta – mocno przeobrażonego w ostatnim półwieczu, stale się zmieniającego, lecz zachowującego swoje cechy dystynktywne (w architekturze, urbanistyce, ale też w specyficznej mentalności mieszkańców i mieszkańek), rozpoznawalne dla różnych pokoleń białostoczan i białostoczank.

Cele szczegółowe

- zainteresowanie młodych ludzi historią lokalną;
- budowanie lokalnej świadomości historycznej, identyfikacji ze społecznością i współtworzenie etosu miasta;
- popularyzacja Mediateki CLZ jako źródła wiedzy o historii miasta, ale też jako społecznego archiwum pamięci oraz medium, które może połączyć najmłodsze i najstarsze pokolenia mieszkańców i mieszkańek miasta;

- zaktywizowanie młodych ludzi do indywidualnego poznawania i interpretowania (traktowania ze zrozumieniem) historii lokalnej. Program warsztatów stanowi uzupełnienie programu szkolnego i jest szansą na nabywanie nowych kompetencji przez uczniów i uczennice;
- popularyzacja wielokulturowej tradycji miasta oraz promowanie pozytywnych postaw wobec odmienności, w tym religijnej i kulturowej.

Zakładane efekty

Młodzi ludzie uświadamiają sobie, jak ciekawą przygodą jest poznawanie historii miejsca, w którym żyją – zajęcia mają otwierać i przygotowywać ich na takie doświadczenie, rozbudzać pasję i dawać podstawowe narzędzia do rozwijania zainteresowań. Uczestnicy i uczestniczki zajęć lepiej pojmują historię miasta i regionu, potrafią zrozumieć, że to wspólna historia tysięcy ludzi, którzy żyją obok nich, a nie narracja o anonimowych postaciach i wydarzeniach z podręcznika do historii. Potrafią też dyskutować o historii, uwzględniając różnorodne perspektywy: własne opinie, rozmaite doświadczenia świadków historii, odrębne interpretacje, oparte na odmiennych kulturowo lub historycznie uwarunkowaniach. Do zakładanych efektów należy też inicjowanie działań dotyczących dokumentowania historii w formie np. szkolnych programów *oral history* lub nawet indywidualnych działań poszczególnych uczniów i uczennic w odniesieniu do historii rodzinnej oraz stałe rozbudowanie programu warsztatów z uwzględnieniem nowych nagrań, relacji czy wątków tematycznych.

Czas i miejsce działania

Czas: 90 minut.

Miejsce: dowolna sala mogąca pomieścić daną grupę warsztatową, wyposażona w stoliki, krzesła; zajęcia mogą odbywać się w instytucji, ale też na terenie szkoły.

Metody działań

Każdy z trzech warsztatów w ramach cyklu *Białostoczanie mówią* wykorzystuje odrębny zestaw metod dydaktycznych, dostosowanych do wieku odbiorców/odbiorczyń – od 10 do 19 roku życia, tworzących uzupełniającą się formułę nauczania historii i włączania młodych ludzi w dyskurs o niej. Poniżej przedstawiamy główne metody dydaktyczne i przykłady ich zastosowania w scenariuszach.

— Gry integracyjne: wykorzystywane są takie gry jak: „Raz, dwa, trzy... Baba Jaga patrzy”, puzzle fotograficzne, „Czas-O-mierz”. Rozgrywamy je na początku zajęć. Służą oswojeniu młodych ludzi z przestrzenią, stopniowo wprowadzają w tematykę warsztatu. W czasie gry „Raz, dwa, trzy...” omawiane są m.in. przedwojenne dziecięce gry i zabawy. Puzzle fotograficzne (dopasowywanie starych i współczesnych zdjęć Białegostoku, dobieranie się w pary) pozwalają nastolatkom na przełamanie nieśmiałości oraz pokazują świat – Białystok w okresie międzywojennym i zaraz po II wojnie światowej – w którym „spędzą” kolejne 90 minut. „Czas-O-mierz” to odliczanie w milczeniu jednej minuty – by zrozumieć, jak relatywnie odczuwamy upływ czasu; ponadto jest to sposób na wyciszenie grupy i wprowadzenie kategorii czasu, jako tematu przewodniego.

— Gry edukacyjne: w większości są to plastyczne opracowania zagadnień omówionych w trakcie zajęć, np. stworzenie plakatu, którego centrum stanowi historyczne zdjęcie. Inną metodą to dopisywanie pytań do wybranych zdjęć historycznych – O co chciałbym/chciałabym zapytać osobę z fotografii? Co mnie ciekawi w świecie sprzed 80 lat? Ciekawym wariantem jest też naniesienie na historyczną mapę centrum miasta miejsc, lokalizacji, które dla współczesnych młodych ludzi są z jakiegoś powodu istotne (np. tu jest moja ulubiona budka z lodami, tu jest kino, które lubię, tu chodzimy na spacer, tędy prowadzi moja droga do szkoły).

— Analiza tekstu – zmodyfikowany jigsaw: sposób na pamięciowe opanowanie większej ilości informacji, przydatnych w trakcie zajęć. Uczestnicy i uczestniczki zostają podzieleni na trzy grupy, każda dostaje fragment tekstu o międzywojennej historii Białegostoku. W pierwszej turze gry ich zadaniem jest zapamiętanie jak największej ilości informacji. W kolejnych dwóch turach połowa grupy przemieszcza się, dołączając kolejno do członków pozostałych dwóch zespołów. Mają wymienić się wiedzą – przedstawić jak największą ilość zapamiętanych faktów i zebrać maksymalnie dużo informacji o tym, co czytała inna grupa. Po trzech rundach robimy szybki test – seria kilkunastu pytań, w których sprawdzamy zebraną wiedzę. Zespół, który udzieli najwięcej poprawnych odpowiedzi (liczy się też szybkość zgłaszania się do odpowiedzi), zwycięża i ma prawo wybrać stolik do kolejnej części warsztatów.

— Analiza nagrań audio i wideo: w młodszej grupie wiekowej wykorzystywane są dwa rodzaje materiałów filmowych: krótkie fragmenty opisujące gry z okresu międzywojennego (biegajs, baca) – po odsłuchaniu uczestnicy i uczestniczki, podzieleni na cztery grupy (po dwie

do każdego nagrania) opisują zasady gry, uzupełniając nawzajem swoje prezentacje; w drugim przypadku wszyscy uczestnicy i uczestniczki odsłuchują jedno nagranie – „spacer” po centrum Białegostoku tuż przed wojną – ale każda grupa zapisuje inne doznania, tj.: kolory, dźwięki, smaki, zapachy. Grupy starsze pracują z dłuższymi fragmentami nagrań (ok. 8 minut), wykorzystując kartę pracy do zebrania niezbędnych informacji. Dane te wykorzystywane są w kolejnych działaniach. W przypadku zajęć *Linia czasu* uczestnicy wykorzystują te informacje do uzupełnienia tytułowej linii. W warsztacie *Spacer po centrum* nanoszą na przedwojenną mapę Białegostoku jak najwięcej informacji uzyskanych z nagrania, dopasowując do tego również archiwalne fotografie.

— Analiza fotografii historycznych: pomocniczo wykorzystywane są tutaj karty pracy (gdy analiza zdjęć wymaga zebrania większej ilości danych) lub po prostu oglądanie fotografii: porównywanie dawnych i współczesnych, układanie foto-puzzli, odszukiwanie detali, które ułatwiają rozpoznanie dekady, miejsca itp.

— Karty pracy: ułatwiają interpretację zdjęć, filmów. Pozwalają się skupić i uporządkować prace w grupach. Pomagają uczestnikom i uczestniczkom zaprezentować efekty pracy danej grupy.

— Burza mózgów: stworzenie definicji pojęć dość trudnych dla uczniów i uczennic z klas IV-VI – czas, przeszłość, historia, pamięć – za pomocą wizualizacji obrazkowych lub wypisania skojarzeń. To również sposób na poznanie grupy, zorientowanie się, na jakim poziomie są jej umiejętności analityczne i zdolność pojmowania abstrakcyjnych idei.

— Heureka: pogadanka wprowadzająca lub porządkująca podstawowe informacje z danego okresu (np. o tym, co się działo w Białymstoku w okresie międzywojennym, co to jest historia mówiona), które są przydatne w trakcie wykonywania kolejnych zadań.

— Dyskusja: stały element wszystkich scenariuszy: podsumowanie kolejnych części zajęć (kluczowych do wykonania kolejnych zadań) oraz całości procesu.

Narzędzia

- kartki w formatach od A0 do A6, mazaki, kredki, wykałaczki, plastelina, taśmy klejące, nożyczki;
- wydrukowane zdjęcia w różnych formatach, filmy nagrane na tabletach (ewentualnie słuchawki z rozgałęzaczami do tabletów);
- puzzle fotograficzne;
- mapy archiwalne, wydrukowane w dużym formacie;
- poduszki (do usadzenia młodszych uczestników na podłodze);
- wydrukowane karty pracy.

Harmonogram przedsięwzięcia

Przebieg zajęć na przykładzie warsztatu *Białostocka kronika*, otwierającego cykl, adresowanego do uczniów i uczennic klas IV-VI.

Białostoczanie mówią/Białostocka kronika

Czas trwania: 90 minut

Materiały: duże arkusze papieru (mogą być kolorowe lub białe z flipchartu), flamastry, markery, poduszki, 4 tablety z relacjami, nagranie Świadka Historii, laptop + głośniki komputerowe, siedem zdjęć w formacie A3, przedstawiających postaci z międzywojnia, pociętych na puzzle (każde na 4 fragmenty; jeśli spodziewamy się większej grupy trzeba dołożyć jeszcze jedno zdjęcie albo któreś pociąć na pięć części).

Wprowadzenie (10 minut)

— Integracja — gra „Raz, dwa, trzy... Baba Jaga patrzy”

Wszystkie dzieci ustawiają się przy jednej ścianie, ochotnik/ochotniczka przy drugiej. Celem dzieci jest dotarcie spod jednej ściany do drugiej, ale mogą iść tylko, gdy Baba Jaga jest odwrócona twarzą do ściany i mówi „Raz, dwa, trzy... Baba Jaga patrzy”. Gdy skończy mówić i odwróci się do sali, wszyscy uczestnicy i uczestniczki muszą się zatrzymać. Nie wolno im się poruszyć, ani drgnąć. Kto wykona ruch – wraca na linię startu. Baba Jaga może podchodzić, sprawdzać, czy uczestnicy i uczestniczki na pewno nie ruszają się (można mrugać). Gdy się upewni, wraca pod ścianę i cały proces się powtarza do momentu, gdy pierwsza osoba dotknie ramienia Baby Jagi. O ile mamy więcej czasu, grę można powtórzyć. [Uwaga! Informujemy, że uczestnicy i uczestniczki mogą iść tylko noga za nogą, stopa za stopą; nie można: biec, skakać. Gdy grupa jest zbyt liczna, można zrobić zabawę w dwóch turach. Wówczas grupa obserwująca sprawdza, czy gracze nie oszukują. Gra może być też rozegrana na korytarzu, jeśli w sali brakuje miejsca].

— Wprowadzenie

Informujemy, że to stara, podwórkowa gra, w którą grały jeszcze nasze babcie i tych babć babcie. Gra stanowi wprowadzenie do zajęć, bowiem będziemy rozmawiać m.in. o tym, jak się bawiły dzieci w Białymstoku wiele, wiele lat temu, przed II wojną światową. A także dowiemy się: jak wyglądało wówczas miasto, jak się zmieniło na przestrzeni dziesięcioleci, kim byli jego mieszkańcy i mieszkanki.

Mapa myśli (10 minut)

— Podział na grupy

Dzielimy uczestników i uczestniczki na 3–4 grupy (w zależności od liczby uczniów) – poprzez odliczanie do 3–4. Każdy zespół siada na podłodze na poduszkach, wokół jednego arkusza papieru. Zadaniem uczestników i uczestniczek jest wyjaśnienie podanych pojęć; poprzez burzę mózgów w formie mapy myśli (krótkie hasła, skojarzenia, wyobrażenia, symbole, które z danym pojęciem się kojarzą). Dla ułatwienia można od razu napisać na arkuszach dane hasło: PAMIĘĆ, CZAS, HISTORIA (dodatkowe dla grupy 4: PRZESZŁOŚĆ).

— Prezentacja

Każda grupa wybiera jedną osobę, która prezentuje wyniki burzy mózgów.

[Uwaga! Prowadzący/a w trakcie pracy powinien chodzić cały czas między grupami, zadając pomocnicze pytania, sprawdzając postęp prac, zachęcając do rozbudowania odpowiedzi, gdyż dzieci mają np. tendencję do skupienia się na rysunku zamiast szerszej analizie pojęcia].

Podsumowanie (5 minut)

Prowadzący/a wyjaśnia, że w trakcie zajęć przeniesiemy się w czasie. Cofniemy się o 80 lat i więcej (prosimy, żeby dzieci obliczyły, który to będzie rok), żeby poznać historię miasta, w którym mieszkamy, uczymy się. Wyjaśniamy, że to taki – mniej więcej – okres, który jest w stanie objąć pamięć nasza oraz naszych rodziców i dziadków, za sprawą opowieści, ustnych i pisemnych relacji. Wyjaśniamy krótko, że tym zajmujemy się w CLZ – zbieraniem opowieści, które tkwią w pamięci ludzi i które mogą nas dzięki temu przenosić w czasie. [Uwaga! W trakcie omówienia warto korzystać z odpowiedzi, haseł, które pojawiły się na kartach dzieci].

Ćwiczenie „Dawne zabawy” (15 minut)

— Praca w grupach

Dzielimy uczestników i uczestniczki na 4 grupy i wyjaśniamy przebieg ćwiczenia. Ich zadaniem jest obejrzenie nagrań na tabletach – mają usiąść tak, żeby wszystkie dzieci w grupie widziały i/lub słyszały opowieść Bohatera z czasów, gdy był on w ich wieku. A było to ok. roku 1938–1939. Informujemy, że dwie grupy będą słuchały opowieści o jednej grze, dwie kolejne – o innej zabawie. Mają dowiedzieć się, jak gra się nazywała i zapamiętać jak najwięcej szczegółów. Dopiero po wyjaśnieniu zasad, rozdajemy uczniom i uczennicom tablety.

— Grupa A x 2: „w biegajsa”

— Grupa B x 2: „w bacę”

[Uwaga! Nagrania na tabletach muszą już być przygotowane, włączone. Informujemy uczestników i uczestniczki, że nie mogą wykonywać innych czynności na urządzeniach. Tablety są dosyć ciche, grupy muszą usiąść/położyć się jak najdalej od siebie i jak najbliżej urządzenia. W trakcie odsłuchu pilnujemy, żeby w sali było naprawdę cicho. Dodatkową korzyścią z cichych nagrań jest to, że uczestnicy bardziej skupiają się na wyłowieniu potrzebnych informacji].

Po odsłuchaniu nagrań prosimy, by uczestnicy i uczestniczki podsumowali zdobyte informacje i zadajemy im pytania. Przykładowe:

— Na czym polegały opisane zabawy? Podajcie ich nazwy.

A) Bieganie po zamrzniętym stawie tak, żeby lód się nie załamał.

B) Gra w guziki, guziki metalowe (najlepiej wojskowe z orzełkiem), guziki odbijało się od ściany i zbijało się guziki przeciwnika.

— Czym różniły się te zabawy od tych, które znacie obecnie?

A) Była bardziej niebezpieczna, bawiło się razem mnóstwo dzieci, nikt ich nie pilnował.

B) Dzieci mogły chodzić po fabryce, przyglądać się pracy w warsztatach, dziś raczej mają zabawki, nie bawią się guzikami.

— Gdzie kiedyś dzieci się bawiły, a jak teraz spędzają wolny czas?

A) Ulica Mickiewicza, okolica, stawy przy ulicy.

B) Fabryka Nowika.

Spacer po mieście (10 minut)

— Rozgrzewka

Rozdajemy uczestnikom i uczestniczkom puzzle – pocięte na dość duże fragmenty, historyczne zdjęcia Białegostoku (formatu A4). Każdy uczeń i uczennica dostaje jeden element (jeśli coś zostanie, to ktoś dostaje dwa fragmenty, ale ważne, żeby były z tego samego zdjęcia). Pierwszym zadaniem uczniów i uczennic jest złożenie puzzli, fotografii, czyli odnalezienie osób, które mają fragmenty tego samego zdjęcia.

— Dopasowanie

Po zapoznaniu się z obrazkami, mają za zadanie odnalezienie wśród zdjęć, które wiszą na ścianie, fotografii przedstawiających to samo miejsce, ale współcześnie. Kładą swoje puzzle na stole w miejscu, gdzie wisi właściwe zdjęcie. Przez chwilę je porównują.

— Rozmowa

Uczestnicy i uczestniczki wracają na poduszki i krótko rozmawiają z prowadzącym – czy Białystok bardzo się zmienił? Czy łatwo było rozpoznać te miejsca, czy raczej trudno?

Spacer po centrum (10 minut)

Znamy już miasto. Po kilku zadaniach uczestnicy mogą sobie wyobrazić, jak wyglądał Białystok przed wojną, jak bardzo różnił się od współczesnego miasta. Teraz zatem łatwiej im będzie wykonać kolejne zadanie.

— Podział na grupy

Prowadzący/a dzieli uczestników i uczestniczki na 3–4 grupy. Każda siada wokół dużego arkusza papieru. Każdy uczestnik i każda uczestniczka dostaje mazak.

Wyjaśniamy, że zadanie odbywać się będzie w absolutnej ciszy. Uczniowie i uczennice wykonują zadanie samodzielnie, choć w grupach: słuchając opowieści o Białymstoku z czasów dzieciństwa Bohaterki nagrania, każda grupa ma spróbować wypisać określone informacje: zapachy, dźwięki, kolory, ewentualnie smaki. [Uwaga! Prowadzący/a zwraca uwagę, że trzeba w tym momencie uruchomić wyobraźnię. W opowieści rzadko bowiem padają tak konkretne informacje. Trzeba je sobie wyobrazić. Na przykład nasza Narratorka będzie opowiadać o piekarni i chlebie, a zatem – co mogą zapisać uczestnicy z grupy A? – zapach chleba; z grupy B? – dźwięki ze sklepu, w którym sprzedaje się chleb, rozmowę; grupa C? – złocisty, brązowy kolor bochna chlebowego; grupa D? – smak lekko słodkawy, chrupiący. Każdy zapisuje swoje skojarzenia na wspólnym arkuszu].

— Praca w grupie

Po zakończeniu nagrania, dzieci uzgadniają wspólną wersję, porównują swoje pomysły i prezentują na forum:

— jak pachniało...

— jak brzmiało...

— jak wyglądało...

...miasto z tej opowieści?

Zadanie detektywistyczne (30 minut)

— Oglądamy zdjęcia

Dzieci oglądają w grupach zdjęcia przedwojennego Białegostoku (nie powinno być więcej niż 4 osoby w grupie). Rozpoznają miejsca, rozmawiają o tym, co przedstawiają fotografie.

— Pytania pomocnicze: Jak ubrane są dzieci na zdjęciach? Jak ubrani są ich rodzice? Co widać na ulicach miasta? Czego nie ma, co znamy obecnie? Co jest takie samo?

— Praca plastyczna

Dzieci przyklejają zdjęcie na środku dużej kartki A0 i domalowują (grupowo) otoczenie – miasto sprzed wielu, wielu lat. Wykorzystują jak najwięcej informacji z zajęć.

— Prezentacja prac

Czym różni się, zdaniem dzieci, miasto z przeszłości od obecnego?

Podsumowanie, ewaluacja

Krótka rozmowa o tym, co się uczestnikom i uczestniczkom podobało, a co by można było zmienić w przyszłości. Sprawdzenie ich wiedzy.

Ewaluacja

Ewaluacja zajęć odbywa się w ostatnim punkcie każdego scenariusza – to rozmowa z uczestnikami i uczestniczkami na temat tego, co wynieśli z zajęć, jakie wrażenia są dla nich najmocniejsze, najważniejsze. Edukatorzy/edukatorki po skończonych zajęciach rozmawiają również z nauczycielami/nauczycielkami, prosząc o opinie, wskazówki, uwagi, podpowiedzi dotyczące tego, jak ewentualnie warsztaty mogłyby być zmodyfikowane. Do prowadzenia zajęć zostało przeszkolonych czterech edukatorów/edukatorki z CLZ. Ważna jest też wymiana doświadczeń, refleksji i pomysłów pomiędzy nimi. Częstotliwość takich spotkań zależy od aktualnego zainteresowania ofertą warsztatową.

Preferowane kompetencje edukatora kulturowego/edukatorki kulturowej

— miłośnik/miłośniczka historii lokalnej – taki model warsztatu wymaga dość sporej orientacji w historii miasta, wsi, regionu, a także historii powszechnej oraz kompetencji z zakresu analizy źródeł historycznych (klasycznych i alternatywnych);

— miłośniczka/miłośnik lokalnych osobliwości, tradycji – taka orientacja przydaje się, by wzbogacić przekaz o detale, szczegóły, które mogą uatrakcyjnić główny temat, pomóc młodym ludziom odkryć swoją własną fascynację lokalną historią;

— dobry organizator/organizatorka – zajęcia są wymagające, rozbudowane, potrzebna jest dobra samokontrola oraz logistyka, by sprawnie przeprowadzić wszystkie elementy programu, zmieścić się w czasie, zrealizować zakładane cele; przydaje się współpracownik/współpracowniczka.

Źródło

Zajęcia prowadzą edukatorzy z Centrum im. Ludwika Zamenhofa. Program warsztatów powstał początkowo dzięki grantowi z Fundacji im. Leopolda Kronenberga, jako element projektu *Białostoczanie mówią*; został zmodyfikowany na początku 2015 roku. Wprowadzone zmiany nie niosą za sobą kosztów, za to zwiększają dynamikę i różnorodność form pracy. Organizacja warsztatów jest finansowana ze środków własnych instytucji. Program jest w ofercie stałej CLZ. Warsztaty odbywają się w zależności od zapotrzebowania zgłaszanego przez szkoły i organizacje.

Ćwiczenia z pamięci

2
2

Temat

Warsztaty dotyczą ogólnie pojętej problematyki pamięci i manipulacji informacją. Podstawowym celem warsztatów jest uzmysłowienie ich uczestnikom i uczestniczkom fenomenu zawodności ludzkiej pamięci, nieustannie weryfikowanej przez różne źródła. Jest to też próba prześledzenia mechanizmu powstawania tzw. „fake news” i zabawa formą przetwarzania uzyskanych informacji.

Warsztaty skupiają się na samym procesie pamięciowym i jego istocie. Ujawniają szereg możliwości manipulacji, tworząc w ostateczności legendę, bajkę. Punktem wyjścia do jej budowania mogą być różnego rodzaju archiwa dźwiękowe związane z historią mówioną, artykuły z gazet, opowieści rodzinne – a więc materiały u swojego źródła „skazane” działaniem procesów pamięciowych.

Uczestnicy warsztatów mają za zadanie stworzenie fikcyjnej historii na podstawie rzeczywistego zdarzenia. Historii, która byłaby permutacją rzeczywistości, nieznacznie ją wykrzywiała. Zadanie to ma pokazać możliwości, jakie niesie ze sobą ludzka zdolność wybiórczego pamiętania, ale jednocześnie uczulić na niebezpieczeństwa manipulacji. Ukazać, jak powstaje legenda.

Grupa odbiorcza

Są to warsztaty, które można przeprowadzić w każdej grupie wiekowej powyżej 8 roku życia. Bardzo ciekawie wypadają w grupach zróżnicowanych wiekowo, w których uczestnicy mają różne doświadczenia i mogą sobie nawzajem przekazywać historie. W wypadku grup bardziej jednorodnych można wyraźniej sprofilować warsztat, np. kładąc większy nacisk na sceptycyzm w podejściu do otrzymanych informacji w grupie późnej szkoły podstawowej (klasy 7–8) i licealnej, czy rozwijać moduł kreatywności w grupach starszych. Uczestnicy nie muszą w żaden sposób przygotowywać się do warsztatów.

Diagnoza

Rzeczywistość związana z ciągłym dostępem do mediów i informacji nieuchronnie wiąże się z różnego rodzaju manipulacjami. Często są

one świadome, wprowadzając w przestrzeń publiczną nieprawdziwe informacje, zaburzając kontekst przedstawianych faktów, które zaczynają żyć własnym życiem, ulegając kolejnym permutacjom w takim stopniu, że nie sposób już prześledzić ich źródła. Fakty (zarówno historyczne, jak i współczesne) są podawane w oderwaniu od ich kontekstu i nadinterpretowywane. W takim informacyjnym zamęcie trudno już odróżnić to, co zdarzyło się naprawdę od przekazywanej przez kolejne portale internetowe legendy. Ilość medialnych przekazów i coraz lepsze sposoby ich konstruowania doprowadzają do zaburzenia rzeczywistości, szczególnie u osób, które przekazy te traktują w 100% poważnie.

Z drugiej strony nowoczesna technologia umożliwia dokumentowanie wszystkiego wokół, co powoduje, że każde zdarzenie posiada swoje odbicie w zdjęciach, relacjach, czy filmach, wspierając naszą pamięć, jednocześnie powodując jej coraz większe upośledzenie. Często nie jesteśmy w stanie przypomnieć sobie wydarzeń sprzed dwóch dni, nie mówiąc o odleglejszych perspektywach, jeśli nie sięgniemy do telefonu czy komputera.

Ten zbiorowy zanik pamięci wspiera kreatywność w tworzeniu nowych „faktów” i pozwala na manipulacje w różnych dziedzinach życia. *Ćwiczenia z pamięci* pomagają uczestnikom prześledzić schematy ich powstawania.

Główne cele

Proponowane warsztaty pokazują mechanizm powstawania nieprawdziwych informacji, jednocześnie zamieniając proces ten w zabawę i pobudzając kreatywność. Zadają pytanie o to, czy w ogóle można, mówić o jedynej (prawdziwej) wersji wydarzeń. Budują fikcyjne światy na podstawie pozyskanych z różnych źródeł informacji obnażając mechanizm kreowania historii.

Celem warsztatów jest też uświadomienie uczestnikom zniekształceń wynikających z ułomności ludzkiej pamięci oraz próba ich twórczego wykorzystania. Zadaniem pośrednim jest zasianie wątpliwości, sceptycyzmu wobec zasłyszanych (przeczytanych) historii, a jednocześnie zwrócenie uwagi na to, że każda legenda ma swoje źródło w prawdziwych wydarzeniach.

Zakładane efekty

Efektym fizycznym *Ćwiczeń z pamięci* jest zbiór prac tekstowo-wizualnych, ułożonych w formie wystawy lub publikacji.

Efektym edukacyjnym powinien być namysł nad mechanizmami powstawania historii oraz możliwościami manipulacji faktami. Zasianie sceptycyzmu wobec zasłyszanych historii, co prowadzić ma do umiejętności oddzielenia kreatywnie opowiedzianej historii (jak ma to miejsce w przypadku literatury, czy legendy) od celowego wprowadzania w błąd czytelnika/słuchacza w wypadku „fake news”.

Ćwiczenia ujawniają też mechanizm działania ludzkiej pamięci, co w efekcie powinno skutkować podchodzeniem przez uczestników z większym dystansem do zapamiętanych przez siebie zdarzeń.

Warsztat jest swego rodzaju zabawą formą, może być jednak rozwinięty w zajęcia, na których dokonujemy dekonstrukcji konkretnej opowieści – podanej oryginalnie w formie legendy, bądź takiej, która uznawana jest za fakt, poprzez znalezienie jej oryginalnych źródeł i zweryfikowanie podanych w niej informacji.

Czas i miejsce działania

Warsztaty, w zależności od cyklu, mogą trwać 3–12 godzin w ciągu jednego lub kilku dni warsztatowych. Do przeprowadzenia warsztatów niezbędna jest sala ze stołami – najlepiej jednym dużym stołem, przy którym mogą pracować uczestnicy i uczestniczki.

Metody działań

Warsztaty są zbiorem ćwiczeń, które mogą być przeprowadzane w różnej kolejności. Można też skupić się na głównym działaniu (numer 4) – pracy z tekstem i jego permutacjami.

1. Wstęp

Wyjaśniamy uczestnikom i uczestniczkom cel warsztatów, przywołując historię o manipulacjach internetowych, jak np. opowieść o zdjęciu watahy wilków, które krąży po internecie z fałszywymi atrybucjami i podpisami: www.wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/1,114885,19399985,to-zdjecie-wilczej-watahy-uczy-ze-nie-mozna-wierzyc-wszystkiemu.html Mówimy o zawodności ludzkiej pamięci, również przywołując przykłady.

2. Portret pamięciowy

Dzielimy grupę na kilka zespołów po 3–5 osób w każdym. Wybieramy jednego uczestnika/uczestniczkę. Wszystkie zespoły przyglądają się wybranemu uczestnikowi/uczestniczce przez ok. 1 minutę. Następnie osoba ta wychodzi z sali. Każdy z zespołów ma za zadanie stworzenie portretu pamięciowego tej osoby. Np. przy użyciu aplikacji: www.flashface.ctapt.de

3. Głuchy telefon

Bierzemy fragment przygotowanego uprzednio tekstu – może to być czyjaś prywatna relacja, lub artykuł z gazety. Uczestnicy i uczestniczki siadają wokół stołu. Jednej z tych osób czytamy po cichu, na ucho, pierwsze zdanie. Osoba ta w podobny sposób powtarza to, co zapamiętała ze zdania następnej osobie. Łańcuszkowo wszyscy po kolei przekazują sobie zasłyszane zdanie. W tym czasie dyktujemy na ucho pierwszej osobie kolejne frazy, które również poddane są działaniu głuchego telefonu. Ostatnia osoba w ciągu notuje na kartce to, co usłyszała. Można w ten sposób przedyktować cały tekst, lub jego fragment. Na koniec odczytujemy powstałą historię, na tym etapie jednak nie ujawniamy tekstu źródłowego.

4. Praca z tekstem

Przed warsztatami przygotowujemy tekst, nad którym będziemy pracować, a który powiązany jest z tekstem przepuszczonym przez głuchy telefon w poprzednim ćwiczeniu. Może to być czyjaś opowieść, relacja wydarzenia, lub artykuł z gazety. Całość powinna znajdować się w wersji pisanej. Przed udostępnieniem tekstu uczestnikom i uczestniczkom warsztatów przygotowujemy go poddając procesowi niszczenia (wymazujemy poszczególne słowa, gniciemy papier, wielokrotnie kserujemy), następnie tniemy tekst na fragmenty zawierające od jednego wyrazu do całego zdania. Fragmenty mieszamy ze sobą i wkładamy do kilku kopert.

Uczestników i uczestniczki warsztatów dzielimy na grupy składające się z 2–5 osób (optymalnie 3 osoby), każdej z grup dajemy kopertę. Prosimy ich o stworzenie nowego tekstu na bazie otrzymanych fragmentów. Można dodawać do otrzymanych zdań i wyrazów własne w dowolnej ilości. Każda z grup pracuje nad swoim fragmentem tekstu układając go na kolorowym papierze tak, aby końcowy efekt był czymś pomiędzy stroną książki lub gazety, a plakatem.

Dobrze, jeśli historia, nad którą pracujemy, ma swojego bohatera/bohaterkę, której sylwetkę możemy nakreślić w kilku słowach przed rozdaniem kopert

(np. ma na imię Jan, jest architektem, ma żonę i dwójkę dzieci – 7-letniego syna i 3-letnią córkę, lubi jeździć na rowerze, jest zapalonym żeglarzem), tak aby powstała w trakcie warsztatów opowieści łączyła ze sobą ta postać. Postać bohatera/bohaterki może być też zarysowana wcześniej, w trakcie zabawy w głuchy telefon.

Po stworzeniu przez poszczególne grupy tekstów próbujemy połączyć je w jedną całość. Sprawdzamy, czy udaje się przeprowadzić przez nie linię narracyjną. Zastanawiamy się nad lukami w historii.

Opracowujemy ilustracje do stworzonych tekstów. Każda grupa pracuje dalej nad swoim fragmentem, lub pracujemy w grupach nad całością. Jeżeli w złożonym tekście znajdują się luki – poszczególnych fragmentów nie daje się połączyć – próbujemy wypełnić je ilustracjami. Robimy je techniką kolażu używając do tego starych magazynów i gazet. Przy tej okazji fragmenty tekstu można uzupełnić wycinkami tekstowymi z prasy. Uczulamy uczestników/uczestniczki na to, aby ilustracje interpretowały tekst – dodawały mu znaczeń, a nie tylko odzwierciedlały treść.

Powstałe prace możemy połączyć w wystawę plakatów, lub ułożyć w formie publikacji/zina, którego następnie możemy powielić w niewielkim nakładzie. Na jego treść mogą złożyć się zarówno prace powstałe w ćwiczeniu 4, jak i te, powstałe w poprzednich. Możemy je łączyć dowolnie (np. głównym bohaterem/bohaterką opowieści może stać się człowiek z portretu pamięciowego, w publikacji można dołączyć historię z głuchego telefonu).

5. Dyskusja

Po zakończeniu ćwiczeń czytamy powstałe historie i ujawniamy teksty źródłowe.

Z jednej strony możemy je przedstawić jako możliwe interpretacje tego samego wydarzenia, z drugiej możemy zwrócić uwagę uczestników i uczestniczek na powstałą pracę, która – o ile uznamy ją za rodzaj legendy, lub baśni – może być interesującą opowieścią (możemy przy tej okazji zastanowić się nad jej morałem).

Jeśli jednak potraktujemy ją, jako opowieść opartą na prawdziwych wydarzeniach, poskładaną ze strzępów dostępnych informacji,

powinniśmy wspólnie zastanowić się nad niebezpieczeństwami, jakie niesie ze sobą nadinterpretacja faktów, czy posługiwanie się nimi przy niepełnym obrazie całości i braku wiedzy o faktycznym przebiegu wydarzenia. Możemy też porozmawiać o tym, kiedy pojawiają się nieświadome nadinterpretacje wynikłe z różnego sposobu zapamiętania tych samych wydarzeń przez różnych uczestników i uczestniczki (kwestia perspektywy, zaangażowania w wydarzenie, sposzregawczości), a kiedy pojawia się manipulacja.

Narzędzia

W trakcie zajęć posługujemy się nożyczkami, klejem, długopisami i kredkami, ale również w proces powstawania prac możemy zaangażować kserokopiarkę (kopiując fragmenty tekstu czy obrazów) i komputer z drukarką. Niezbędne materiały to kolorowe papiery, stare magazyny i gazety. Do ćwiczeń z portretem pamięciowym potrzebujemy komputera lub telefonu z zamontowaną aplikacją.

Musimy też przygotować teksty, nad którymi pracować będziemy w trakcie warsztatów. Mogą to być np.:

- zbiór powiązanych ze sobą opowieści (np. dwie/trzy relacje różnych świadków dot. tego samego wydarzenia),
- pojedynczy tekst podzielony na części (jedna do wykorzystania w głuchym telefonie, druga do obróbki wizualnej),
- pojedynczy tekst wcześniej opracowany (wydobywamy z głównego tekstu postać bohatera/bohaterki, którego opisujemy osobno i wykorzystujemy w głuchym telefonie).

Harmonogram przedsięwzięcia

Działania można podzielić na trzy zasadnicze etapy:

1. Bardzo ważne jest przygotowanie warsztatów i dobór odpowiedniego tekstu, bądź relacji. Tekst nie może być zbyt długi (maksymalnie 2000 znaków) i powinien stanowić zamkniętą całość.
2. Przeprowadzenie warsztatów to zestaw ćwiczeń, które można łączyć, pomijać, lub dodawać swoje wersje. Rdzeniem całości jest praca nad odtworzeniem tekstu (ćwiczenie 4), która może przybrać formę wizualną, albo skupić się na słowie.

3. Zakończenie/ewaluacja, czyli rozmowa o procesie powstawania historii. Warsztaty zakończyć się też mogą powstaniem wystawy, lub publikacji, którą później można kolportować wśród uczestników.

Uwagi do przebiegu przedsięwzięcia

Podczas warsztatów skupić się należy na samym procesie tworzenia i przerabiania historii, unikając komentarzy dotyczących treści. Osoba prowadząca powinna służyć pomocą techniczną, pozwolić każdej z grup na decydowanie o kierunku rozwoju poszczególnych opowieści. Ćwiczenia powinny być raczej zabawą, dając ujście kreatywności uczestników i uczestniczek. Prowadzący/ca powinni czuwać nad procesem jednocześnie nie ujawniając jego szkieletu. Wszelkie komentarze należy pozostawić na rozmowę końcową.

Uczestnicy i uczestniczki mogą też dodawać własne elementy do przeprowadzanych ćwiczeń, szczególnie zadania głównego (numer 4), posługując się innymi, niż zaproponowane, metodami (opowieść może stać się zbiorem hiperlinków, lub przekształcić w pracę multimedialną).

Głównym zagrożeniem, jak przy wszelkiego rodzaju zadaniach związanych z kreatywnością, może być pasywność grupy i niechęć do tworzenia historii. Trzeba wtedy metody pracy dostosować do specyfiki uczestników i uczestniczek. Zaproponować metody wzięte z ich rzeczywistości (oprzeć się o działania związane z Facebookiem lub Instagramem, zaproponować stworzenie historii w formie freestyle'u itp.).

Ewaluacja

Ewaluacja jest istotnym elementem, wieńczącym warsztaty. Na tym etapie ujawniamy metodę pracy, wyjaśniając jej działanie. Ujawniamy też teksty źródłowe. Niszczenie, którym został poddany tekst przed podaniem go uczestnikom i uczestniczkom warsztatów, jest tak naprawdę procesem, który odbywa się po części w głowie świadków jakiegoś wydarzenia (przypomina procesy pamięciowe, zacierających się szczegółów), może być też procesem, jakim poddany jest tekst wielokrotnie cytowany i przeklepany w kolejnych postach internetowych, gubiący po drodze swoje składowe i atrybucje. Taki tekst może też być odzwierciedleniem działania z premedytacją, które zakłada manipulację

faktami. W zależności od przyjętego założenia rozmowa może pokazać różne procesy, którymi poddawane są zarówno informacje medialne, jak i źródła historyczne, ujawniać mechanizm działania ludzkiej pamięci, ale równie dobrze powstawania „fake news”. Rozmowa powinna też uczulić uczestników i uczestniczki na niebezpieczeństwa związane z bezwiednym powielaniem niesprawdzonych informacji – szczególnie na portalach społecznościowych.

Preferowane kompetencje edukatorki kulturowej/ edukatora kulturowego

Ćwiczenia z pamięci może prowadzić osoba, która posiada przygotowanie socjologiczne lub antropologiczne, lub ktoś, kto dobrze orientuje się w przestrzeni nowych mediów internetowych, szczególnie portali społecznościowych. Dobrze, żeby osoba prowadząca, lub osoby zaangażowane do pomocy miały doświadczenie w prowadzeniu warsztatów plastycznych lub pisarskich – w zależności od tego można poprowadzić główne ćwiczenie bardziej w stronę formy plastycznej lub narracyjnej.

Źródło

Powyższy scenariusz jest zmodyfikowaną wersją *Ćwiczeń z pamięci* przeprowadzonych przez Ludomira Franczaka m.in. w CSW „Znaki Czasu” w Toruniu (dla studentów Wydziału Artystycznego UMK w Toruniu), podczas festiwalu „Inwazja barbarzyńców” w Poznaniu (młodzież w wieku 18–25 lat), w ramach „Ogólnopolskiej Giełdy Projektów” organizowanej przez NCK (dorośli uczestnicy, głównie edukatorzy i animatorzy), warsztatów zorganizowanych przez „Krytykę Polityczną na Granicy” w Cieszynie (prowadzonych wspólnie z Magdaleną Franczak z młodzieżą gimnazjalną).

Elementy proponowanych warsztatów są również częścią autorskiego programu zajęć Twórczego projektowania na drugim roku Edytorstwa UMCS w Lublinie.

Życie dziełem — topobiografie

Temat

Projekt sytuuje się w obszarach zbierania i upowszechniania tzw. historii mówionych (ang. *oral history*) i geografii społecznej. Są to jedne z ciekawszych i bardziej skutecznych sposobów „pozapodrecznikowej” nauki historii, edukacji regionalnej i pracy z lokalną tożsamością. Projekt *Życie dziełem* skupiał się na zebraniu opowieści od osób ze środowisk kulturowo-twórczych Łodzi, szczególnie aktywnie działających w okresie pierwszego trzydziestolecia po II wojnie światowej. Przeprowadziliśmy wywiady biograficzne z twórcami łódzkiej kultury i staraliśmy się stworzyć ich subiektywną mapę miasta, ujawnić sploty ludzkich biografii i topografii Łodzi. Chcieliśmy przedstawić postaci trwale związane z Łodzią, budujące jej życie kulturalne latami, lecz znane nieraz tylko w wąskich kręgach swojej dziedziny. Twórców kultury postrzega się przy tym często wyłącznie przez pryzmat ich dzieł, projekt był próbą dotarcia do biografii osadzonych w konkretnych kontekstach i realiach: historycznych, politycznych i życiowych, a wreszcie – w konkretnej przestrzeni miasta. Drugim problemem, naprzeciw którego starał się wyjść projekt, była stosunkowo słaba znajomość własnego miasta przez łodzian i łodzianki, niedocenianie jego historii i nieświadomość istotnych funkcji pełnionych przez Łódź po II wojnie. Wybierając współczesne, wciąż żyjące postaci, chcieliśmy pokazać, że wokół nas codziennie mają miejsce fascynujące zdarzenia i codziennie tworzy się kultura.

Po początkowej kwerendzie i pierwszych wywiadach, ograniczyliśmy działanie do kilku środowisk, skupiając się zwłaszcza na osobach związanych ze środowiskiem dziennikarskim oraz ze Studenckim Teatrem „Pstrąg”, z którego – jak się okazało – wywodziło się wielu „ludzi kultury”. Na bazie zebranych wywiadów i map mentalnych zostały opracowane dźwiękowe ścieżki spacerowe, które mogą być używane w charakterze dość wyjątkowych audioprzewodników. Podczas spaceru po mieście z odsłuchiwaniem fragmentów wywiadów biograficznych, opowiadających o dawnym wyglądzie danych miejsc, można obrazowo wyobrazić sobie przeszłość oraz to, jakie zmiany historyczne musiały nastąpić na przestrzeni minionych lat. Analogiczny projekt można przeprowadzić skupiając się na innych grupach społecznych i zawodowych – na osobach, które poprzez swoją pracę i pełnione funkcje związane były z życiem danej miejscowości czy dzielnicy. Wskazane jest, aby wybrać jedną, określoną grupę, gdyż znacząco ułatwia to poszukiwanie

kontaktów (dzięki zjawisku „kuli śniegowej”, kiedy pierwsi rozmówcy odsyłają nas do kolejnych) oraz pracę z materiałem i tworzenie efektów projektu. W takim przypadku wiele historii zaczyna się splatać i wyłaniają się najważniejsze miejsca, zdarzenia, opowieści o niezwykłych już osobach etc. Z historiami mówionymi można pracować również w dużo prostszy sposób, przykładowo proponując uczniom i uczennicom przeprowadzenie wywiadu ze swoimi dziadkami o całym ich życiu. Zebrane wywiady z jednej strony mogą stać się przyczynkiem do omawiania konkretnych wydarzeń historycznych i historii społecznej (a więc codziennego życia na tle „Historii”), z drugiej strony stają się cennym zasobem rodzinnych archiwów, które docenia się tym bardziej, im szybciej odchodzą najstarsze pokolenia. Proponowany projekt ujawnia szersze możliwości wykorzystania historii mówionych, w tym – z zastosowaniem nowych technologii.

Grupa odbiorcza

W projekcie istnieją dwie grupy odbiorcze – realizatorzy/realizatorzki projektu oraz rozmówcy-narratorzy/rozmówczynie-narratorzki. Przy tworzeniu projektu w 2011 roku przeprowadzono ogólnomiejską diagnozę dotyczącą konieczności umacniania więzi międzypokoleniowych i znajomości lokalnej historii społecznej. Sam dobór grupy realizującej projekt był bardzo otwarty – ostatecznie składała się ona w większości ze studentek kierunków humanistycznych Uniwersytetu Łódzkiego oraz jednego absolwenta technikum informatycznego. Jednak analogiczny projekt mógłby zostać zrealizowany przez uczniów i uczennice szkół gimnazjalnych lub średnich (uczniowie i uczennice jednej klasy) czy przez mieszaną wiekowo grupę pasjonatów/wolontariuszy/pracowników. Przed rozpoczęciem działań uczestnicy i uczestniczki powinni zdawać sobie sprawę z tego, na ile angażujący czasowo może być projekt. Wyłonienie grup rozmówców/rozmówczyń w Łodzi poprzedziła wcześniejsza decyzja o ograniczeniu zasięgu poszukiwań (do „ludzi kultury”), analiza środowiska oraz pierwsze – nie zawsze zakończone sukcesem – próby podjęcia kontaktów.

Główne cele

- poznawanie historii społecznej i topografii miasta poprzez biografie osób z nim związanych;
- integracja międzypokoleniowa;
- popularyzacja metody wywiadów biograficznych jako źródła wiedzy, a także formy kontaktu i rozumienia między ludźmi oraz przestrzennego myślenia o historii i kulturze miasta;

- praca z lokalną tożsamością;
- aktywizacja i podniesienie poziomu wiedzy na temat swojego miasta, budowanie świadomości lokalnej;
- stworzenie całościowego i wielostronicowego obrazu prezentowanych postaci, który uwzględni wymiar przestrzenny biografii oraz doświadczenie codzienności;
- edukacja regionalna – popularyzowanie wiedzy o swoim miejscu zamieszkania i jego bardziej lub mniej znanych mieszkańcach, zrozumienie i przybliżenie wybranych bohaterów poprzez wykorzystanie historii mówionej i perspektywy codziennego doświadczenia;
- tworzenie alternatywnej oferty turystycznej.

Zakładane efekty

Efektami projektu powinny być:

- seria wywiadów i map mentalnych;
- stworzona na tej bazie seria ścieżek biograficznych, które mogą posłużyć jako przewodniki do zwiedzania miasta – audioprzewodniki lub przewodniki tradycyjne (w przypadku, kiedy jakość nagrań będzie na tyle słaba, że trzeba będzie wykorzystać przepisane fragmenty wywiadów).

Każda ścieżka biograficzna powinna być „w pakiecie” z biogramem, mapką i legendą oraz ze zgodą rozmówcy na wykorzystanie tych materiałów (do użytku wewnętrznego). Można je umieścić w broszurze i/lub na stronach internetowych razem z plikami dźwiękowymi do odtworzenia online i/lub ściągnięcia. Jeżeli przewodniki zostaną umieszczone w dostępnym miejscu (np. na ogólnodostępnej stronie internetowej) oraz opatrzone odpowiednią informacją czy promocją, mają szansę zyskać zainteresowanie mieszkańców/mieszkanek i/lub stać się alternatywnymi przewodnikami turystycznymi. Takie przewodniki mają również duży potencjał wykorzystania przez nowe technologie – dla Łódzkiego projektu *Życie dziełem* powstaje właśnie aplikacja na smartfony.

Czas i miejsce działania

Omawiany projekt realizowany był na przestrzeni pięciu miesięcy. Możliwe jest działanie w krótszym czasie, wszystko zależy od intensywności spotkań roboczych, ilości zbieranych wywiadów i wybranych metod ich opracowywania. Dobrze byłoby, gdyby grupa realizująca projekt

dysponowała miejscem do pracy i spotkań roboczych – taką funkcję dla Stowarzyszenia Topografie pełni Miejski Punkt Kultury Prexer-UŁ – jednak bez niego projekt również może zostać z powodzeniem zrealizowany: starsi rozmówcy/rozmówczynie najchętniej umawiają się na wywiady w swoich domach, w domowych warunkach może odbyć się również obróbka materiałów. W pewien sposób obszarem pracy jest cała przestrzeń danej miejscowości.

Metody działań

— Wywiady narracyjno-biograficzne i swobodne – zaliczają się do tzw. metod jakościowych nauk społecznych. W pierwszym etapie tłumaczymy rozmówcy/rozmówczynie cel wywiadu i całego projektu (dlaczego i w jaki sposób interesuje nas ich biografia), następnie prosimy, aby opowiedział/a nam o całym swoim życiu, np. zaczynając od najwcześniejszego wspomnienia z dzieciństwa. Dopóki ta część opowieści się nie skończy, nie zadajemy pytań, nie ingerujemy w opowiadaną narrację. Staramy się słuchać uważnie i dawać niewerbalne znaki, że tak się dzieje, ale wstrzymujemy się od wydawania wszelkich dźwięków. Brak ingerencji ze strony przeprowadzających wywiad, sprzyja swobodnemu rozwojowi opowieści – pamięć ludzka działa impresyjnie, niekoniecznie liniowo, przywołane obrazy mają szansę przyciągnąć kolejne, pogłębiając daną historię lub przeciwnie, mogą dotyczyć zupełnie innego miejsca i czasu. Pytania zaburzają ten swobodny tok skojarzeń, dlatego czasem warto cierpliwie posłuchać w milczeniu. Z kolei brak innych dźwięków (jak „uhm” czy pukanie palcami o blat), znacząco ułatwi nam opracowywanie materiałów dźwiękowych i tworzenie przewodników. W kolejnej części – kiedy opowieść o życiu można uznać za zakończoną – można przejść do wywiadu swobodnego, a więc zadawania pytań o najważniejsze miejsca, budynki, ulice czy prosić o rozwinięcie szczególnie ciekawych historii rozpoczętych wcześniej¹.

— Przestrzenna mapa mentalna – to, najprościej rzecz ujmując, bardzo indywidualne wyobrażenie danej osoby o otaczającej ją przestrzeni. Kiedy poprosimy kilka osób o narysowanie własnej mapy danego miasta/dzielnicy/wsi, powstają z reguły bardzo różniące się rysunki, które ujawniają prywatne hierarchie – podejmowane decyzje przestrzenne wynikają ze znajomości przestrzeni oraz wartości przypisywanych jej elementów. Owe wartości i schematy związane są z wiekiem, funkcjami zawodowymi i rolami pełnionymi w życiu, ale także np. z faktem,

1. Zob. hasło „Wywiad narracyjny” w słowniczku *Obserwatorium Żywej Kultury – Sieć badawcza*: www.ozkultura.pl oraz proponowane elementarze zbierania historii mówionych, podane przy haśle „Źródło” w tym scenariuszu.

czy w danej miejscowości się wychowaliśmy, czy mieszkamy tam od niedawna. Mapy takie można rozrysowywać całkowicie dowolnie, wykorzystując własne skróty myślowe, symbole, skojarzenia, hasła czy zwroty. — Metody opracowywania materiałów – dźwiękowego, edytorskiego i graficznego – mogą zostać dostosowane do możliwości i planów grupy realizującej projekt.

Narzędzia

Elementarz zbierania historii mówionych – proste i czytelne elementarze stworzyły w ostatnich latach Fundacja Ośrodek KARTA oraz Stowarzyszenie Topografie (oba bezpłatne i dostępne w internecie).

— dyktafony (obecnie można nabyć dobrej klasy sprzęt nagrywający w przystępnych cenach, jednak jeżeli kupno lub wypożyczenie nie jest możliwe, wykorzystać można nawet dyktafony dostępne w nowszej generacji telefonach czy smartfonach);

— co najmniej jeden komputer, na którym można przetrzymywać kopie plików oraz ewentualnie zainstalować i używać programy do obróbki dźwiękowej i graficznej;

— kartki, mazaki – do rysowania map mentalnych;

— program do cięcia, obróbki dźwięków (np. bezpłatny program Audacity, niekonieczny w przypadku zatrudniania profesjonalisty);

— podstawowy program graficzny (niekonieczny w przypadku zatrudniania profesjonalnego grafika).

Harmonogram przedsięwzięcia

Nabór chętnych

— Tego typu projekt dobrze przebiega w grupie, która już uprzednio działała wspólnie – w klasie, w kółku historycznym, w lokalnym stowarzyszeniu, etc. Można też ogłosić otwarty nabór chętnych – w takim przypadku do czasu na realizację projektu należy doliczyć czas na promocję i rekrutację.

Przygotowanie wstępne

— Nabycie podstawowej wiedzy o lokalnej historii i metodach pracy (można zastosować w tym miejscu „samoedukację” lub edukację grupową i np. spróbować zorganizować ciekawe miniwykłady).

— Szczegółowe planowanie poszczególnych etapów.

Wybór grupy docelowej rozmówców-narratorów/rozmówczyń-narratorek

— Warto przyjrzeć się dotychczas posiadanym kontaktom i zastanowić się, jakie środowiska są szczególnie ciekawe, szczególnie istotne dla życia danej społeczności.

Umawianie wywiadów

— Należy liczyć się z możliwością wystąpienia problemów z umawianiem i przeprowadzaniem wywiadów – niekiedy stan zdrowia lub plany życiowe rozmówców/rozmówczyń zmieniają się na tyle, że przesuwają oni w czasie lub odwołują wywiady. Nie można się takimi sytuacjami zniechęcać, trzeba wliczyć je sobie w pulę „ryzyka” projektowego.

Przeprowadzanie wywiadów, zbieranie map mentalnych i innych materiałów archiwalnych (zdjęcia, dokumenty, pamiętki):

— Szczególną uwagę trzeba zwrócić na wszystkie zasady etyczne dotyczące zbierania historii mówionych (zob. polecane elementarze), warto przed każdym wywiadem opowiedzieć rozmówcy o charakterze projektu, o tym, że zależy nam na wymiarze przestrzennym i opowieści o splocie historii życia (biografii) i dziejów miasta/wsi.

— Wywiady mogą mieć bardzo różny przebieg i potrwać od 45 minut do kilku godzin. W razie chęci i konieczności, można umawiać się na kolejne spotkania i nagrywanie opowieści.

— Należy pamiętać, aby każdy wywiad zakończyć podpisaniem zgody na wykorzystanie jego fragmentów (oraz ewentualnych materiałów archiwalnych) w efektach projektu. Warto o każdym z rozmówców/rozmówczyń sporządzić także „fiszkę” projektową z podstawowymi informacjami, które ułatwią nam tworzenie biogramów (zob. elementarze).

— Mogą wystąpić rozmaite problemy techniczne, dlatego zawsze trzeba pamiętać o przetestowaniu sprzętu nagrywającego zaraz przed wywiadem i możliwie szybko zgrać pliki po jego przeprowadzeniu.

— W przypadku rysowania przestrzennych map mentalnych najlepiej po wywiadzie po prostu poprosić o narysowanie najważniejszego dla danej osoby fragmentu miasta (wsi, dzielnicy, etc.). Niektóre osoby odczuwają dyskomfort w związku z brakiem umiejętności rysowniczych, warto zachęcić je wskazując, że nie to jest tu najistotniejsze lub zrezygnować z prośby o mapę mentalną.

— Jeżeli postanowimy wykorzystać przestrzenne mapy mentalne w ostatecznych efektach projektów (np. włączyć je do przewodników), również na to powinniśmy mieć wyraźną zgodę naszych rozmówców-narratorów/rozmówczyń-narratorek.

Wybór fragmentów, wyłanianie z zebranego materiału ścieżek-tras do przewodników

— W tym miejscu pomocne będą mapy mentalne oraz np. stare zdjęcia, które pokazali nam rozmówcy-narratorzy.

Digitalizowanie materiałów archiwalnych i zwrot właścicielom

Opracowanie ścieżek dźwiękowych – stworzenie przewodników lub audioprzewodników

— Cięcie i opisywanie dźwiękowych fragmentów.

— Jeżeli jakość zebranego materiału dźwiękowego jest zbyt słaba, można zrobić transkrypcje fragmentów wywiadów i stworzyć przewodniki do czytania.

— Rozmówcy mają prawo zażyczyć sobie wglądu w owe efekty i ewentualnego wprowadzenia zmian czy poprawek merytorycznych.

Stworzenie graficznych map z legendami towarzyszącymi spacerom dźwiękowym/przewodnikom

Inne działania – informacyjne i promocyjne (w przypadku projektu *Życie dziełem* były to artykuły w lokalnej prasie i krótki reportaż wideo)

Spotkanie lub spacer na żywo z niektórymi rozmówcami (tymi najbardziej chętnymi do opowiadania).

— Odbywa się na zasadzie „spaceru z przewodnikiem” lub dzielenia się opowieściami w swobodnej atmosferze, np. przy kawie. Jest to czas na zadawanie pytań i korzystanie z możliwości bezpośredniej interakcji z narratorem/narratorką.

Ewentualne umieszczenie efektów projektu w internecie, promocja, akcje zachęcające mieszkańców/mieszkanek i/lub turystów/turystki do wykorzystywania przewodników.

Uwagi do przebiegu przedsięwzięcia

Należy zwrócić uwagę na indywidualne predyspozycje w grupie realizującej projekt – być może dla kogoś sytuacja wywiadów będzie zbyt stresująca, ale będzie znakomicie radził czy radziła sobie z obróbką

materiałów, przy pracy z programami dźwiękowymi i graficznymi. Najlepiej, aby uczestnicy-realizatorzy od samego początku mieli wpływ na przebieg projektu, tzn. aby brali udział w działaniach dotyczących wyboru czy poszukiwania rozmówców, aby samodzielnie mogli „drażnić” ciekawsze wątki wyłonione z wywiadów. Od decyzji organizatorów/organizatorek i możliwości czasowo-finansowych zależy, czy praca nad przewodnikami będzie odbywać się grupowo czy każdy zajmie się przeprowadzonym przez siebie wywiadem, czy może sporządzenie efektów projektu zostanie powierzone profesjonalistom/profesjonalistkom.

Ewaluacja

Wskazana jest ewaluacja, nawet jeżeli zostanie ograniczona do rozmowy pomiędzy osobami realizującymi projekt, dotyczącej ich odczuć i refleksji. W większości przypadków realizując projekty z obszaru zbierania i przetwarzania historii mówionych, musimy się liczyć ze sporymi odstępstwami od pierwotnych zamierzeń i harmonogramów, które są związane ze współpracą z naszymi rozmówcami-narratorami/rozmówczyniami-narratorkami oraz rozmaitymi problemami technicznymi. Dlatego ewaluacja powinna „elastycznie” uwzględniać wszystkie te czynniki. Warto wyciągnąć wnioski z porażek (czy były to kwestie techniczne czy personalne), szczególnie jeżeli planujemy dalsze działanie w tym obszarze. Co istotne – po zakończeniu projektu z sukcesem, a więc stworzeniu określonych biograficznych przewodników/spacerów dźwiękowych, powinniśmy dysponować zgodami na wykorzystanie tego materiału od wszystkich rozmówców/rozmówczyń, których wywiady przetworzyliśmy. W przypadku posiadania wsparcia finansowego, oczywiście, należy przeprowadzić ewaluację uwzględniającą zasadność wszystkich wydatków i tego, czy pierwotny kosztorys odpowiadał ostatecznym potrzebom.

Preferowane kompetencje edukatora kulturowego/ edukatorki kulturowej

Nie jest konieczne profesjonalne przygotowanie, jednak przed rozpoczęciem projektu, osoby odpowiedzialne za jego prowadzenie powinny nabyć podstawową wiedzę z zakresu historii lokalnej oraz metod zbierania historii mówionych. Wskazane, aby były to osoby umiejące organizować pracę w grupie w dłuższym okresie czasu (nie tylko doraźnie, warsztatowo).

Źródło

Projekt *Życie dziełem*, stworzony i przeprowadzony przez Łódzkie Stowarzyszenie Inicjatyw Miejskich „Topografie”, sfinansowany ze środków Urzędu Miasta w Łodzi w ramach realizacji zadania publicznego pt. „Kultura łódzka i jej wielcy twórcy”.

Elementarze zbierania historii mówionych:

— *Historia mówiona – elementarz*, Narodowe Centrum Kultury, opracowanie: M. Kurkowska-Budzan, E. Szpak, A. Drobik, M. Jarząbek, M. Stasiak; red. I. Recka-Wyżga, M. Turowska, K. Noworyta, Warszawa 2008 – dostępny na stronie www.swiadkowiehistorii.pl/elementarz.php

— *Historie mówione – podręcznik*, Stowarzyszenie Topografie, opracowanie M. Welfe, red. J. Czurko, A. Zysiak, Łódź 2010 – dostępny na stronie www.miastragraf.pl oraz www.wpek.pl/pi/85053_1.pdf

Mieszkam w Białymstoku

Projekt warsztatów teatralnych
dla młodzieży polskiej i czeczeńskiej

4
2

Temat

Mieszkam w Białymstoku to projekt warsztatów teatralnych z udziałem młodzieży czeczeńskiej mieszkającej w Ośrodku dla Uchodźców w Białymstoku i polskiej, uczniów i uczennic gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych. Wspólnie przygotowują oni spektakl oparty na osobistych historiach opowiedzianych przez uchodźców i uchodźczynie.

Grupa odbiorcza

Młodzież białostocka oraz młodzi uchodźcy i uchodźczynie z Czeczenii mieszkający w Białymstoku.

Diagnoza

Podlasie mimo swojej tradycji wielokulturowości miało w ostatnim czasie wiele problemów związanych z atakami na cudzoziemców, których zarówno sprawcami, jak i ofiarami byli młodzi ludzie. Czeczeni i Czeczenki, mimo że mieszkają w Białymstoku od ponad 10 lat, nie są widoczni w mieście, żyją w getcie Ośrodka dla Uchodźców. Ze względu na niski status materialny oraz słabą znajomość języka polskiego nie korzystają z oferty kulturalnej miasta, nie są uczestnikami wydarzeń kulturalnych. Ma to bezpośrednie przełożenie na wyniki szkolne młodzieży czeczeńskiej, ich aspiracje życiowe i możliwości ogólnego rozwoju. Młodzież jest też często obiektem ataków na tle odmienności kulturowej i narodowościowej.

Do udziału w projekcie zaprosiliśmy młodzież polską, która również ma utrudniony dostęp do kultury ze względu na niski status materialny oraz niski poziom wykształcenia w rodzinie. To, by młodzież się spotkała we wspólnym działaniu, atrakcyjnym – w formie tworzenia spektaklu, dającym możliwość nawiązania bliższych relacji i budowania wspólnoty było ważne, zwłaszcza w sytuacji eskalacji zachowań agresywnych, które miały miejsce w mieście i województwie w ostatnich dwóch latach. Kultura i sztuka są doskonałą płaszczyzną do diagnozowania problemów. Niewielu białostoczan i białostoczanek ma kontakt z uchodźcami z Czeczenii jednak powszechna opinia na ich temat jest bardzo negatywna. Uczestnicy i uczestniczki warsztatów, ich rodziny i znajomi byli bezpośrednio zaangażowani w proces przemian wzajemnej niechęci.

Główne cele

Projekt wspólnych warsztatów teatralnych młodych Czechenów i Czechenek oraz młodzieży białostockiej, prowadzonych przez młodych twórców różnych dziedzin sztuki, ma na celu:

- przygotowanie spektaklu opartego na indywidualnych historiach młodych Czechenów i Czechenek opowiedzianych w języku polskim;
- naukę poprawnego języka polskiego w atrakcyjny sposób. Wpływie to w bezpośredni sposób na lepszą komunikację, przełamywanie wzajemnej niechęci i wrogości między Polakami i Czechenami;
- oddanie głosu młodym uchodźcom i uchodźczyniom, aby mogli opowiedzieć o swoich doświadczeniach i problemach;
- zwiększenie szans edukacyjnych młodzieży polskiej i czecheńskiej poprzez aktywne uczestnictwo w warsztatach artystycznych, dzięki którym poznają różne dziedziny sztuki tworzące teatr;
- przełamywanie barier między Polakami i Czechenami;
- budowanie postaw empatii;
- dotarcie z opowieściami młodych uchodźców i uchodźczyń do różnych grup ludzi, m.in.: pracowników Straży Granicznej, pracowników Ośrodków Przejściowych.

Zakładane efekty

- dzięki nauce poprawnego języka polskiego i aktywnemu uczestnictwu w kulturze młodzi uchodźcy i uchodźczynie poczują się pewniej i bezpieczniej w Polsce;
- powstanie spektakl, który przyczyni się do wzajemnego poznania się ludzi różnych narodowości;
- integracja młodzieży i wzajemny szacunek;
- podniesienie kompetencji edukacyjnych młodzieży polskiej i czecheńskiej;
- ułatwienie Czechenom i Czechenkom asymilacji w społeczeństwie polskim;
- kształtowanie u młodych Polaków i Polek postaw akceptacji „innego”.

Czas i miejsce działania

Projekt był realizowany przez siedem miesięcy. Trzy miesiące trwały prace nad spektaklem. Kolejne miesiące były przeznaczone na premierę spektaklu, montaż filmu dokumentalnego o projekcie, konferencję prasową, prezentację filmu

dokumentalnego pt. *Khamelesz* podczas festiwalu „Wschód Kultury. Inny Wymiar”, ewaluację i rozliczenie projektu. Projekt był realizowany w kilku miejscach:

- Ośrodek dla Uchodźców – konsultacje i rekrutacja uczestników i uczestniczek projektu, pierwsza część warsztatów literackich;
- sala edukacyjna w Galerii Arsenał w Białymstoku – druga część warsztatów literackich;
- Teatr Arkadia – warsztaty aktorskie, scenograficzne i muzyczne;
- Białostocki Teatr Lalek – próby przedpremierowe i premiera spektaklu pt. *Import/Export*.

Metody działań

- warsztaty literackie – odbywały się w Ośrodku dla Uchodźców i Galerii Arsenał. Polscy uczestnicy i uczestniczki przeprowadzali rozmowy z młodymi Czechenami i Czechenkami i w ten sposób został zgromadzony materiał, na bazie którego wspólnie stworzyli scenariusz do spektaklu;
- zwiedzanie teatrów – oglądanie spektakli, spotkania z aktorami, reżyserami, scenografami, zwiedzanie pracowni i kulis teatralnych, udział w lekcjach teatralnych. Większość uczestników projektu ma utrudniony dostęp do kultury, podczas projektu po raz pierwszy mieli okazję obejrzeć spektakl teatralny;
- warsztaty aktorskie – odbywały się w Teatrze Arkadia. Podczas pracy z reżyserem historie opowiedziane zostały przełożone na postaci sceniczne;
- warsztaty scenograficzne – młodzież pod nadzorem profesjonalnej scenografki stworzyła scenografię do spektaklu;
- warsztaty muzyczne – młodzież stworzyła muzykę do spektaklu;
- warsztaty zapoznały młodzież z etapami powstawania spektaklu teatralnego;
- próby przedpremierowe na scenie Białostockiego Teatru Lalek z pełnym zapleczem technicznym (dźwięk, światło, obsługa sceny);
- premierowa prezentacja spektaklu w Białostockim Teatrze Lalek;
- panel dyskusyjny otwarty dla mieszkańców Białegostoku, z udziałem Czechenów i Czechenek, organizacji pozarządowych, instytucji pracujących z Czechenami i Czechenkami, połączony z prezentacją kultury czecheńskiej (kuchnia, tańce). Odbył się w kawiarni Labalbal;

— przez cały okres trwania projektu prowadzona była dokumentacja, na bazie której powstał film dokumentalny. Film pt. *Khamelesz* był do tej pory prezentowany m.in.: na festiwalu Wschód Kultury. Inny Wymiar w Białymstoku; w Fundacji im. Stefana Batorego w Warszawie; został wyróżniony w konkursie „Zoom na Różnorodność” organizowanym przez IOM Polska i był prezentowany na przeglądzie filmów Planete + DOC. W założeniu film miał przedłużać „życie” projektu i spełnia tę funkcję.

Narzędzia

— sala do warsztatów literackich powinna być wyposażona w stoły, krzesła i rzutnik;

— sala do warsztatów aktorskich, scenograficznych i muzycznych najlepiej jakby była profesjonalną sceną teatralną wyposażoną w mikrofony, mikroporty, oświetlenie, sprzęt multimedialny (głośniki, ekrany, rzutniki). W ten sposób uczestnicy i uczestniczki mają możliwość zapoznania się z przestrzenią teatralną i nauczenia się poruszania w niej;

— oprócz tego potrzebne są materiały do stworzenia scenografii, które są ustalane indywidualnie do konkretnego przedstawienia.

4
6

Harmonogram przedsięwzięcia

Czeczeni są muzułmanami i ten fakt wymagał uwzględnienia podczas pracy. W ich kulturze teatr nie jest traktowany poważnie. Na początku musieliśmy zdobyć ich zaufanie. Podczas prób musieliśmy mieć na względzie to, że nie może być kontaktu fizycznego między chłopcami i dziewczętami. Teatr w dużej mierze opiera się na kontakcie i reżyser musiał opracować specjalne ćwiczenia, podczas których ten aspekt zostanie pominięty. Niezbędne w projekcie okazały się również koordynatorki czeczeńskie, które miały za zadanie nadzór nad młodzieżą czeczeńską. Bez nich na pewno nie udało się sfinalizować projektu.

Ewaluacja

Po zakończeniu prac nad spektaklem została przeprowadzona ewaluacja. Odbyła się poprzez wypełnianie ankiet (osobnych dla uczestników/uczestniczek i organizatorów projektu) oraz poprzez indywidualne wywiady ze wszystkimi osobami biorącymi udział w projekcie.

Preferowane kompetencje edukatora kulturowego/ edukatorki kulturowej

Do projektu zaprosiliśmy profesjonalnych twórców z różnych dziedzin:
 Michał Stankiewicz – reżyseria, warsztaty aktorskie i literackie
 Adam Frankiewicz – warsztaty muzyczne
 Bartosz Tryzna – dokumentacja
 Marta Jagniewska – opracowanie dramaturgiczne scenariusza
 Karolina Maksimowicz – warsztaty scenograficzne
 Marina Mezhidov i Elza Vazaev – opiekunki młodzieży czeczeńskiej
 Ida Julianna Matysek – wolontariuszka, pomoc w promocji projektu
 Urszula Katarzyna Siwerska – koordynacja merytoryczna
 Magdalena Godlewska-Siwerska – autorka i kuratorka projektu.

Źródło

Scenariusz został zrealizowany przez Stowarzyszenie Edukacji Kulturalnej WIDOK w Białymstoku w okresie 3.04.2013 – 10.12.2013 roku.

4
7

Dokumentacja:

Link do filmu dokumentalnego pt. *Khamelesz*:
www.youtube.com/watch?v=7xEGxZ6CKqo

Projekt był finansowany przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Urząd Miejski w Białymstoku oraz ze środków własnych Stowarzyszenia. Do współpracy zaprosiliśmy Ośrodek dla Uchodźców, który pomógł nam w rekrutacji uczestników i uczestniczek oraz udostępnił salę na warsztaty, Fundację Edukacji i Twórczości, która ma duże doświadczenie w pracy z uchodźcami. Fundacja również pomogła nam w rekrutacji uczestników i uczestniczek oraz w znalezieniu koordynatorek czeczeńskich.

Listy do Henia

Temat

Projekt *Listy do Henia* jest jednym ze stałych elementów oferty Ośrodka „Brama Grodzka – Teatr NN” z zakresu edukacji kulturowej i historycznej, podejmującej temat pamięci o ofiarach Holokaustu. Corocznie, od 2005 roku wspólnie z lubelskimi szkołami, w ramach projektu podejmowane są działania wpisujące się w obchody przypadającego 19 kwietnia – Dnia Pamięci o Holokauście i Przeciwdziałaniu Zbrodniom Przeciwko Ludzkości.

Projekt obejmuje szereg działań, których celem jest ukazanie mieszkańcom miasta, a w szczególności uczniom lubelskich szkół, zagładę lubelskich Żydów na przykładzie losów jednego dziecka – Henia Żytomirskiego. Pierwszy etap stanowią warsztaty edukacyjne, w czasie których młodzież poznaje historię Henia Żytomirskiego w kontekście życia codziennego w polsko-żydowskim Lublinie. Pod koniec zajęć młodzież pisze listy do Henia. 19 kwietnia są one wrzucane do skrzynki pocztowej Teatru NN, ustawionej przy ulicy Krakowskie Przedmieście 64 – w miejscu, gdzie w 1939 roku zostało zrobione ostatnie zdjęcie Henia. Tak nadane listy wrócą do nadawców z adnotacją: „Adresat nieznan”. Do napisania listu zapraszani są również przypadkowi przechodnie, którzy mogą na miejscu wysłuchać historii Henia. Po wysłaniu listów uczestnicy udają się na spacer śladami Henia Żytomirskiego, odwiedzając miejsca związane z jego życiem.

Henio był żydowskim chłopcem urodzonym w 1933 roku w Lublinie. W 1941 roku wraz z całą rodziną musiał przenieść się z dotychczas zamieszkiwanej kamienicy przy ulicy Szewskiej 3 do getta na ulicę Kowalską 11. Wiosną 1942 roku rozpoczęła się likwidacja lubelskiego getta. Na kartce pocztowej, wysłanej z Lublina w lecie 1942 roku, Szmuel Żytomirski, ojciec Henia, napisał: „Ja i Henio jesteśmy razem”. Jest to ostatnia zachowana wiadomość o Heniu.

Historia lubelskiej rodziny Żytomirskich została odtworzona dzięki krewnej – Necie Żytomirskiej-Avidar z Izraela, która przekazała do Ośrodka „Brama Grodzka – Teatr NN” fotografie i dokumenty z rodzinnego archiwum, pragnąc, by historia Henia wróciła do Lublina.

Grupa odbiorcza

Wiedza na temat zagłady powinna być przekazywana uczniom i uczennicom w sposób, który sprzyja empatii i rozumieniu jednostkowych losów ofiar, co prowadzi do obalania stereotypów i kształtowania postaw tolerancji. Po rozmowach z nauczycielami narodziła się potrzeba opracowania warsztatów poruszających tematykę zagłady w perspektywie losów konkretnych mieszkańców przedwojennego Lublina i współistnienia społeczności polskiej i żydowskiej w jednym mieście. Grupą odbiorczą jest młodzież gimnazjalna i ponadgimnazjalna. Preferowana jest grupa młodzieży, która miała już wprowadzoną na lekcjach tematykę II wojny światowej. Warsztat jest wówczas bardzo dobrym uzupełnieniem wiedzy przekazanej w szkole. Specjalnie opracowany scenariusz warsztatu (z elementami ćwiczeń integracyjnych) wykorzystywany jest także podczas spotkań młodzieży z Polski i Izraela. Do udziału w części artystyczno-edukacyjnej projektu, realizowanej w przestrzeni miasta, zaproszeni są wszyscy mieszkańcy. Każda chętna osoba może napisać list i wrzucić go do skrzynki Teatru NN ustawionej na Krakowskim Przedmieściu oraz pójść na spacer śladami Henia Żytomirskiego.

Główne cele

- ukazanie wspólnej historii Polaków i Żydów na tle historii Lublina sprzed 1939 r.;
- wzbudzenie empatii wobec ofiar zagłady;
- umożliwienie uczestnikom osobistej refleksji nad historią zagłady lubelskich Żydów na przykładzie losów jednego dziecka;
- rozwijanie kompetencji międzykulturowych;
- przełamywanie barier kulturowych;
- przeciwdziałanie tworzeniu stereotypów, uprzedzeń, postaw ksenofobicznych.

Zakładane efekty

- upowszechnienie wiedzy o zagładzie Żydów na terenie Lublina;
- podniesienie świadomości w zakresie polsko-żydowskiego dziedzictwa kulturowego Lublina;
- wzrost postawy otwartości i tolerancji dla „Innego”;
- umiejętność pracy z materiałami źródłowymi (dokument tekstowy i ikonograficzny);
- umiejętność opracowania drzewa genealogicznego.

Czas i miejsce działania

Warsztat – 90 minut, sala lekcyjna lub inna przestrzeń warsztatowa.
Działanie artystyczno-edukacyjne – 90 minut, przestrzeń miasta.

Metody działań

a) w trakcie warsztatu:

- praca w grupach: metoda aktywizująca uczestników warsztatów, prowokuje do samodzielnego myślenia, rozwija umiejętność komunikacji i dyskusji w grupie;
- praca z materiałami źródłowymi (zdjęcia, relacje historii mówionej, listy, wspomnienia): uczestnicy i uczestniczki warsztatów zostają zaangażowani w proces badania i odkrywania przeszłości, rozwijając zdolność krytycznego myślenia; osobisty charakter części dokumentów sprawia, że historia rodziny Żytomirskich nabiera realnego wymiaru, pobudza do myślenia o zagładzie jako dramacie konkretnych ludzi, znanych z imienia i nazwiska; konfrontacja z relacjami świadków zagłady pozwala na budowanie empatii wobec ofiar;
- dyskusja: możliwość wygłoszenia własnej opinii oraz jej konfrontacja z odmiennymi punktami widzenia umożliwiają uczestnikom warsztatu weryfikację własnego stanowiska oraz przyczyniają się do głębszego zrozumienia wieloaspektowej problematyki, jakiej dotyczy warsztat;
- tworzenie drzew genealogicznych: rodziny Żytomirskich oraz własnej rodziny: proces umożliwiający refleksję nad znaczeniem rodzinnych pamiątek (zdjęć, listów itp.) oraz historii przekazywanych z pokolenia na pokolenie; zadanie to uświadamia również uczestnikom ewentualne braki w ich wiedzy dotyczącej własnych przodków i stanowi zachętę do rozmowy na ten temat w rodzinnych domach;
- pisanie listu: umożliwia uczestnikom osobistą refleksję nad losem jednostki w czasie II wojny światowej; w ramach edukacji szkolnej uczniowie mają możliwość uzyskania wiedzy na temat wydarzeń II wojny światowej, ale są to zazwyczaj informacje dotyczące dat, liczb, decyzji politycznych; pisząc list, uczestnicy i uczestniczki warsztatów pochylają się nad konkretnym, jednostkowym losem, wykorzystując zarówno wiedzę, jak i wyobraźnię, co otwiera inną perspektywę w refleksji nad historią;

b) w trakcie działania artystyczno-edukacyjnego:

— performatywne działanie w przestrzeni miasta: poszerza zakres odbioru działań związanych z projektem – przy okazji wystawienia w miejscu publicznym, przy głównej ulicy Lublina skrzynki pocztowej wraz z wielkoformatowym zdjęciem Henia Żytomirskiego wszyscy przechodnie mogą poznać historię chłopca i jego rodziny oraz wziąć czynny udział w upamiętnieniu ofiar zagłady, włączając się w akcję pisania listów;

— spacer edukacyjny: doświadczenie wędrówki śladami Henia Żytomirskiego to dla każdego z uczestników i uczestniczek możliwość bezpośredniego kontaktu z miejscami, w których rozegrała się historia rodziny Żytomirskich; podczas spaceru uczestnicy i uczestniczki zapoznają się także z topografią Lublina z okresu II wojny światowej oraz ważnymi miejscami związanymi z upamiętnieniem społeczności żydowskiej w Lublinie (Pomnik Ofiar Getta na rogu ulic Radziwiłłowskiej i Niecałej, Latarnia Pamięci przy ul. Podwale).

Narzędzia

a) warsztat: wydrukowane załączniki do warsztatu, 2 duże kartony, markery, długopisy (30 szt.), kartki A4 (30 szt.), koperty i znaczki pocztowe (30 szt.), flipchart i magnesy;

b) działanie artystyczno-edukacyjne: skrzynka pocztowa, wielkoformatowe zdjęcie Henia Żytomirskiego, nagłośnienie.

Kontekst organizacyjny

Organizatorem projektu *Listy do Henia* jest Ośrodek „Brama Grodzka – Teatr NN” w Lublinie. Projekt jest realizowany i finansowany w ramach stałej działalności Ośrodka (samorządowa instytucja kultury finansowana przez Urząd Miasta w Lublinie). Współpracownikami w realizacji przedsięwzięcia są nauczyciele ze szkół ponadpodstawowych, angażujący w nie swoich uczniów i uczennice.

Harmonogram przedsięwzięcia

Poznając historię konkretnej rodziny, młodzież dowiaduje się o życiu w przedwojennym, wielokulturowym Lublinie, sytuacji w czasie wojny oraz w okresie powojennym. Kolejne części warsztatu prowadzą do najważniejszego punktu, jakim jest pisanie listu do Henia.

Warsztat**1. Wprowadzenie (5 minut)**

Prowadzący wita uczestników i uczestniczki warsztatu. Rozpoczyna krótką rozmowę, zadając pytanie, czy ważne jest zachowywanie pamięci. Następnie pyta, czy uczestnicy warsztatu znają znaczenie daty 19 kwietnia. Wyjaśnia, iż historycznie jest to data rozpoczęcia powstania w getcie warszawskim (19 kwietnia 1943 roku). Ten dzień został ustanowiony Dniem Pamięci o Holokauście i Przeciwdziałaniu Zbrodniom Przeciw Ludzkości. Należy zwrócić szczególną uwagę na fakt, iż zaangażowanie uczestników w pracę podczas tego warsztatu jest ich osobistym wkładem w upamiętnienie ofiar Holokaustu.

2. Ćwiczenie – zdjęcia opowiadają historię Lublina (20 minut)

Potrzebne materiały: flipchart, magnesy.

Prowadzący dzieli uczestników i uczestniczki na 2 grupy i zaprasza do zajęcia miejsc przy 2 stołach. Obie grupy otrzymują dwa różne zestawy zdjęć związanych tematycznie z dziedzictwem kulturowym Lublina [zał. 2.1. A–B].

Prowadzący prosi uczestników i uczestniczki, aby podobierali zdjęcia, które według nich pasują do siebie, w pary. Nie ma jednego poprawnego wariantu, dobieranie zdjęć jest całkowicie dowolne. Celem zadania jest zapoznanie się uczestników i uczestniczek z treścią materiałów ikonograficznych i rozpoznanie występujących między nimi zależności. Na podstawie zdjęć z obu zestawów prowadzący moderuje rozmowę, w której uczestnicy i uczestniczki poznają różne wątki z historii Lublina. Zadaje pytania, począwszy od zagadnień dotyczących czasów przedwojennych, przez okres wojny, aż do współczesności. Po omówieniu zdjęć odnoszących się odpowiednio do kolejnych okresów historycznych, prowadzący prosi uczestników i uczestniczki o głośne odczytanie fragmentów relacji historii mówionej ze zbiorów Ośrodka „Brama Grodzka – Teatr NN”, stanowiących komentarz do fotografii. Pytania zadawane są przez prowadzącego naprzemiennie do obu grup.

Przedwojenny Lublin:

— Na których zdjęciach widać ulice przedwojennego Lublina?
ul. Szeroka (2), ul. Nowa (12), Brama Grodzka (13).

— Które zdjęcia są świadectwem wielokulturowej historii Lublina?

gazety codzienne w języku polskim i w języku jidysz (1, 7), elementarze szkolne w języku polskim i hebrajskim (9, 11), Jeszywa Chachmej Lublin (5), cerkiew prawosławna i kościół katolicki (14), synagoga (10, 15), nowy cmentarz żydowski (3), ubiór, szyldy sklepowe, reklamy (12).

— Prowadzący prosi uczestników o odczytanie dwóch fragmentów relacji Julii Hartwig [zał. 2.2].

Lublin z czasu wojny:

— Które zdjęcia informują nas o sytuacji ludności żydowskiej podczas wojny? Od 1939 roku Żydzi byli zmuszeni do noszenia na przedramieniu opasek z gwiazdą Dawida, domy w dzielnicy żydowskiej zostały pozbawione balustrad balkonowych i innych elementów metalowych, które zostały zarekwirowane na potrzeby wojenne przez Niemców (8). 20 marca 1941 zostało utworzone na Podzamczu getto, które funkcjonowało do 20 kwietnia 1942 roku; na obszarze getta panowała dramatyczna sytuacja pod względem mieszkaniowym, sanitarnym, zdrowotnym i żywieniowym (16).

— Które zdjęcia pokazują dzielnicę żydowską po likwidacji getta?

Likwidacja getta rozpoczęła się w nocy z 16 na 17 marca 1942 roku jako pierwszy etap zagłady Żydów w ramach Akcji Reinhardt; do obozu zagłady w Bełżcu deportowano 28000 Żydów, a ok. 8000 znalazło się w mniejszym getcie na Majdanie Tatarskim; 3 listopada 1943 roku miała miejsce ostatnia duża egzekucja lubelskich Żydów, znana pod nazwą Erntefest, kiedy to w obozie na Majdanku rozstrzelano 18000 ludzi; dzielnica żydowska w Lublinie przestała istnieć – została stopniowo wyburzona (4, 10).

— Prowadzący prosi uczestników i uczestniczki o odczytanie dwóch fragmentów relacji: Mieczysława Kurzątkowskiego i Ireny Gewerc-Gottlieb [zał. 2.3].

Współczesny lublin:

— Które zdjęcia pokazują obiekty związane ze społecznością żydowską, istniejące do dzisiaj w Lublinie?

Nowy cmentarz żydowski (3), jesziwa (5), Brama Grodzka (13)

— Które zdjęcia pokazują zmiany w przestrzeni miasta w miejscu, gdzie kiedyś była dzielnica żydowska?

Plac Zamkowy (6), widok ze wzgórza zamkowego (14)

3. Ćwiczenie – album rodzinny Henia (20 minut)

Potrzebne materiały: flipchart, magnesy.

Uczestnicy i uczestniczki warsztatów pozostają w dwóch grupach. Prowadzący informuje ich, że otrzymają zdjęcia z albumu lubelskiej rodziny Żytomirskich. Obie grupy ponownie otrzymują dwa różne zestawy zdjęć [zał. 3.1]. Zadaniem uczestników i uczestniczek jest uporządkowanie zdjęć w każdym z zestawów w sposób chronologiczny. Na podstawie fotografii odtworzone zostaną dzieje rodziny.

Obie grupy poproszone są kolejno o zaprezentowanie na forum swojego układu zdjęć. W tym celu prowadzący prosi najpierw 6 osób z grupy I, aby każda z nich wzięła jedno zdjęcie i ustawiła się w szeregu tak, aby zaprezentować zdjęcia w układzie chronologicznym. Prowadzący zadaje pytania naprowadzając i ewentualnie korygując zaprezentowany układ. Udziela odpowiedzi na podstawie opisu zdjęć [zał. 3.2] oraz informacji dodatkowych o rodzinie Żytomirskich [3.3]. Pytania dla grupy I:

KLUCZ: zdjęcia nr: 2 – 6 – 5 – 3 – 1 – 4

1. Jak nazywali się rodzice Henia? Kiedy urodził się Henio Żytomirski? (zdjęcie nr 2)

2. Gdzie mieszkał Henio Żytomirski i jego rodzice? (6)

3. Kto trzyma Henia na rękach? Ile Henio ma lat? (5)

4. Kim jest dziewczynka siedząca z Heniem na krześle? Gdzie zostało zrobione zdjęcie? (3)

Prowadzący daje jednemu z uczestników warsztatu fragment wspomnień Esther Bernhard (z domu Rechtman), która jest na zdjęciu z Heniem [zał. 3.4].

5. Dokąd Leon Żytomirski wyjeżdża z Lublina i dlaczego? (1)

6. Gdzie obecnie w Lublinie znajduje się sfotografowane miejsce? (4)

Po ustaleniu prawidłowej kolejności zdjęć grupy I prowadzący zaprasza 6 osób z grupy II. Podobnie jak z grupą I, prowadzący ustala poprawny układ chronologiczny, zadając pytania. Pytania dla grupy II:

KLUCZ: zdjęcia nr: 9 – 12 – 7 – 11 – 10 – 8

7. Jak nazywał się dziadek Henia Żytomirskiego? Jakie są imiona i nazwiska dalszych członków rodziny? (zdjęcie nr 9)

8. Gdzie na zdjęciu jest Henio Żytomirski? Dlaczego jest królem?

Co świadczy o żydowskich korzeniach tej rodziny? (12)

9. Kto spaceruje z Heniem? Z jakiej rodziny pochodził Henio – polskiej czy żydowskiej? Po czym można to poznać? Czy to była rodzina tradycyjna czy zasymilowana? (7)

10. Gdzie zostało zrobione zdjęcie? Ile Henio może mieć lat? (11)

11. Jaka ulica jest przedstawiona na zdjęciu? Z jakiego okresu pochodzi to zdjęcie? (10)

Prowadzący daje jednemu z uczestników warsztatu fragment wspomnień Józefy Paciorkowej, która wraz z rodziną została zakwaterowana w kamienicy na ul. Szewskiej 3 po wysiedleniu z niej rodziny Żytomirskich do getta na ulicę Kowalską, widoczną na zdjęciu [zał. 3.5].

12. Skąd pochodzi list? Kto jest jego nadawcą i adresatem? Czego możemy się dowiedzieć z tego listu o Heniu? (8)

Po ustaleniu prawidłowej kolejności zdjęć w obu grupach prowadzący odczytuje daty wykonania zdjęć, wywołując kolejno uczestników i uczestniczki warsztatów, którzy trzymali dane zdjęcie. Dwanaścioro uczestników i uczestniczek z obu grup ustawia się w jednym półokręgu, tworząc chronologiczny układ zdjęć według klucza. Prowadzący prosi uczestników i uczestniczki, aby jeszcze raz przyjrzeni się zdjęciom w taki sposób, jakby oglądali album rodzinny Henia. KLUCZ grupa I i II: 9 – 2 – 6 – 5 – 12 – 3 – 1 – 7 – 11 – 10 – 8 – 4

4. Ćwiczenie – moje drzewo genealogiczne (5 minut)

Potrzebne materiały: wydrukowane karty pracy x 30 [zał. 4.1], długopisy.

Wszyscy uczestnicy i uczestniczki otrzymują schemat drzewa genealogicznego [zał. 4.1]. Prowadzący prosi o uzupełnienie go zgodnie z wiedzą uczestników. Prowadzący pyta na końcu, jakie problemy pojawiły się przy tworzeniu rodzinnych drzew. Prowadzący sugeruje, aby każda osoba wzięła do domu swoje drzewo i uzupełniła ewentualne braki wspólnie z rodziną.

5. Ćwiczenie – Henio i Neta: drzewo genealogiczne rodziny Żytomirskich (15 minut)

Potrzebne materiały: markery, kredki, 2 lub 4 duże papiery.

Prowadzący pyta uczestników i uczestniczki, skąd znamy historię Henia, skoro on i jego najbliżsi zginęli w Lublinie w czasie wojny. Wyjaśnia, iż wszystkie wykorzystane w warsztacie zdjęcia i dokumenty rodzinne trafiły do Ośrodka w 2002 roku dzięki kuzynce Henia. Neta Żytomirska-Avidar, urodzona w 1943 roku w Palestynie, córka Leona Żytomirskiego, brata ojca Henia, przywiozła do Lublina album rodzinny. Leon Żytomirski był jedynym członkiem rodziny Żytomirskich, który przeżył Holokaust [zał. 5.1]. Prowadzący warsztaty dzieli uczestników i uczestniczki na cztery grupy. Każda grupa otrzymuje duży arkusz papieru i przybory do pisania. Zadaniem każdej grupy jest przedstawienie w sposób graficzny drzewa genealogicznego rodziny Żytomirskich przy pomocy informacji i materiałów dodatkowych [zał. 5.2]. Pierwsza grupa tworzy

drzewo dla Henia, zaś druga tworzy drzewo dla Nety. Na zakończenie ćwiczenia obie grupy prezentują na forum swoje prace. Podsumowując oba drzewa prowadzący zadaje pytanie: jaka jest największa różnica pomiędzy tymi drzewami? W drzewie Nety istnieje kontynuacja losów rodziny w postaci jej dzieci, w przeciwieństwie do Henia, na którym historia rodziny się urywa.

6. Ćwiczenie – piszemy list do Henia (15 minut)

Potrzebne materiały: kartki A4 x 30, długopisy, koperty, znaczki.

Prowadzący pokazuje uczestnikom i uczestniczkom dwa zdjęcia: ostatnie zdjęcie Henia (4) oraz współczesne zdjęcie miejsca, na którym został sfotografowany Henio – Krakowskie Przedmieście 64 (11). Zestawienie tych dwóch zdjęć unaocznia nam wielką pustkę, jaka pozostała po społeczności żydowskiej w Lublinie po II wojnie światowej. Dzięki zaprezentowanym podczas warsztatów materiałom, poprzez historię jednej osoby, małego chłopca, możemy przypominać o losie wszystkich żydowskich mieszkańców Lublina i innych miast i miasteczek, którzy zostali wymordowani w czasie okupacji niemieckiej. Prawdopodobnie nigdy nie uzyskamy dokładnych informacji o ostatnich dniach życia Henia. Informacje, jakimi dysponujemy, opierają się na ogólnej wiedzy historycznej i hipotezach, co tylko dobitnie pokazuje, jak trudna jest rekonstrukcja losów milionów Żydów, którzy zginęli w Holokauście. Ostatni świadkowie tego czasu odchodzą, zachowały się nieliczne dokumenty, nie ma budynków i ulic. Dlatego tak ważna jest nasza pamięć i podejmowanie działań upamiętniających, które pozwalają nam na wzbudzenie w sobie empatii dla losu ofiar.

Prowadzący zaprasza uczestników i uczestniczki, aby każdy z nich indywidualnie napisał list do Henia. Działanie to upamiętnia jednostkowe ofiary Holokaustu i skłania do osobistej refleksji nad historią zagłady lubelskich Żydów. Prowadzący rozdaje uczestnikom uczestniczkom kartki, długopisy, koperty i znaczki oraz wyjaśnia, jak należy taki list zaadresować – wykorzystując jeden z adresów, pod którymi Henio mieszkał w Lublinie: ul. Szewska 3 lub Kowalska 11 oraz gdzie na kopercie wpisać siebie jako nadawcę listu.

7. Zakończenie (5 minut)

Na zakończenie warsztatów prowadzący przedstawia uczestnikom i uczestniczkom dalsze działania w ramach projektu *Listy do Henia* prowadzone przez Ośrodek „Brama Grodzka – Teatr NN” [zał. 7.1]. Prowadzący dziękuje uczestnikom i uczestniczkom za udział w warsztatach.

Załączniki do warsztatu:

www.biblioteka.teatrnn.pl/dlibra/dlibra/docmetadata?id=21556&from=publication

Działanie artystyczno-edukacyjne:

Napisane podczas warsztatu listy uczestnicy wysyłają, wrzucając je do skrzynki pocztowej Teatru NN, która w tym celu jest ustawiona przy ulicy Krakowskie Przedmieście 64 – w miejscu, w którym zostało wykonane ostatnie zdjęcie Henia Żytomirskiego. Po wysłaniu listów zebrani przechodzą do miejsc związanych z życiem Henia. Jest to jego dom rodzinny przy ulicy Szewskiej 3 (poza tradycyjną dzielnicą żydowską), a następnie dom przy ulicy Kowalskiej 11, dokąd rodzina Żytomirskich została zmuszona przenieść się w związku z utworzeniem getta. Spacer kończy się przy „Latarni Pamięci” miasta żydowskiego przy ulicy Podwale. Jest ona „wieczną lampką”, jedną z ostatnich ocalałych w Lublinie przedwojennych latarni ulicznych. Świecąc przez całą dobę, przypomina o żydowskim mieście i jego mieszkańcach. Jest świadectwem Pamięci.

Uwagi do przebiegu przedsięwzięcia

Jeżeli w części warsztatowej czas nie pozwala na wykonanie wszystkich ćwiczeń, np. ze względu na toczącą się dyskusję, warto ograniczyć czas rozmowy lub zrezygnować z jakiegoś ćwiczenia. Kluczowym elementem warsztatu jest osobisty akt pisania listu. Zadanie napisania listu do nieżyjącego dziecka bywa jednakże problematyczne, spotyka się czasem w pierwszej chwili ze zdziwieniem czy niezrozumieniem. Przystępując do realizacji tej części warsztatu, należy w przystępny dla uczestników sposób wytłumaczyć przyświecającą temu działaniu ideę: wrzucany do skrzynki list, o którym z góry wiadomo, że powróci do nadawcy, jest symboliczną formą spotkania z Heniem Żytomirskim, osobistym upamiętnieniem jego historii. Może przyjąć dowolną formę: od zamkniętej w kopercie pustej kartki, przez pocztówkę z pozdrowieniami czy tradycyjny list do Henia z dowolnego okresu jego życia, po rozmaite formy graficzne. Liczy się osobista refleksja, twórcza odpowiedź na poznaną historię, która zaowocuje trwałą pamięcią. Osoby chętne mogą przed wysłaniem pozwolić na zeskanowanie czy sfotografowanie swoich listów, dając

tym samym szczególne świadectwo Pamięci, podzielił się nim z innymi w chwili, gdy ich prace zostaną zaprezentowane na poświęconej Heniowi Żytomirskiemu stronie internetowej. Tak czy inaczej w wielu grupach zdarzają się także pojedyncze przypadki odmowy napisania listu, co oczywiście powinno zostać uszanowane. Taka sytuacja może stać się pretekstem do rozmowy o rozmaitych formach Pamięci (odpowiadających indywidualnej wrażliwości, osobistym i zbiorowym potrzebom), potrzebie pamiętania.

Ewaluacja

Osoby zaangażowane w realizację projektu dzielą się refleksją na temat przebiegu działań po jego ukończeniu. Dzięki skonfrontowaniu opinii i dyskusji możliwe jest wyciągnięcie wniosków, przyjrzenie się, czy realizowane działania przyniosły zamierzone efekty, skorygowanie błędów i podjęcie decyzji, co ulepszyć w przyszłości. Wieloletnia współpraca z nauczycielami wiąże się z oceną, wymianą opinii i formułowaniem wniosków, ewaluacja może przybierać postać formalną: wypełniania ankiet i/lub rozmów podsumowujących poszczególne działania.

Preferowane kompetencje edukatora kulturowego/ edukatorki kulturowej

- znajomość kontekstu historycznego Lublina (przed, w czasie i po II wojnie światowej);
- wiedza w zakresie dziedzictwa kulturowego społeczności żydowskiej w Polsce;
- umiejętność konfrontacji z myśleniem stereotypowym;
- otwartość na różnicowane opinie uczestników projektu;
- umiejętność argumentacji i merytorycznej dyskusji;
- doświadczenie pracy w grupie;
- preferowane doświadczenie w obszarze pracy z trudną pamięcią;
- umiejętność współpracy prowadzącego warsztaty z uczestnikami i stworzenia atmosfery empatii.

Źródło

www.be.teatrnn.pl

www.teatrnn.pl/bramaedu_page/14

Link do scenariusza warsztatu w Bibliotece Multimedialnej Teatru NN:
Aleksandra Zińczuk, Warsztat edukacyjny *Listy do Henia*, Lublin 2010,
[www.biblioteka.teatrnn.pl/dlibra/dlibra/publication?id=21688&from=
&dirids=1&tab=1&lp=21&Ql](http://www.biblioteka.teatrnn.pl/dlibra/dlibra/publication?id=21688&from=&dirids=1&tab=1&lp=21&Ql)

Scenariusz na warsztaty polsko-izraelskie:

[www.biblioteka.teatrnn.pl/dlibra/dlibra/publication?id=23560&from=
&dirids=1&tab=1&lp=6&Ql=0CCB7669C8860137D0AA467179D3ACA8-24](http://www.biblioteka.teatrnn.pl/dlibra/dlibra/publication?id=23560&from=&dirids=1&tab=1&lp=6&Ql=0CCB7669C8860137D0AA467179D3ACA8-24)

Wyprawka

Temat

Edukacja międzykulturowa, edukacja antydyskryminacyjna, równościowa. *Wyprawka* to 12-godzinny interaktywny warsztat w terenie skierowany do uczniów i uczennic szkół podstawowych w wieku 10–12 lat. Podczas *Wyprawki* – wielokulturowej wycieczki po najbliższej okolicy młodzi ludzie poznają mniejszości narodowe, etniczne i religijne mieszkające w regionie.

Grupa odbiorcza

Wyprawka kierowana jest do dzieci, uczniów i uczennic wiejskich szkół podstawowych w wieku 10–12 lat. Naszym założeniem jest także to, że warsztat jest darmowy dla osób uczestniczących. Przy wymyślaniu *Wyprawek* w 2010 roku mieliśmy następujące założenia:

1. Zmiana schematu. Odkąd sami skończyliśmy edukację szkolną, nic się w kwestii wycieczek szkolnych nie zmieniło – nadal jeździ się do miasta, do kina lub muzeum, je w fast foodach, kupuje plastikowe zabawki – tak zwane „pamiątki z wycieczki”, a kogo nie stać na wyjazd, trafia do klasy obok. Planując *Wyprawkę*, wypisaliśmy wszystkie „grzechy” typowych wycieczek szkolnych i przez kilka dni szukaliśmy nowych pomysłów, aby wyjść z wycieczkowego impasu.
2. Głównym założeniem *Wyprawki* jest jej lokalność – zabieramy dzieci ze wsi na wieś. Ze wsi, bo te rzadziej mają okazję do wyjazdów w ogóle, bo czują dyskomfort bycia wiejskim dzieckiem, bo pokazanie potencjału miejsca, z którego pochodzą, może okazać się ważnym fragmentem ich tożsamości, zbudować ich poczucie własnej wartości.
3. Nie jeździmy do miejsc, gdzie ktoś nudnym, monotonnym głosem opowiada o czymś używając słów, których dzieci nie rozumieją. Wartością jest dialog i partnerstwo, i przestrzeń do zadawania ważnych pytań.
4. Nie jemy w fast foodach. Jemy w wiejskich świetlicach. A nośniki dziecięcej pamięci – pamiątki z wycieczki – osoby uczestniczące robią sobie same.

5. Prawa człowieka. Podstawą naszych działań są prawa człowieka, masowo łamane w XX wieku wobec mniejszości właśnie. Lubelszczyzna była świadkiem i burzenia cerkwi w 1938 roku, i zagłady Żydów, i wojny polsko-ukraińskiej, i akcji „Wisła” ... Przez lata zespół Homo Faber jeździł po regionie zbierając relacje świadków. To one stały się podstawą naszych programów edukacyjnych, w tym *Wyprawki* właśnie.

Diagnoza

Lubelszczyzna, podobnie jak cała Polska, jest miejscem, gdzie przez wieki mieszkali ludzie różnych narodowości, wyznań, języków. II wojna światowa wraz z zagładą Żydów zakończyła ten okres. Lata powojenne – wywózki, przesiedlenia, akcja „Wisła” – dokonały dalszych zniszczeń. Przez kilkadziesiąt lat mówienie o historii Polski jako historii państwa złożonego, zróżnicowanego było sprowadzone jedynie do opisów folklorystycznych, często pełnych uproszczeń i stereotypów.

Wciąż jednak są miejsca noszące na sobie ślady wielokulturowości. Zarówno te materialne jak i te, przechowywane we wspomnieniach ostatnich żyjących świadków. Odkryć je można zwłaszcza w niewielkich miasteczkach, także dawnych sztetlach. I właśnie tam zabieramy uczestników i uczestniczki *Wyprawek* – aby poznali swoją najbliższą okolicę, swój środek świata. Odwołanie się do przeszłości jest pretekstem do budowania przyszłości. Nie sposób mówić o współczesnych wyzwaniach wielokulturowych społeczeństw (którym i Polska powoli się staje), nie mając przepracowanego tematu wielokulturowej historii miasta, regionu, kraju. Naszym zdaniem tylko rzetelne przyjrzenie się historii, skonfrontowanie ze stereotypami odziedziczonymi po dziadkach daje szansę na dialog.

Wyprawki są po to, aby dostarczyć rzetelnej wiedzy o mniejszościach. Odpowiedzieć na trudne pytania i przygotować do spotkania z każdym „innym”.

Projekt jest jednocześnie odpowiedzią na zaobserwowane podczas naszej dotychczasowej pracy problemy związane z brakiem umiejętności pracy z historią lokalną. Wśród organizacji, w domach kultury, bibliotekach obserwujemy coraz częstsze zainteresowanie, próby i chęć zajęcia się wieloetniczną, wieloreligijną i wielojęzyczną przeszłością swojego miejsca. Bardzo często efekty tej pracy są prezentowane w konwencji festynu, co niesie za sobą wiele uproszczeń, a w konsekwencji – wywołuje nieświadomą stereotypizację „innych”.

Główne cele

Celem projektu jest przygotowanie młodych ludzi do życia w społeczeństwie wielokulturowym, opartym na zasadach równości i różnorodności. Rozwijanie poczucia tożsamości lokalnej opartej na wspólnych wartościach, historii i kulturze. Chcemy, aby *Wyprawka* była miejscem na wymianę doświadczeń, opinii i wartości, wyciągania wniosków z historii i kształtowania otwartych, pozbawionych stereotypów postaw. Ważne jest także wyrównywanie szans – *Wyprawki* kierujemy do małych, wiejskich szkół.

Zakładane efekty

1. Wiedza: wiedzę na wycieczce zdobywa się przez bycie w miejscach bezpośrednio związanych z mniejszościami narodowymi, religijnymi czy etnicznymi, które na odwiedzanym terenie żyły lub żyją do tej pory. Podróż śladami kultur, narodów i wyznań trwa 12 godzin. Przemierzając się z miejsca na miejsce spotykamy się z historią Tatarów, Romów, Ukraińców, Żydów, muzułmanów, prawosławnych i wyznających judaizm. Oglądamy cmentarze, czytamy nagrobki, mówimy o nich próbując poznać choć mały fragment ich prawdziwego życia, mając świadomość, że do ich rzeczywistości i relacji panujących między tymi religiami, nie ma już powrotu.

2. Umiejętności i sprawności: szukania, analizowania, łączenia faktów, wyciągania wniosków. *Wyprawka* to przede wszystkim całodniowy warsztat, który wymaga od uczestników i uczestniczek maksymalnego skupienia, zapamiętywania i aktywności w zadaniach grupowych. Metody edukacyjne, jakimi pracujemy na wycieczkach, aktywnie włączają wszystkie dzieci, by w kolejnych odwiedzanych punktach mogły niejako poczuć, dotknąć i spróbować miejsc, w których się znajdują, ale też by trenowały pracę grupową.

3. Postawy, które kształtujemy przy pomocy *Wyprawki*: zwiększenie wiedzy na temat mniejszości zamieszkujących najbliższy region pomaga w rozwijaniu świadomych postaw wobec otaczającego świata poprzez pogłębienie pozytywnego wizerunku innych kultur. Dodatkowo zapobiega tworzeniu się stereotypów i fałszywych przekonań względem innych kultur, a to pomaga zapobiegać uprzedzeniom, rasizmowi

i wszelkim postawom prowadzącym do wykluczenia. Kształtowanie postaw otwartości sprzyja integracji społecznej, co jest niezwykle istotne w coraz bardziej wielokulturowym środowisku.

4. Kształtowanie patriotyzmu lokalnego: Trasy *Wyprawek* są tak skonstruowane, aby dzieci mogły zobaczyć miejsca niedalekie, aby dzieci wiedziały, z jakiego regionu pochodzą. To podstawa do kształtowania swojego „ja” w odniesieniu do innych.

Wyprawki mogą stać się podstawą do przygotowania własnych projektów dotyczących wielokulturowości własnej miejscowości. Stanowią także podstawę do działań związanych z prawami człowieka i działań równościowych.

Czas i miejsce działania

Jedna *Wyprawka* trwa 12 godzin. Zwykle w tym czasie jesteśmy w stanie odwiedzić trzy, cztery miejsca, w międzyczasie zjeść obiad, przeprowadzić grę terenową i zrobić ewaluację. Ważne, aby całość *Wyprawki* zamknęła się w 300 kilometrach.

Do przeprowadzenia *Wyprawki* potrzebny jest nam zespół: 4 osób – animatorów/animatorok, trenerów/trenerek. Warto, aby jedna osoba zadbała o logistykę (autokar, ubezpieczenie osób uczestniczących, dogadanie miejsc, załatwienie obiadu, zakup materiałów etc.).

Metody działań

1. Praca w grupie: właściwie dzieci na *Wyprawce* można podzielić na sześć grup według usadzenia w autobusie. Przez całą *Wyprawkę* dzieci pracują w tych grupach, rywalizują, a na koniec zdobywają wspólnie drobne nagrody.

2. Pogadanka: maksymalnie 20-minutowy, zaplanowany i dostosowana językowo i treściowo wstęp do wiedzy na temat danej mniejszości. Warto włączyć tu elementy zapamiętywania, powtarzania, zgadywania, łączenia faktów. Starajmy się bazować na tym, co dzieci wiedzą, tłumaczyć i obalać stereotypy.

3. Gra terenowa z elementami czytania i rozumienia tekstu w tym fragmencie relacji, mapy, czy planu miasta: są analizy i łączenie fotografii, uzupełnianie tekstu, kojarzenie symboli z ich znaczeniem. Gra jest połączeniem

intensywnych ćwiczeń umiejętności poznawczych z tymi społecznymi, niezbędnymi do pracy w kilkuosobowych i większych grupach.

4. Spotkania: maksymalnie 30-minutowe spotkania z przedstawicielami/przedstawicielkami mniejszości, organizacji społecznych itp. Warto wcześniej porozumieć się co do treści spotkania.

5. Zadania plastyczne: Frotaż nagrobków, po czym używając materiałów pomocniczych odczytujemy treści wyryte w kamiennych płytach. W innych wariantach (w zależności od trasy) dzieci malują kubki we wzory regionalne lub wykonują tradycyjnymi metodami zdobienia świąteczne domów.

6. Zadania muzyczne: Podczas *Wyprawki* dzieci biorą udział w warsztacie śpiewu tradycyjnego otwartym głosem. Jest on poprzedzony rozgrzewką, zabawami ruchowymi i ćwiczeniami aparatu mowy. Śpiew odbywa się zwykle w miejscu otwartym, na polu, łące lub w lesie. Element muzyczny pojawia się również w autobusie, kiedy dzieci słuchają muzyki tradycyjnej i współczesnej w obszarach, o których aktualnie opowiadamy (muzyka żydowska, tatarska, ukraińska – współczesna i tradycyjna i inne).

Narzędzia

Przede wszystkim potrzebna jest dobra znajomość własnego regionu – miejsc, ludzi, zdarzeń związanych z mniejszościami.

— Autokar; sprawdzony technicznie z kierowcą, który wcześniej wie, dokąd jedziemy.

— Zestaw ćwiczeń z wybranych obszarów, w tym ćwiczenia integracyjne oraz energizery.

— Umówione miejsca na spotkania + jeśli zakładamy spotkania, ludzie przygotowani do opowiadania o danym miejscu, kulturze.

— Materiały edukacyjne – zależne od wybranych ćwiczeń; warto pamiętać, że lepiej jest coś pokazać niż o tym opowiedzieć – np. jak wygląda Gwiazda Dawida, alfabet ukraiński etc.

Harmonogram przedsięwzięcia

1. Planujemy *Wyprawkę*, czyli:

- wymyślamy trasę i ją sprawdzamy – najlepiej umówić się na jeden dzień i zrobić objazd sprawdzając dojazdy, ewentualne miejsce na zatrzymanie autokaru, planując także przynajmniej dwa/trzy miejsca na WC;
- umawiamy szkołę;
- dogadujemy miejsca, uszczegóławiamy plan, dzielimy się pracą i zadaniami;
- kupujemy niezbędne materiały plastyczne, zamawiamy obiad i podwieczorek;
- zamawiamy autokar;
- zaklepujemy spotkania, wejścia, wizyty etc.

2. Wyruszamy

Na początku *Wyprawki* warto poświęcić trochę czasu na sprawy organizacyjno-integracyjne: powitać grupę, opowiedzieć o sobie i o tym, dokąd jedziemy (jeśli planujemy niespodzianki, nie zdradzajmy ich jednak!), ustalić zasady i oczywiście, poznać się wzajemnie. Zabaw, które śmiało można użyć w jadącym autobusie, jest naprawdę sporo.

3. Jedziemy

Tu czas porządkuje nam plan. Jeśli mamy zamiar odwiedzić trzy miejsca, np. synagogę, cmentarz ukraiński i miasteczko, w którym przeprowadzimy grę terenową, zaplanujemy warsztaty w autobusie, obiad (może być tematyczny, albo w miejscu tematycznie związanym z *Wyprawką*). Weźmy pod uwagę czas na podsumowania, przerwy na toaletę etc. Warto mieć jedną osobę, która pilnuje czasu. Czasem jest tak ciekawie, że zapominamy, że pora ruszać dalej!

4. Droga powrotna

To dobry czas na podsumowania. Dzieci są zmęczone, my również. Warto zadbać o taką formę ewaluacji, która pozwoli nam wykrzesać z dzieci nieco energii na koniec, a nam da dobre podstawy do planowania kolejnych *Wyprawek*.

5. Gadżety

Zrezygnujmy z gotowców na rzecz, na przykład, warsztatów rękodzielniczych, podczas których „pamiątki z wycieczki” dzieci zrobią sobie same. To mogą być kubki pomalowane w regionalne wzory, ulepione z gliny domki cadyka etc. Jeśli robiliśmy zdjęcia podczas *Wyprawki*, zadbajmy o to, by dotarły one do dzieci.

Uwagi do przebiegu przedsięwzięcia

Proces edukacyjny dzieje się wszędzie. Jest nim cała *Wyprawka*, od momentu, kiedy wsiadamy do autokaru aż po czas, kiedy po raz ostatni z niego wsiadamy przed szkołą – całe 12 godzin. Warto wykorzystać ten czas maksymalnie.

Na *Wyprawce* pracuje się w mało komfortowych warunkach. Grupa jest duża (40 osób) i nie zawsze się zna, pracujemy w jadącym autobusie, w otwartych przestrzeniach, rzadko mając do dyspozycji stół, flipcharty i dach nad głową.

Warto wybrać proste, znane i sprawdzone ćwiczenia, które dadzą się zaaplikować w zmiennej przestrzeni. Stawiamy na pracę w grupach. Atrakcyjność *Wyprawki* to podróżowanie i odkrywanie – warto dawać narzędzia, dzięki którym dzieci same coś poznają, dojdą do własnych wniosków. Więc raczej gra terenowa niż wykład.

Obszar tematyczny także jest ogromny. Aby uniknąć niespodzianek i innych przykrych zdarzeń, warto zaplanować *Wyprawkę* temat po temacie, np. najpierw jedziemy do miejscowości, gdzie spotykamy się z mniejszością X, więc robimy w autobusie warsztat wprowadzający lub pogadankę o mniejszości X, potem uczymy się na polu piosenki w języku X, a potem mamy spotkanie z mniejszością X.

Starajmy się mówić prostym, zrozumiałym językiem. Nie jest łatwo, bo historia mniejszości w Polsce jest mocno skomplikowana, trzeba się tej narracji po prostu nauczyć. Starajmy się skupiać na podstawach. W budowaniu opowieści warto jednak unikać łatwych porównań i analogii. W końcu *Wyprawka* to antidotum na kulturowy egocentryzm! Ale bywa, że dzieci mają własne zdanie. Naszym zadaniem jest stworzenie im przestrzeni na pytania, wątpliwości, ale też na niezgodę. Warto w tej dyskusji być życzliwym/a, pokazywać fakty, pozwolić na samodzielne wyciąganie wniosków.

Pytania o przeszłość często rodzą pytania o terażniejszość, warto być na to gotowym/a. Dla nas to wartość dodana – pytania o współczesnych „innych”: uchodźców, mniejszości czy własną tożsamość.

Ewaluacja

Ewaluacja *Wyprawek* jest trzystopniowa:

1. Ewaluacja grupy z poziomu wiedzy: każda osoba uczestnicząca w *Wyprawce* pod sam jej koniec rozwiązuje quiz składający się z 20 pytań. Pytania dotyczą treści poruszanych podczas wycieczki. Trzy osoby, które jako pierwsze najlepiej rozwiążą quiz, otrzymują drobne nagrody (np. koszulki z *Wyprawki*). Dla osób prowadzących analiza wyników quizu to dobra informacja zwrotna o podawanych podczas *Wyprawki* informacjach – zakładamy, że jeśli sporo dzieci ma trudności z odpowiedzią na jakieś pytanie, oznacza to, że źle przygotowaliśmy materiały.

2. Ewaluacja grupy z poziomu serca: kartka z wycieczki. Ostatnią aktywnością dzieci na *Wyprawce* jest napisanie na specjalnie przygotowanych, okolicznościowych kartkach pocztowych wiadomości do siebie – co najbardziej podobało mi się. Kartki zbieramy, analizujemy, a po tygodniu wysyłamy do dzieci.

3. Ewaluacja osób prowadzących – po każdej *Wyprawce* jest też czas na ewaluację wewnątrz zespołu. Odbywa się ona według planu i obejmuje zarówno wybrane ćwiczenia i zabawy, jak i pracę animatorek i animatorów. Staramy się dawać konstruktywną informację zwrotną. To także czas na nowe pomysły i usprawnienia.

Preferowane kompetencje edukatorki kulturowej/ edukatora kulturowego

Zespół *Wyprawkowy* powinien być wieloaspektowy, mieć zarówno kompetencje do prowadzenia części merytorycznych, jak i technicznego wspierania całego przedsięwzięcia. Oczywiście łatwiej jest, kiedy jesteśmy podzieleni tematycznie. Warto jednak pamiętać o logistyce.

Ważne, abyśmy wszyscy znali plan, podział ról, mieli telefony do miejsc, które mamy odwiedzić oraz byśmy mieli przegadane sytuacje awaryjne (tzw. „plan B”).

Zespół *Wyprawkowy* powinien się dobrze znać i umieć ze sobą pracować w trudnych warunkach – na procesie a nie tylko agendzie. Bywa, że ta druga mocno się zmienia, więc improwizacja to ważna umiejętność.

Powinni to także być ludzie, którzy mają przepracowaną kwestię własnej tożsamości.

W działanie Homo Faber zaangażowane są trenerki antydyskryminacyjne, na co dzień prowadzące warsztaty z obszaru praw człowieka.

Źródło

Od 2010 roku *Wyprawki* są realizowane przez Stowarzyszenie Homo Faber z Lublina: www.hf.org.pl/ao/index.php?id=1450_wyprawka

Być bliżej historii

7
2

Temat

Program *Być bliżej historii...* wynika z potrzeby rozwijania wśród dzieci i młodzieży kompetencji z zakresu edukacji historycznej. Najważniejszym celem programu jest wzmocnienie wśród uczestników i uczestniczek poczucia podmiotowości doświadczenia w kontakcie z przeszłością. Wszystkie działania realizowane są w kontekście problematyki historii rodziny i najbliższego otoczenia. Uczestnicy i uczestniczki zapoznają się z warsztatem pracy historyka/historyczki i nowymi kategoriami źródeł oraz nabywają umiejętności ich interpretowania.

Program *Być bliżej historii...* ma charakter pilotażowy i stanowi rozszerzenie nowego programu edukacyjnego Muzeum Początków Państwa Polskiego w Gnieźnie, który został wprowadzony we wrześniu 2016 r. Autorka zakłada możliwość wprowadzania modyfikacji i usprawnień w ramach zaprezentowanych scenariuszy zgodnie z potrzebami grup i prowadzących warsztaty.

Grupa odbiorcza

7
3

Na program składają się trzy warsztaty skierowane do różnych grup wiekowych: dzieci w wieku 6–10 lat, dzieci w wieku 12–15 lat, młodzież w wieku 16 lat i więcej. Program może być realizowany w ramach zajęć pozaszkolnych. Niektóre z warsztatów mogą stanowić kontynuację tematów podejmowanych podczas lekcji w szkole (np. praca z drzewem genealogicznym).

Diagnoza

Lekcje historii w ramach edukacji szkolnej w głównej mierze podejmują wątki wielkiej polityki, wojen i bitew, mniejszą uwagę poświęcają zagadnieniom kultury i tematyce życia codziennego. Takie ujęcie historii wzbudza wśród uczniów i uczennic często poczucie jej nieprzydatności. Alternatywą dla biernego odbioru treści przekazywanych przez podręczniki może być jedynie zaangażowanie uczniów i uczennic w proces własnych badań, przy jednoczesnym wyposażeniu ich w metody i źródła odpowiednie do poziomu nauczania.

Główne cele

Istotą programu jest wyposażenie jego uczestników i uczestniczek w kompetencje sprzyjające rozwojowi refleksyjnego myślenia o historii. Poprzez postawienie ich w roli badaczy/badaczek dziejów im najbliższych, przede wszystkim własnej rodziny, mają szansę wziąć udział w tworzeniu wiedzy o historii. Proponowane działania mają formę warsztatów przy zastosowaniu różnych metod (m.in. metody projektu). Stwarzają uczestnikom i uczestniczkom przestrzeń do własnych poszukiwań. Mają uczyć otwartości, słuchania i umiejętnego zadawania pytań. Działania podejmowane w ramach programu rozwijane będą w trzech płaszczyznach: wychowawczej, poznawczej i kształcącej. Program może stanowić element uzupełniający edukację szkolną w zakresie lekcji historii. Ma zachęcać do ciągłego uczenia się i współdziałania oraz wychowywać w poczuciu bycia częścią społeczności.

Zakładane efekty

Program zakłada poszerzanie wiedzy jego uczestników i uczestniczek na temat różnorodności dostępnych źródeł historycznych, którymi mogą stać się wspomnienia starszych członków rodziny oraz pozostawione po nich pamiątki (fotografie, listy, pamiętniki, dokumenty, niekiedy zwykle przedmioty codziennego użytku). Zachęca do ich zbierania i kontynuowania poszukiwań na kolejnych etapach kształcenia. Program wprowadza pojęcie artefaktu, a także stawia pytania o znaczenie przedmiotu w kulturze materialnej i duchowej. Program może być kontynuowany poprzez połączenie badań nad dziejami życia rodzinnego i prywatnego z historią regionu.

Czas i miejsce działania

Warsztaty skierowane są do grup zorganizowanych (klas, kół zainteresowań) stanowiących zespół osób znających się i mających do siebie zaufanie. Dzięki temu nie ma konieczności przeprowadzania warsztatów integrujących uczestników i uczestniczki.

Metody działań

Omówione w opisie poszczególnych warsztatów.

Bibliografia: *Historia ludzi. Historia dla ludzi. Krytyczny wymiar edukacji historycznej*, pod red. I. Chmury-Rutkowskiej, E. Głowackiej-Sobiech, I. Skórzyńskiej, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2013.

Harmonogram przedsięwzięcia

Warsztat I

Młodzi odkrywcy rodzinnych historii – od przedmiotu do opowieści

Odbiorcy: dzieci w wieku 6–10 lat.

Jak przełamać tradycyjny schemat edukacji historycznej polegającej na przekazywaniu wiedzy faktograficznej, w którym rola ucznia/uczennicy sprowadza się do wypełniania zadań nauczyciela/nauczycielki i zapamiętywania materiału z podręcznika? Może warto rozpocząć nową przygodę z historią od poznania historii własnej rodziny. Ta tematyka poruszana jest w szkołach dość pobieżnie, często ogranicza się do wprowadzenia podstawowych pojęć, wykonania drzewa genealogicznego i ustalenia pokrewieństwa między najbliższymi członkami rodziny. A gdyby postawić młodych ludzi przed wyzwaniem odkrycia domowych historii? Czy uda się rozbudzić w nich radość poszukiwania śladów przeszłości i potrzebę samodzielnego myślenia?

Cele główne:

- zainteresowanie uczestników i uczestniczek przeszłością własnej rodziny;
- umożliwienie realizacji przez uczestników i uczestniczki autorskich projektów edukacyjnych;
- wzmacnianie samodzielności i aktywności;
- otwarcie się uczestników na osobiste doświadczenia;
- kształtowanie umiejętności swobodnego wypowiedzania się;
- zamiana roli prowadzącego/prowadzącej z przewodnika-zarządcy/przewodniczki-zarządczyni na inspiratora-doradcę/inspiratorkę-doradczynię;
- rozbudzanie radości wspólnego doświadczania historii.

Zakres i struktura treści

Istotą tego warsztatu jest wprowadzenie do edukacji historycznej elementów mikrohistorii obejmującej uczucia, drobne wydarzenia i prywatne mikroświaty każdego z uczestników. Wspólnie z prowadzącym/prowadzącą wyznaczają sobie cel i samodzielnie próbują go osiągnąć, przy stałym wsparciu prowadzącego/prowadzącej oraz rodziców. Efektem pracy badawczej będzie stworzenie narracji-opowieści w oparciu o losy własnej rodziny.

Metody pracy

Metoda projektu, zakładająca samodzielną pracę uczestników i uczestniczek.

Warunki realizacji:

1. Warsztat składa się z trzech etapów. Uczestnicy i uczestniczki po pierwszym etapie podejmują decyzję o swoim udziale w kolejnych częściach warsztatu.
2. Uczestnicy i uczestniczki w momencie zapisu otrzymują program warsztatu wraz prośbą o zabranie ze sobą na zajęcia „magicznego przedmiotu” związanego z wybranym członkiem swojej rodziny (zdjęcie maturalne babci, stare zdjęcia, medale dziadka, zabawkę mamy).
3. Podczas drugiego etapu, w trakcie realizacji przez uczestników i uczestniczki autorskich projektów, niezbędny jest współdziałanie rodziców oraz kontakt mailowy z prowadzącym/prowadzącą (obie strony w charakterze doradcy, nie przewodnika).
4. Potrzebne: flipchart, papier, pisaki.

Przebieg

I etap: zainicjowanie projektu

Od przedmiotu do historii

1. Prowadzący/a rozpoczyna warsztat od prezentacji swojego „magicznego przedmiotu” i opowiedzenia związanej z nim historii rodzinnej. Ważne jest, aby historia była przekazana z pasją i ciekawie, z emocjonalnym zaangażowaniem. Jej celem jest wzbudzenie wśród uczestników i uczestniczek zainteresowania, które mogłoby przejawiać się na przykład pytaniami: „I co dalej?”, „Czy to się naprawdę wydarzyło?”

2. Następnie uczestnicy i uczestniczki proszeni są o zaprezentowanie przyniesionych przez siebie „magicznych przedmiotów” i o powiedzenie kilku zdań na ich temat. Warto zarezerwować czas na pytania od pozostałych uczestników i uczestniczek, można je również wywołać zdaniem: „Czy chcecie wiedzieć

więcej o pokazanych przed chwilą przedmiotach lub o osobach związanych z nimi?”

Co chcielibyście wiedzieć o swoich rodzinach?

1. Prowadzący pyta uczestników i uczestniczki o ich zdanie na tematy związane z pojęciem „rodzina”: co to jest rodzina? kto ją tworzy? co składa się na historię rodziny? czy każdy z rodziny ma swoją historię? Następnie prowadzący/a wspólnie z uczestnikami i uczestniczkami tworzą wstępną siatkę z pytaniami dotyczącymi badania historii własnej rodziny (w formie graficznego przedstawienia propozycji i pytań uczestników i uczestniczek). Może wśród nich znaleźć się pytania: jak można poznać historię rodziny? co może być pamiątką rodzinną? kto opowiada o przeszłości?

2. Na zakończenie tego etapu prowadzący/a ustala zakres prac w ramach kontynuacji warsztatów, które uczestnicy będą realizować samodzielnie (II etap). Może mieć to formę instrukcji zakładającej wykonanie jakiejś czynności: porozmawianie z rodzicami, obejrzenie domowych archiwów, spotkanie z najstarszymi członkami rodziny, wyszukiwanie starych dokumentów i przedmiotów.

3. Prowadzący/a rozdaje wszystkim pamiątkowe karteczki z hasłem „Poszukuję śladów mojej rodziny!” i prosi, aby ci, którzy podejmują w y z w a n i e, podnieśli ręce wysoko w górę, a następnie wpisali swoje imiona na liście „Podejmuję wyzwanie i chcę wziąć udział w projekcie”.

II etap: realizacja projektu

(praca samodzielna przy współpracy z rodzicami)

III etap: kulminacyjny, zakończenie projektu

1. Uczestnicy i uczestniczki spotykają się ponownie i prezentują swoją interpretację historii rodziny na przykładzie losów jednego z jej dorosłych członków. W trakcie prezentacji mogą pojawiać się pytania, które pomogą autorom i autorkom w dopowiedzeniu historii. Prowadzący/a ogranicza pytania o fakty, zwraca się z pytaniami otwartymi i problemowymi, pozostawia miejsce na swobodę wypowiedzi. Opowieść powinna mieć formę ustną, a następnie w trakcie warsztatu uczestnicy i uczestniczki dokonują jej zapisu.

Ewaluacja

Na zakończenie projektu dzieci wspólnie z prowadzącym/prowadzącą dokonują podsumowania. Każdy z uczestników proszony jest o odpowiedź na dwa pytania: co najbardziej mnie zaskoczyło w trakcie poznawania historii mojej rodziny – oraz – czego chciałbym się jeszcze o niej dowiedzieć?

Bibliografia: J. M. Garbula, *Znaczenia historyczne w edukacji początkowej. Narracyjne konstruowanie historii rodzinnych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, Olsztyn 2010.

Warsztat II

Album rodzinny – historia zapisana obrazem

Odbiorcy: dzieci w wieku 12–15 lat

1. Fotografia jest jednym z najprostszymi sposobów przywołania obrazów przeszłości. Zaczynając od odkrywania rodzinnych albumów, możemy dotrzeć do ukrytych w nich nie tylko prywatnych historii ludzi lub miejsc, ale też tej bardziej ogólnej, dotyczącej jakiejś społeczności, a nawet kraju.

2. Należy ćwiczyć umiejętność patrzenia na fotografię. Nie przedstawia ona rzeczywistości w sposób obiektywny. Z jednej strony mamy do czynienia z indywidualną decyzją fotografującego o wyborze kadru, z drugiej subiektywną reakcją patrzącego na zdjęcie. Na fotografii możemy dostrzec o wiele więcej, niż się zdaje na pierwszy rzut oka.

Cele główne:

- zapoznanie z historią fotografii;
- ukazanie różnych funkcji fotografii;
- ukazanie dawnej fotografii jako dziedzictwa kulturowego;
- analiza treści przedstawionych na fotografii obrazów;
- pobudzanie do aktywnego udziału w dyskusji;
- pobudzenie wyobraźni, pamięci i uwagi;
- zachęcanie do usystematyzowanego zbierania dawnej fotografii.

Zakres i struktura treści:

1. Fotografia jako obraz przeszłości: kontrastowanie punktów widzenia (fotografujący/a – oglądający/a).
2. Sztuka interpretacji: co widać, a czego nie widać na pierwszy rzut oka.
3. Sposoby na zachowanie historii rodzinnych: od nieusystematyzowanego zbioru fotografii do uporządkowanej księgi rodowej.

Metody pracy: wykład, pogadanka, dyskusja, analiza i interpretacja fotografii, łańcuch skojarzeń.

Warunki realizacji:

1. Uczestnicy i uczestniczki przynoszą zestawy fotografii rodzinnych, na których znajdują się w otoczeniu najbliższych (co najmniej 5 zdjęć ukazujących różne sytuacje i okresy życia).
2. Prowadzący/a ma przygotowane: zestawy fotografii rodzinnych pochodzących z różnych okresów historycznych (w formie prezentacji, albumu, fragmentów kolekcji prywatnych lub muzealnych); zestawy wydruków różnych rodzajów fotografii (w ilości zgodnej z liczbą uczestników i uczestniczek); wydrukowane ankiety ewaluacyjne; pamiątkową notatkę *ABC użytkownika starej fotografii*.
3. Niezbędne do realizacji warsztatu: tablica typu flipchart z blokiem papieru, blok papieru ksero A4, pisak dla każdego uczestnika, laptop z rzutnikiem.

Przebieg

Część wprowadzająca

Prowadzący/a w skrócie przybliży historię fotografii. Szczególnie ważne jest zwrócenie uwagi na postępy technologii, umasowienie dostępu do sprzętu fotograficznego oraz zmiany w podejściu do fotografowania.

I. Co to jest fotografia?

1. Prowadzący/a dzieli uczestników i uczestniczki na mniejsze grupy i zachęca do wypisania w określonym czasie jak największej liczby skojarzeń z pojęciem „fotografia”. Przedstawiciel/ka każdej grupy prezentuje wyniki wspólnej pracy. Prowadzący/a zapisuje wszystkie skojarzenia na tablicy, stymulując dyskusję na podjęty temat.

2. Prowadzący/a układa na środku sali, w dostępnym dla wszystkich miejscu, zdjęcia przedstawiające różne sytuacje, miejsca, ludzi. Zadaniem uczestników i uczestniczek warsztatu jest wybranie jednego zdjęcia i opowiedzenie wszystkim, co jest na nim ukazane.

Warto poruszyć: prowadzący/a przy tej okazji wprowadza zagadnienie różnych funkcji fotografii (reportaż, portret, zdjęcia turystyczne, zdjęcia rodzinne). To również okazja, by porozmawiać o intencjach, emocjach, motywacjach towarzyszących określonemu gatunkowi fotografii.

Uczniowie i uczennice zatrzymują przy sobie wybrane zdjęcie do następnego zadania. (Dodatkowe pytania: Załącznik nr 1).

3. Uczestnicy i uczestniczki warsztatu proszeni są o wypisanie jak największej liczby pytań, jakie przychodzą im do głowy w związku z wcześniej wybranym zdjęciem. Ochotnicy i ochotniczki czytają swoje pytania, inni włączają się do dyskusji. Ćwiczenie pokazuje, że zdjęcie może być pretekstem do rozmowy, która może bardzo daleko wychodzić poza to, co jest na nim przedstawione.

II. Album rodzinny

1. Uczestnicy i uczestniczki proszeni są o przygotowanie przyniesionych ze sobą zdjęć z domowego archiwum, na których są oni sami lub w towarzystwie bliskich osób. Uczniowie i uczennice łączą się w pary. Prowadzący/a prosi każdą osobę o wskazanie zdjęcia, na którym najbardziej czuje się sobą, a następnie druga osoba w parze wybiera fotografię, na której wygląd kolegi lub koleżanki najbardziej odpowiada ich wyobrażeniom o nim/o niej. Czy to jest to samo zdjęcie? Jeśli nie: czym się różnią? Co można powiedzieć o różnicach między postrzeganiem przez innych a wizerunkiem nas samych we własnych oczach?

8
0

3. W części warsztatowej uczestnicy i uczestniczki mają za zadanie wykonanie makiety *Albumu rodzinnego*, którego częścią będą przyniesione przez nich zdjęcia. Powinni je uporządkować chronologicznie i dodać opisy. Warto też skłonić uczestników i uczestniczki, by zastanowili się, czy mają jakieś pamiątki związane z sytuacjami ze zdjęć (pamiątki z wakacji, zeszyt ze szkoły, zabawki, list od osoby, z którą są sfotografowani itp.).

III. Fotografia jako obraz rodziny na przestrzeni lat

1. Prowadzący/a prezentuje stare fotografie rodzinne z różnych okresów historycznych i różnych kultur (np.: przełom XIX/XX wieku, okres międzywojenny, II wojna światowa, lata 80. XX wieku, zdjęcia współczesne). Uczestnicy i uczestniczki warsztatów odpowiadają na pytania: czym różnią się dawne zdjęcia od współczesnych? Czego możemy się z nich dowiedzieć? Co można powiedzieć o relacjach między portretowanymi? Jak dawniej fotografowano dzieci? Co ułatwiłoby interpretację (jakiś opis, pamiątki po osobach przedstawionych na zdjęciach, listy, wspomnienia)?

Ćwiczenie ma pokazać uczestnikom i uczestniczkom, że współczesne wzorce rodziny są częścią długotrwałego procesu historycznego, na który wpływ mają m.in. zachodzące przemiany prawno-obyczajowe.

Ewaluacja

Prowadzący/a wręcza uczestnikom i uczestniczkom anonimową ankietę, w której należy odpowiedzieć na pytanie: dlaczego warto kolekcjonować stare fotografie? Na zakończenie warsztatów każdy uczestnik otrzymuje pamiątkową notatkę *ABC użytkownika starej fotografii* (Załącznik nr 2).

Załącznik nr 1

Pytania pomocnicze dla prowadzącego:

1. Co przedstawia fotografia?
2. Jakie skojarzenia nasuwa?
3. Jakiego typu symbole występują na zdjęciach?
4. Jakie formy interakcji między sfotografowanymi postaciami dadzą się zauważyć?
5. Czy zdjęcie sugeruje jakieś idee, przekonania sfotografowanych osób?
6. Czy sposób ukazania osób na zdjęciu mówi nam coś o normach, regułach społecznych, wyznawanych wartościach?
7. Czy występują jakieś ślady świadczące o nierównościach lub różnicowaniach społecznych?

8
1

Załącznik nr 2

ABC użytkownika dawnej fotografii

1. Nie dotykaj zdjęć brudnymi rękami.
2. Bierz zdjęcia za krawędzie.
3. Przechowuj zdjęcia w stałej, niskiej temperaturze.
4. Nie wystawiaj zdjęć na promienie słoneczne.
5. Te najcenniejsze zeskanuj.

ABC poszukiwacza dawnej fotografii

1. Pytaj starszych członków rodziny o ich pamiątkowe zdjęcia.
2. Rób notatki podczas oglądania starych zdjęć z ich właścicielami.
3. Sprawdź, czy zdjęcie jest opisane ołówkiem, najlepiej na odwrocie (ważna jest data jego wykonania).

Bibliografia

P. Sztompka, *Socjologia wizualna. Fotografia jako metoda badawcza*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012.
M. Michałowska, *Obraz utajony. Szkice o fotografii i pamięci*, Wydawnictwo f5 & Księgarnia Fotograficzna, Kraków 2007.

Warsztat III

Nastaw ucho – dźwiękowe obrazy przeszłości

Odbiorcy: młodzież w wieku 16 lat i więcej

Czy opowieści zasłyszane przy świątecznym stole są historią mówioną?

Czy dziadkowie wspominający swoją młodość to „świadkowie historii”?

Choć w obu przypadkach mamy do czynienia z opowieściami o dawnych czasach, to daleko im jeszcze do tego, co w języku polskim nazywane jest historią mówioną (ang. *oral history*). Ta bardzo popularna w ostatnim czasie metoda rejestrowania indywidualnych doświadczeń przeszłości może stać się sposobem na bardziej bezpośrednie doświadczanie historii i okazją do nabycia nowych umiejętności.

Cele główne:

- zapoznanie się z historią historii mówionej na świecie i w Polsce;
- prezentacja najważniejszych ośrodków realizujących programy historii mówionej;
- analiza materiału dźwiękowego, wizualnego i spisanego;
- ćwiczenie uważnego słuchania;
- rozwijanie umiejętności stawiania pytań;
- rozbudzenie zaciekawienia lokalną historią;
- zwrócenie uwagi na sposób budowania relacji i interakcji w czasie wywiadu (dialogu).

8
2

Zakres i struktura treści:

1. Pamięć to podstawowy materiał, na którym bazuje historia. Najstarszą formą transmisji ludzkiej pamięci jest przekaz ustny. Historia mówiona staje się źródłem historycznym wtedy, gdy pamięć o przeszłości danego świadka zostanie utrwalona, a więc nagrana lub spisana, a następnie zarchiwizowana, przez co dostępna dla innych.
 2. Historia mówiona to pole przeplatania się obiektywnego z subiektywnym. Należy jednak pamiętać, że źródła ustne nie mają odpowiedzieć na pytanie: gdzie, kiedy, jak i dlaczego, lecz powinny nam uświadomić, dlaczego myślimy, że tak właśnie było.
 3. Zagrożeniem dla efektywności historii mówionej jest jej ograniczanie do zebrania i udostępnienia opowieści bez dokonania profesjonalnej analizy.
- Metody pracy: wykład, dyskusja, praca indywidualna i w grupach, łańcuch skojarzeń, analiza porównawcza.

Warunki realizacji:

1. Niezbędne do realizacji warsztatu: tablica typu flipchart z blokiem papieru, blok papieru ksero A4, pisak dla każdego uczestnika, laptop, głośniki, projektor, dostęp do internetu.

Przebieg

Część wprowadzająca

Prowadzący/a w skrócie prezentuje społeczno-polityczny kontekst ewaluowania *oral history* na świecie. Rozpoczyna od zainicjowanego w 1948 roku pierwszego programu nagrywania i archiwizowania relacji ustnych w Stanach Zjednoczonych (skupionego głównie na biografiiach wielkich postaci amerykańskiego życia publicznego). Następnie omawia powstanie w Wielkiej Brytanii w drugiej połowie XX wieku historii robotniczej (*labour history*), która oddała głos ludziom zapomnianym i usuniętym na boczny tor. Na końcu porusza problematykę historii mówionej po drugiej stronie żelaznej kurtyny, gdzie pierwsze sygnały zainteresowania tą metodą pojawiły się już po II wojnie światowej, ale nabrały konkretniejszych kształtów dopiero w latach 80. XX wieku.

8
3

I. Kim jest „świadek historii”?

1. Prowadzący/a rozdaje uczestnikom i uczestniczkom warsztatu kartki, prosząc o zanotowanie skojarzeń związanych z pojęciem „świadek historii”. Po upływie 5 minut wspólnie zapisują je na tablicy. W trakcie wywiązuje się dyskusja.

Warto poruszyć: Prowadzący/a ukierunkowuje grupę na wytłumaczenie znaczenia słowa „świadek”: kontekst wymiaru sprawiedliwości, osoba obecna przy czymś, świadek zdarzenia; świadek historii ma większą wiarygodność niż świadek zdarzenia, ponieważ daje „świadectwo” co jest czymś poważniejszym niż informacja; świadkowie historii w historii mówionej otrzymują niejako zadośćuczynienie za zapomnienie, to osoby obdarzone szacunkiem, stawiane moralnie wyżej, bo były ofiarami wojen i reżimów, często w zaawansowanym wieku, należące do odchodzącego pokolenia.

2. Prezentacja kilku projektów historii mówionej w Polsce (mogą to być realizacje m.in.: Teatru NN, Ośrodka Karta, Muzeum Powstania Warszawskiego, Centrum im. Ludwika Zamenhofa w Białymstoku).

Poruszana przez większość instytucji tematyka dotyczy głównie: II wojny światowej, wywózki na Syberię, zagłady Żydów, opozycji w PRL-u, życia codziennego w różnych okresach najnowszych dziejów Polski.

3. Prowadzący/a prezentuje trzy wcześniej przygotowane wersje historii mówionej (audio, wideo i w formie wydruku). Następnie prosi uczestników i uczestniczki o ich uważne wysłuchanie i notowanie własnych spostrzeżeń, po czym stymuluje dyskusję na temat zaprezentowanych relacji.

Warto poruszyć: Prowadzący/a powinien/powinna zadać grupie pytania o różnice w odbiorze nagrań audio i wideo, o sposoby zachowania „świadków historii” (komunikaty werbalne i niewerbalne), zachowanie osoby przeprowadzającej wywiad, o przebieg opowieści (czy ma charakter narracyjny, czy jest formą krótkich odpowiedzi na zadawane pytania, czy rozmową-dialogiem między świadkiem a prowadzącym wywiad) oraz o to, która z form wydaje się uczestnikom i uczestniczkom najodpowiedniejsza. Wspólnie wypracowują istotne cechy wywiadów w ramach historii mówionej. Czy będą wśród nich: dźwiękowość, gestyczność, dialogowość, sytuacyjność, indywidualizm?

8 II. Historie, które chciałbyś/chciałabyś usłyszeć!

4 Uczestnicy i uczestniczki warsztatu poproszeni są o podzielenie się na mniejsze grupy i wypracowanie w ich ramach listy spraw związanych z najbliższym otoczeniem (szkoła, ulica, dzielnica, miasto), o których nic nie wiedzą, a chcieliby je poznać. Przy tematach powinni zaproponować nazwiska osób, które mogłyby stać się potencjalnymi rozmówcami/rozmówczyniami. Ćwiczenie ma na celu rozbudzić w uczestnikach i uczestniczkach ciekawość lokalnej historii. Prowadzący/a spisuje tematy na tablicy. Uczestnicy i uczestniczki otrzymają te pomysły w formie elektronicznej po zakończeniu warsztatu.

III. „Proszę, opowiedz mi o sobie”. Sztuka przeprowadzania wywiadu
Uczestnicy i uczestniczki warsztatu dobierają się w pary. Każda para zajmuje miejsce tak, aby nie przeszkadzać innym. Jedna osoba staje się narratorem/narratorką, druga badaczem/badaczką (przyklejają sobie odpowiednie karteczki z nazwami ról). Zadaniem narratora i badaczki jest próba nawiązania dialogu. Jego rozpoczęciem będzie prośba ze strony badaczki skierowana do narratora: „Proszę, opowiedz mi o sobie”. Uczestnicy i uczestniczki dialogu muszą pamiętać o szacunku względem siebie i dwustronnym zaangażowaniu. Po upływie 10 minut dzielą się z grupą swoimi spostrzeżeniami. Czy narratorzy „otworzyli” swoje historie przed badaczkami? Jeśli nie, to czego zabrakło w tym

spotkaniu? Jak badaczki czuły się w swojej roli? Czy towarzyszyło im poczucie wkraczania w prywatny świat drugiej osoby? Istotne w ćwiczeniu jest odniesienie wynikających z niego doświadczeń do wcześniej prezentowanych historii mówionych. Która z form wydaje się najbardziej przekonująca? Ćwiczenie ma być próbą bezpośredniego doświadczenia historii drugiej osoby. Uwaga koncentruje się przede wszystkim na przywołanych wydarzeniach z życia danej osoby (nie na znajomości faktów – one pojawiają się jakby w tle rozmowy), które są nacechowane emocjonalnie i oparte na konkretnych, osobistych doznaniach. Istotna jest nie tylko sama treść, ale też i (a może głównie) człowiek szukający dla treści odpowiedniej formy, przez którą nadaje sens swojemu życiu, doświadczeniu, wypadkom z przeszłości i teraźniejszej rzeczywistości. (Rozszerzenie problematyki: Załącznik nr 1).

Warto poruszyć: prowadzący/a powinien/powinna omówić kwestię pamięci autobiograficznej, bardzo trudnej w interpretacji, ponieważ warunkowanej i nacechowanej wieloma mechanizmami psychologicznymi, jak chociażby mechanizmem wyparcia i tłumienia, amnezji, błędów pamięciowych, pamięci w wieku podeszłym. To kolejny dowód na interdyscyplinarny charakter historii mówionej, której właściwa realizacja zakłada współpracę wieloosobowego zespołu.

8
5

Ewaluacja

Ewaluacja polega na wypełnieniu przez uczestników i uczestniczki ankiety ewaluacyjnej zawierającej trzy pytania: co było największą trudnością podczas warsztatu i dlaczego? co zabieram ze sobą? czego mi zabrakło na warsztacie?

Załącznik

Kontekst metodyczny

Przełamaniem dążenia do odkrycia obiektywnej prawdy była działalność m.in. Alessandro Partelli. „Opowiadanie historii to język w procesie stawania się, nie tekst” – zauważa włoski historyk. Twierdzi on, że tym, co odróżnia *oral history* od historii bazującej na źródłach pisanych, jest właśnie oralność, narracyjność, subiektywność, „inna wiarygodność” pamięci i relacje między badaczem a narratorem. Nie są one jednak jej ułomnościami, lecz unikatowymi wartościami. Tak samo przemilczenia, przekłamania, powtarzanie mitów i legend zaczęto traktować jak klucz do zrozumienia historii opowiedzianej przez jej

świadka. Dyskurs rekonstrukcji wydarzeń można zmienić w poszukiwania znaczeń: „zamiast zadręczać siebie i rozmówcę pytaniami o chronologię wydarzeń w życiu, najlepiej dać szansę interakcji, która doprowadzi nas do opowieści o doświadczeniu i do znaczeń, które ta opowieść tworzy. W tej opowieści ujawniają się znaczenia przeżyć, które zostają im nadane w konkretnym czasie, miejscu i okolicznościach wywiadu”. Nie starajmy się na siłę ustalać chronologii, a skupmy się na uważnym wsłuchaniu w „opowieści o doświadczeniu”. Rozmówcy nie odtwarzają bezpośrednio wydarzeń, lecz wyrażają przez nie: co myślą, że wiedzą; co myślą, że widzieli; co myślą, że przeżyli. Jest to badanie doświadczenia ludzkiego w próbie przekazu (czyli procesie nadawania sensów przeżyciom – budowania tożsamości) poprzez opowieść (czyli w formie językowej) współtworzoną w dialogu z historykiem/historyczką (czyli we współpracy z drugim człowiekiem).

Bibliografia

www.teatrnn.pl – Ośrodek „Brama Grodzka – Teatr NN”

www.karta.org.pl – Fundacja Ośrodek „Karta”

www.swiadkowiehistorii.pl

K. Nowak, *Metodologia oral history* (www.kulturaihistoria.umcs.lublin.pl)

M. Kurkowska-Budzan, *Informator, świadek historii, narrator: kilka wątków epistemologicznych i etycznych „oral history”*, „Wrocławski Rocznik Historii Mówionej” 2011, nr 1, s. 9–34.

Preferowane kompetencje edukatorki kulturowej/ edukatora kulturowego

Z uwagi na temat – historie prywatne, na których opiera się scenariusz każdego z przedstawionych warsztatów, na pierwszym miejscu kompetencji edukatora/edukatorki stawia się umiejętności interpersonalne ze szczególnym uwzględnieniem przewidywania i reagowania na „trudne sytuacje”, otwartości na doświadczenia uczestników, empatii i budowania pozytywnych relacji. Edukator/edukatorka powinni również wykazywać się umiejętnością argumentacji i merytorycznej dyskusji. Nie jest wymagane wykształcenie historyczne, ale niezbędna do przeprowadzenia warsztatów jest umiejętność pracy ze źródłami historycznymi i podstawowa wiedza faktograficzna na temat historii XX wieku i historii najnowszej. Atutem byłaby również chęć poszerzania kompetencji w zakresie nowych obszarów badawczych w dziedzinie historii.

„Przechodząc obok...”

Temat

W pobliżu pewnej szkoły, właściwie za murem graniczącym ze szkolnym ogrodem, znajduje się zaniedbany Cmentarz Ewangelicko-Augsburski, niektórzy uczniowie codziennie mijają go w drodze do szkoły. Zniszczone ogrodzenie, wysoka trawa, zapomniane, zniszczone nagrobki. Czasem piłka wykopnięta przez mur szkolny zakłóca spokój tego miejsca, chcemy to zmienić. Uporządkować to miejsce, oddać właściwe znaczenie, w końcu Ci, którzy tam zostali pochowani, to mieszkańcy Jarocina.

Zależy nam na zmianie stanu cmentarza, podniesieniu wizualnej jakości przestrzeni. Chcemy przywrócić do świadomości jarocinian obecność dawnych mieszkańców, mniejszości religijnych.

Projekt dotyczy zatem historii, historii mniejszości religijnych, kultury duchowej i materialnej.

Grupa odbiorcza

8 Uczestnikami i uczestniczkami projektu będą uczniowie i uczennice Zespołu Szkół Społecznych oraz chętna młodzież z innych szkół naszego miasta. Ponieważ projekt zakłada spotkanie na płaszczyźnie przeszłość – teraźniejszość – przyszłość odbiorcami będzie też starsze pokolenie np. dziadkowie i rodzice naszych uczniów i uczennic. Mamy nadzieję, że otwarta formuła proponowanych działań zainteresuje też mieszkańców miasta z różnych grup społecznych i wiekowych. Doboru grupy odbiorczej nie poprzedzała sformalizowana diagnoza czy analiza społecznych potrzeb.

Warsztaty planujemy zrealizować dla 18 uczniów i uczennic (ze względu na podział przy warsztatach fotograficznych), oczywiście, liczymy na większą ilość osób wspierających nasze działania. Klucz doboru uczestników/uczestniczek: zainteresowana tematyką młodzież (kiedyś gimnazjalna) 13–16 lat, otwarta na nowe doświadczenia, zainteresowana fotografią i historią. Przed rozpoczęciem działań młodzież musi być świadoma, że projekt zajmie „trochę czasu”, więc młodzi ludzie muszą się zastanowić, czy w pełni będą mogli w nim uczestniczyć. Szczególnie ważne jest to przy warsztatach fotograficznych (gdzie nabywają konkretne umiejętności potrzebne na kolejnych warsztatach).

Diagnoza

Cmentarz jest położony tuż przy obszarze określonym jako zdegradowany (określenie z raportu przygotowanego przez Gminny Zespół ds. Rewitalizacji, w pobliżu jednego z najstarszych osiedli w Jarocinie). Tereny te od lat wymagają wsparcia, wzmocnienia działań społecznych. Zatem nasze działania włączają się w planowaną rewitalizację. Poza tym w szkole od lat „mówiło się”, że warto by coś zrobić w związku z tym cmentarzem. Goście szkoły przy różnych okazjach też o tym wspominali. Stąd też nasz wniosek, że warto zająć się tym tematem.

Sytuacja społeczno-kulturowa: w mieście od czasów II wojny światowej nie ma już ewangelików, ostatnie pochówki są z lat 40. i 50. XX wieku. Gdy tylko pojawiła się taka możliwość, cmentarz trafił w ręce prywatne. Teraz w zasadzie niszczeje. Nas (poza uporządkowaniem cmentarza) interesował jeszcze kontekst pamięci o tych ludziach (ewangelikach) wśród mieszkańców i mieszkanek miasta.

Główne cele

Projekt ma na celu integrację naszych uczniów i uczennic ze środowiskiem miasta, młodzieżą z innych szkół i dorosłymi. Młodzi i starsi w czasie spotkań będą doskonalić umiejętności społeczne, poszerzać wiedzę nt. przeszłości miasta i zbierać doświadczenia w kontakcie ze sztuką, działając z innymi i dla innych. Chcemy, by to miejsce opowiedziało swoją historię.

Zmiany, jakie ma przynieść projekt: moim marzeniem było by ludzie przechodząc obok tego cmentarza, zatrzymali się na chwilę, zauważyli, jaki jest piękny, zadumali się nad przemijaniem, wspomnieli ludzi, którzy odeszli. Stąd też nazwa projektu.

Zakładane efekty

Rezultaty twarde:

- uporządkowanie przez młodzież zaniedbanego cmentarza ewangelickiego z końca XIX w.;
- przeprowadzenie 18 godzin warsztatów fotograficznych dla 18 uczniów;
- zorganizowanie spotkań kulturowych/historycznych dla 18 osób;

- stworzenie folderu dokumentującego dzieje cmentarza ewangelickiego ze zdjęciami wykonanymi w ramach projektu (nakład: 200–300 egz.);
- stworzenie wystawy poprojektowej, którą obejrzy około 3 tysięcy osób.

Rezultaty miękkie:

- zaktywizowanie młodzieży do działania na rzecz kultywowania historii i kultury Małej Ojczyzny;
- ukształtowanie cech osobowościowych, wyrażenie uczuć, emocji, własnej odrębności;
- kształtowanie twórczych, otwartych na innych, obywateli, świadomych też własnej tożsamości;
- pielęgnowanie i rozwijanie dziedzictwa historycznego w regionie;
- uwrażliwienie młodzieży na sztukę;
- uwypuklenie roli fotografii w rozpowszechnianiu wiedzy historycznej.

Po zakończeniu działań, po wystawie odbiorcy i odbiorczynie projektu mówili, iż nie zdawali sobie sprawy, ile miasto zawdzięcza mieszkańcom wyznania ewangelicko-augsburskiego, żalowali, że ich osiągnięcia są tak mało znane, doceniane. O sukcesie wydarzenia świadczyły niezapomniane wrażenia estetyczne i duchowe obecne w czasie wystawy. I co równie ważne, uchwycone w zdjęciach wykonanych przez uczestników i uczestniczki projektu.

Uważam, że projekt generuje możliwości dalszego działania – wszystko zależne jest od chęci współpracy, pomysłu na wydarzenie. Forma projektu pewnie będzie już inna, pewnie inny będzie skład osób biorących w nim udział.

Czas i miejsce działania

Projekt ten związany jest ze szkołą, jej rytm pracy poniekąd wyznacza ramy czasowe.

Trwał od czerwca do października (z uwzględnieniem przerwy wakacyjnej. Wówczas została zlecona wycinka trawy na terenie cmentarza, w prasie ukazywały się informacje przypominające o projekcie). Generalnie czas realizacji zależny jest od możliwości czasowych realizatorów i uczestników/uczestniczek. W naszym projekcie zaplanowane były: 3

warsztaty fotograficzne trwające po 3 godziny, 2 warsztaty kulturowe/historyczne trwające po godzinie (w praktyce do 2 godzin), 2 warsztaty: inicjujący pracę nad projektem i podsumowujący po 2 godziny, w ramach promocji projektu/poszukiwania informacji odbyło się też spotkanie z seniorami i seniorkami. Miejsce: Jarocin, budynek Zespołu Szkół Społecznych, Muzeum Regionalne w Jarocinie oraz Jarociński Ośrodek Kultury, ulice miasta.

Metody działań

Wykorzystujemy metody aktywizujące, pracę warsztatową, czyli te formy działań, które najlepiej sprawdzają się w pracy z młodzieżą. Pomocna jest „burza mózgów”, „łańcuch skojarzeń”, ćwiczenia integracyjne na otwarcie i ćwiczenia na zakończenie zajęć. Nie da się uniknąć miniwykładu, spodziewamy się dyskusji.

Narzędzia

Zależne są od działań, jakie zaplanowaliśmy w ramach projektu. Pewnie w każdym przydatny będzie: laptop, rzutnik, ekran do rzutnika lub biała ściana/tablica, na którą można projektować np. prezentację. Przydatny jest też dostęp do kserokopiarki, laminarki.

Materiały warsztatowe: taśma malarska markery, długopisy, flipchart (to wersja „na bogato”, lepsza) lub tablica szkolna, zapas papieru do flipcharta lub szarego papieru, kartki A4, kolorowe post-ity. My potrzebowaliśmy jeszcze papier do vlepki – zamówiliśmy przez internet.

Narzędzia ogrodnicze: grabie, motyki, sekatory, nożyce do przycinania gałęzi, rękawice ochronne, wzmocnione worki na śmieci. W trakcie prac porządkowych na cmentarzu przydatne będą też płyny przeciw komarom, kleszczom, odpowiednia odzież uczestników (młodemu zawsze warto przypomnieć, że np. krótkie spodenki nie sprawdzą się w wysokiej trawie, a eleganckie sandały są wręcz niebezpieczne na nierównym, zarośniętym podłożu). Dobrze zadbać o to, by uczestnicy mieli choć wodę do picia.

Sprzęt potrzebny do warsztatów fotograficznych w naszym projekcie zapewniał fotograf, zwykle uczestnicy warsztatów spotykali się w naszej kameralnej bibliotece, raz potrzebowali szkolnej sali komputerowej. Pewnego dnia na potrzeby tych warsztatów poszukiwaliśmy intensywnie skrzynki czy małego

podestu, na którym mogliby stanąć uczestnicy – do aranżowanych zdjęć z duchami.

Wreszcie należy zadbać o miejsce spotkań, warsztatów: u nas była to sala lekcyjna z krzesłami i stołami, która pozwala na swobodne ustawienie krzesel w kręgu (np. na początkową część warsztatu, zapoznanie), jak i na pracę w grupach – np. złączone stoliki wokół po kilka krzesel, a także na pracę indywidualną – notowanie, pisanie np. każdej osobie w swojej ławce czy przy swojej części stołu.

Harmonogram przedsięwzięcia

1. Rozpoczęcie projektu: rekrutacja uczestników i uczestniczek, ogłoszenie pomysłu za pomocą lokalnej prasy, portali społecznościowych, informacji przesłanych do szkół.
2. Preanimacja – działania integrujące uczestników i uczestniczki, wprowadzające w temat. Zakładają zwrócenie uwagi na drugiego człowieka, otoczenie, w jakim przebywają. Spowodują, że uczestnicy „przechodząc obok...” zauważą więcej, podejmą refleksję „nad niechęcią do innych”.
3. Warsztaty fotograficzne: pomogą w stworzeniu fotorelacji z działań, osadzone wokół osi: cmentarz kiedyś – cmentarz teraz. Fotograf/ka wyposaży młodzież w wiedzę techniczną i pozwoli doskonalić umiejętności fotografowania w plenerze, w różnych porach roku. Podejmie próbę uwrażliwienia na piękno opuszczonych miejsc, tajemniczość tego, co może kryć się za płotem.
4. Warsztaty kulturowe: prowadzone przez pracowników/pracownice Muzeum Regionalnego w Jarocinie i animatora-bibliotekarza pozwolą zebrać i uporządkować wiedzę nt. cmentarza (przeszłości tego miejsca i o znaczących dla miasta osobach tam pochowanych), wskazać powiązania z teraźniejszością i opracować relacje, wspomnienia o cmentarzu pozyskane od mieszkańców i mieszkank.
5. Sprzątanie obszaru cmentarza: młodzież dwukrotnie sprząta teren cmentarza. Równolegle do wcześniejszych działań realizowana jest „zbiórka wspomnień”, fotografii o cmentarzu, ewangelikach. Zlecenie

wykoszenia trawy przekazane jest stosownej firmie, zlecenie druku zdjęć, folderów, notesów – do drukarni.

6. Warsztaty przygotowujące zakończenie projektu: młodzież wraz z opiekunami/opiekunkami obmyśla scenariusz wydarzenia podsumowującego projekt. Toczy się dyskusja na temat realizacji zakończenia, młodzież projektuje zaproszenia na wystawę, opracowuje vleпки (nieoceniona pomoc nauczyciela techniki), by w czasie działań ulicznych rozpropagować wydarzenie. Część młodzieży zajmuje się stroną techniczną, część kulinarną, część młodzieży opracowuje autorskie „zakazy śmiecenia” rozwieszane później w pobliżu cmentarza. Owe zespoły zadaniowe powstały już z inicjatywy samej młodzieży, naturalnie nastąpił podział zadań.

7. Podsumowanie: wernisaż zdjęć powstałych w ramach projektu *Przechodząc obok...*, wystawa prezentowana w Muzeum Regionalnym w Jarocinie, miesiąc później w auli Zespołu Szkół Społecznych w Jarocinie.

Uwagi do przebiegu przedsięwzięcia

9
4 Proces edukacyjny toczy się w na kilku płaszczyznach: młodzież otrzymuje pewną porcję wiedzy od prowadzących (np. z historii, kultury, fotografii), część tej wiedzy zdobywa samodzielnie przez szukanie informacji o ewangelikach, pracę z kserokopiami ksiąg parafialnych, nabywanie konkretnych umiejętności społecznych, fotograficznych. Są też doświadczenia, dyskusje pojawiające się w trakcie warsztatów (jakby „przy okazji”), a które są elementem edukacyjnym.

Z moich doświadczeń wynika, iż ważne jest jasne określenie warunków udziału w projekcie, warsztatach, odpowiednia organizacja (sale, terminy, czas trwania). Zadbanie, by pozorne szczegóły nie wpłynęły na realizację projektu (np. brak zgody na upublicznianie zdjęcia dziecka), czasem trzeba więcej czasu przeznaczyć na wyjaśnienie rodzicom czy uczestnikom idei projektu, formy w jakiej jest realizowany. Zadać też trzeba o sprawny przepływ informacji między partnerami przedsięwzięcia (numery telefonów, maile), czasem warto „zdzwonić się” nawet w drobnej sprawie.

Młodzież zwłaszcza w początkowym okresie działań (działania inicjujące projekt) a także w końcowym okresie (przygotowanie podsumowania projektu) ma duże pole do działania. To widzenie kultury, edukacji, świata przez młodzież decyduje o ostatecznym efekcie podjętego projektu. Pozostają jeszcze

nieuchwytnie, niemierzalne doznania: zapachy, obrazy, indywidualne wrażenia uczestników, atmosfera kolejnych spotkań. Uczestnicy wpływają na przebieg działań poprzez swój aktywny udział, zaangażowanie, zadawane pytania, proponowane pomysły.

W każdym wydarzeniu mogą zaistnieć trudności, konflikty. Ponieważ to projekt społeczny dotyczący różnic kulturowych, religijnych – istnieje obawa, że wywoła sprzeciw mieszkańców. Kogoś oburzy. Jednak przystępując do jego realizacji zadbaliśmy o rzeczową informację na temat projektu, dbaliśmy, by nasze działania nie urażały przede wszystkim uczuć religijnych. Skądinąd pewne poruszenie wokół tematu zaniedbanego cmentarza może nawet było wskazane.

Inne bariery, przeszkody to finanse, musieliśmy ograniczać koszty (np. wycinka trawy na cmentarzu powinna odbyć się dwa razy ze względu na szybki wzrost, ale też powierzchnię cmentarza). Pewne kłopoty wiązały się z pracą drukarni (terminy) – wówczas przydatna okazała się prywatna sieć kontaktów. Trzeba pamiętać także, że poza planowanymi godzinowo warsztatami, są też godziny związane z organizacją przedsięwzięcia, liczne rozmowy telefoniczne, uzgodnienia z partnerami (co? kto? kiedy?), to trudno przewidzieć wcześniej a też pochłania czas. Na przykład, nam dużo czasu zajęło wyszukanie firmy, która podjęła się w wyznaczonym terminie skoszenia trawy (w zasadzie to już wyglądało jak łąka) na cmentarzu. Poza tym zawsze mogą wystąpić nieprzewidziane trudności, w takich sytuacjach zalecam spokój, „burzę mózgów” ze współpracownikami i elastyczność działań.

9
5

Ewaluacja

W projekcie *Przechodząc obok...* odbyła się ewaluacja zewnętrzna (po stronie CK ZAMEK w Poznaniu). Natomiast w ramach prowadzonych przeze mnie warsztatów ewaluacja odbywa się na bieżąco: po prostu „czuje się”, czy młodzież chwyciła temat, zaangażowała się czy tylko „kulturalnie uczestniczy” nie wglębiając się w zagadnienie. Pomocne w warsztatach jest na początku zajęć rozpoznanie potrzeb uczestników, ich oczekiwań. Czasem można jeszcze przeformułować cele, dobrać inne ćwiczenia tak, by odpowiedzieć na potrzeby uczestników.

Na zakończenie spotkania zwykle stosuję rundkę zdań niedokończonych. Uczestnicy kończą zdania (najlepiej każdy jedno, sam wybiera) zaczynające się słowami: Po zajęciach czuję się..., Ze spotkania biorę dla siebie..., Minusem warsztatów było..., Zaskakujące dziś dla mnie było... itp. Najmocniejszą stroną działania była współpraca między partnerami. Doświadczenie z różnych dziedzin, otwartość, pewna elastyczność w realizacji wizji *Przechodząc obok...*, pozwoliła na sprawną realizację projektu.

Preferowane kompetencje edukatorki kulturowej/ edukatora kulturowego

Osoba powinna być przekonana, że chce wejść w te działania. Dobrze, by osoba prowadząca miała doświadczenie w pracy metodami aktywnymi, знаła przebieg procesów grupowych. Warto, by była to osoba otwarta na nowe doświadczenia, otwarta na inne spojrzenie na – wydawałoby się – oczywiste, zakorzenione schematy, stereotypy. Z drugiej strony gdzieś trzeba zdobyć doświadczenie... dlatego „świeżym” edukatorom/edukatorkom polecam, by działali w duecie (mieli swojego mentora/mentorkę). Istotne w całym przedsięwzięciu jest to, iż do realizacji takiego projektu potrzebni są partnerzy (ci oficjalni), ale także sprzymierzeńcy (rodzice, pracownicy ośrodka kultury, biblioteki), warto korzystać z szeroko rozumianej sieci kontaktów! Z własnego doświadczenia polecam prowadzenie warsztatów przez dwie osoby, istnieje wówczas pewność, że każdy uczestnik otrzyma odpowiednią porcję uwagi a temat spotkania zostanie odpowiednio zrealizowany. Jest to duże ułatwienie pracy, w trudnych momentach drugi prowadzący jest wsparciem, a standardowo pomaga w prowadzeniu zajęć, „doprecyzowuje” wypowiedzi współprowadzącego, zbiera informacje z sali (te głośne, oficjalne i te z drugiego obiegu, jeśli są). Młodzież w trakcie pracy grupowej wybiera sobie prowadzącego, do którego jest jej bliżej osobowościowo, z którym łatwiej nawiązuje kontakt co istotnie wpływa też na zaangażowanie w działania projektowe.

Źródło

Projekt *Przechodząc obok...* był realizowany w Jarocinie od czerwca do października 2017 roku. Autorka projektu: Alicja Stasiak-Sikorska, współpraca: Ilona Kaczmarek, Joanna Jarecka. Przedsięwzięcie zostało zrealizowane w ramach konkursu „Współdziałanie w kulturze” zorganizowanego przez Centrum Praktyk Edukacyjnych Centrum Kultury ZAMEK w Poznaniu.

Tu powstała Polska — przez archeologię poznaję historię swojego regionu

Temat

Obszar kultury, w który wpisuje się niniejszy scenariusz, dotyczy przede wszystkim dziedzictwa archeologicznego, dzięki któremu możemy „dotknąć fragmentów” historii, a poprzez artefakty próbować dokonać konstrukcji przeszłości naszych przodków oraz regionu, w którym żyli i którego dzieje mamy dziś okazję zgłębiać. Tytuł projektu bezpośrednio nawiązuje do ekspozycji *Tu powstała Polska*, znajdującej się na terenie Muzeum Archeologicznego w Poznaniu, prezentującej dzieje średniowiecznej Wielkopolski. W projekcie wykorzystana do działań edukacyjnych jest również przestrzeń znajdującej się w muzeum wystawy *Pradzieje Wielkopolski*. Scenariusz zajęć *Tu powstała Polska – przez archeologię poznaję historię* został napisany z myślą zrealizowania go z uczniami klas gimnazjalnych, działającymi przy szkołach młodzieżowymi klubami miłośników/miłośniczek regionu oraz z szkolnymi kołami zainteresowań historycznych. Uczniowie i uczennice biorący udział w projekcie, w oparciu o pracę z materiałem źródłowym, jakim są artefakty, będą mogli zgłębić zagadnienie kształtowania się państwowości polskiej, który to proces miał miejsce w ich regionie – Wielkopolsce. Ponieważ przewidziane w ramach realizacji scenariusza warsztaty zdecydowanie odbiegają godzinowo i tematycznie od standardowego programu nauczania historii i tym samym siatki godzinowej przeznaczonej na ten przedmiot, dlatego też kierowane są do najbardziej zainteresowanej poszerzaniem wiedzy historycznej i regionalnej młodzieży, która warsztaty te potraktuje jako dodatkowe zajęcia pozalekcyjne (z naciskiem na weekendy). Przedstawiony za pomocą scenariusza projekt ma charakter regionalny, stąd też pod uwagę wzięte zostałyby przede wszystkim grupy młodzieży z województwa wielkopolskiego. Realizacja opisanych poniżej zajęć odbywałaby się w oparciu o współpracę placówki oświatowej z dwoma poznańskimi instytucjami kultury: Muzeum Archeologicznym w Poznaniu oraz filii tej instytucji – Rezerwatem Archeologicznym *Genius Loci*. Zajęcia przewidziane w ramach projektu prowadzone byłyby na terenie dwóch wspomnianych powyżej instytucji. W obrębie tych miejsc znajdują się bowiem ekspozycje, które bezpośrednio nawiązują do okresu kształtowania się państwowości polskiej, jak i czasów poprzedzających ten proces.

Grupa odbiorcza

Grupa odbiorczą, dla której dedykowany jest projekt, to uczniowie i uczennice klas gimnazjalnych. W ich programie nauczania historii, znajdują się bowiem zagadnienia związane stricte z pradziejami oraz epoką średniowiecza w Polsce, co czyni ten etap edukacyjny najbardziej sprzyjającym w kwestii poszerzania wiedzy o regionie. Dodatkowo, młodzież biorąca udział w warsztatach, przystępuje do nich już z pewną bazą nabytej wiedzy, którą można poszerzyć wprowadzając różne działania edukacyjne. Informacja o możliwości realizacji projektu opartego o współpracę szkoły z muzeum, zamieszczona zostanie na stronie internetowej Muzeum Archeologicznego w Poznaniu. Zakłada się współpracę muzeum z trzema placówkami oświatowymi. Zgłoszenia do projektu będą zbierane w wyznaczonej na stronie internetowej cezurze czasowej. Nauczyciel/ka historii, zgłaszający/a grupę do projektu, będzie zobligowany/a do wypełnienia ankiety zgłoszeniowej oraz uzasadnienia chęci wzięcia w nim udziału. Na podstawie nadesłanych ankiet oraz uzasadnień wybrane zostaną trzy szkoły, z którymi zostanie nawiązana współpraca w zakresie realizacji projektu.

1
0
0

Główne cele

Wielkopolska, jako region historyczny, uznawana jest za obszar, w obrębie którego możemy mówić o kształtowaniu się państwowości polskiej. Na zajęciach szkolnych nie zawsze nauczyciel/ka dysponuje takim zapasem godzin, aby móc poruszyć najciekawsze i najbardziej intrygujące aspekty wspomnianego okresu. Pomimo wielu możliwości, które zwłaszcza w Poznaniu (muzea, rezerваты, wykopaliska, zachowana architektura) znajdują się na wyciągnięcie ręki, najczęściej nie wystarcza czasu, aby dokonać choćby powierzchownej ich charakterystyki, nie mówiąc już o zorganizowanym wyjściu do tych miejsc. Realizacja projektu *Tu powstała Polska – przez archeologię poznaj historię swojego regionu*, byłaby więc odpowiedzią na potrzebę rozszerzenia zagadnień związanych z historią regionu, których ze względu na ograniczenia czasowe nie ma możliwości poruszenia na zajęciach szkolnych. Weekendowy charakter spotkań rozwiązuje ten problem. Rola nauczyciela/nauczycielki, który/a zgłasza grupę do udziału w tych zajęciach, polegałaby na zorganizowaniu odpowiedniej liczby najbardziej zainteresowanych (15 osób), sporządzeniu listy obecności, pozyskaniu zgody opiekunów/opiekunek na uczestnictwo dziecka w takich zajęciach oraz na przekazaniu tych dokumentów z dwutygodniowym wyprzedzeniem osobie, która zajęcia owe będzie prowadziła. Obecność nauczyciela/

nauczycielki na zajęciach nie jest obowiązkowa, prowadzący warsztaty posiadają bowiem uprawnienia pedagogiczne i tym bardziej doświadczenie w koordynowaniu pracą takich grup młodzieży.

Zakładane efekty

Efekty niematerialne projektu:

- rozwój wiedzy uczniów i uczennic o historii regionu;
- rozwój tożsamości regionalnej uczniów i uczennic;
- rozwijanie wiedzy uczniów i uczennic o historii regionu w kontekście historii Polski;
- poznanie przez uczniów i uczennice własnych korzeni i kształtowanie poczucia wspólnoty historyczno-kulturowej;
- pielęgnowanie przez uczniów i uczennice historycznej tradycji regionu;
- dostrzeganie przez uczniów i uczennice wartości, jaką stanowi ich region;
- kształtowanie przez uczniów i uczennice szacunku wobec dorobku ich przodków;
- wypracowanie nawyku korzystania z muzeów jako miejsc zdobywania wiedzy o regionie.

1
0
1

Efekty materialne projektu:

- ulotka w formacie A6 (dwustronna, w wersji elektronicznej), zawierająca najważniejsze informacje dotyczące pradziejów i okresu średniowiecza w Wielkopolsce – możliwość rozdawania wydrukowanych ulotek w szkole;
- scenariusz zajęć oraz dokumentacja fotograficzna warsztatów;
- materiały zostaną przekazane szkole po realizacji projektu w celu ich prezentacji.

Czas i miejsce działania

Projekt zostanie zrealizowany z trzema 15-osobowymi grupami gimnazjalistów i gimnazjalistek, które zostaną zgłoszone do Muzeum Archeologicznego w Poznaniu przez nauczycieli/nauczycielki historii. Zakłada się, iż realizacja projektu będzie miała formę czterech sobotnich spotkań oraz jednego organizacyjnego, przeprowadzonego na terenie szkoły. Każde z czterech spotkań zaplanowano na 200 minut (w tym krótkie

przerwy). Konkretny terminy spotkań ustalane będą indywidualnie z każdą ze zgłoszonych grup.

Spotkania uczestników warsztatów będą miały miejsce na terenie Muzeum Archeologicznego w Poznaniu, w salach dydaktycznych, a także w specjalistycznych pracowniach muzealnych (np. pracownia konserwacji zabytków). Uczennice i uczniowie zostaną zapoznani również z muzealnymi ekspozycjami tematycznie odpowiadającymi realizowanemu projektowi.

W ramach zajęć przewidziano wizytę w Rezerwacie Archeologicznym *Genius Loci* na Ostrowie Tumskim w Poznaniu oraz zwiedzanie Ostrowa Tumskiego z archeologiem/archeolożką, aby poznać uczniów i uczennice z miejscami prowadzenia badań archeologicznych w obrębie tego miejsca oraz tym, jakie miały one znaczenie dla historii miasta i dla regionu.

Metody działań

- prezentacja multimedialna – urozmaicająca wykładową część zajęć oraz ułatwiająca moderowanie pogadanki z ich uczestnikami i uczestniczkami;
- 1 — pogadanka – mająca na celu zaktywizowanie uczniów i uczennice;
- 0 — wykład – metoda niezbędna do wyjaśniania kwestii najtrudniejszych
- 2 w danym zagadnieniu;
- praca w grupach – służąca kształtowaniu odpowiednich zachowań społecznych;
- gra dydaktyczna – memory/super pamięć – ułatwiająca zapamiętywanie przyswojonych treści;
- praca z komputerem – wykorzystanie technik komputerowych do przekazywania w dostępny sposób wiedzy historycznej;
- rysunek archeologiczny – wykonywany w pracowni plastycznej;
- konserwacja zabytku w pracowni konserwatorskiej – przy użyciu winianu sodowo-potasowego oczyszczanie stopu miedzi (np. monety);
- oglądanie i opisywanie artefaktu – w jednym z magazynów zabytków archeologicznych w muzeum.

Część wybranych do realizacji projektu metod stanowią dobrze znane uczniom i uczennicom ze szkoły formy przekazywania wiedzy, w tym i wiedzy historycznej (prezentacja multimedialna, wykład, pogadanka, praca w grupie). Inne (wykonywanie ulotki – praca z komputerem, gra dydaktyczna, wszelkie formy pracy z zabytkiem) z kolei, zostały dobrane tak, aby swą nietypową

formą jak najbardziej wzmocnić proces przyswajania wiedzy przez uczniów i uczennice.

Narzędzia

Do przeprowadzenia projektu niezbędne będą następujące materiały oraz sprzęt techniczny:

- rzutnik multimedialny oraz laptop – na wyposażeniu sal dydaktycznych Muzeum Archeologicznego w Poznaniu oraz Rezerwatu Archeologicznego *Genius Loci* na Ostrowie Tumskim;
- najprostsze oprogramowanie graficzne;
- prezentacje multimedialne – jako narzędzie do wspomaganie procesu dydaktycznego;
- materiały plastyczne;
- artefakty lub ich kopie.

Harmonogram przedsięwzięcia

I spotkanie – 45 minut

- 1 Pierwsze spotkanie z zainteresowaną warsztatami młodzieżą będzie miało charakter informacyjno-organizacyjny i zorganizowane zostanie w szkole, do której uczęszczają uczniowie. Odbędzie się z miesięcznym wyprzedzeniem uzgodnionego terminu rozpoczęcia projektu. Poprowadzone zostanie przez edukatora muzealnego/edukatorkę muzealną wyznaczonego/wyznaczoną do realizacji zadania. Spotkanie oparte zostanie o prezentację multimedialną i pogadankę z uczniami i uczennicami. Prezentacja będzie ukazywała miejsca realizacji projektu. Przedstawione zostaną uczniom i uczennicom wstępne założenia warsztatów, uzgodnione terminy spotkań oraz ich przewidywane efekty. Podczas spotkania przyszli uczestnicy i uczestniczki zajęć będą mogli zadawać pytania odnośnie projektu. Na koniec zajęć informacyjno-organizacyjnych uczniom zostaną wręczone teczki zawierające materiały o projekcie, plan spotkań oraz ogólny zarys działań przewidzianych na poszczególnych zajęciach.

II spotkanie – 200 minut

Drugie spotkanie odbędzie się na terenie Muzeum Archeologicznego w Poznaniu. Uczniowie rozpoczną zajęcia od wizyty na wystawie *Pradzieje Wielkopolski* oraz *Tu powstała Polska* prezentowanych w muzeum.

Nie będzie to jednak tradycyjne zwiedzanie ekspozycji z przewodnikiem/przewodniczką. Uczniowie uczennice bowiem zostaną zobowiązani do wykonania szeregu zadań ściśle związanych z prezentowanymi ekspozycjami. Rozwiązania owych zagadek pozwolą im uporządkować chronologicznie najdawniejsze dzieje Wielkopolski, od epoki kamienia po średniowiecze. Do wykonywania zadań uczniowie i uczennice zostaną podzieleni na pięć 3-osobowych grup, dzięki czemu będą mogli doskonalić swoje umiejętności społeczne. Po realizacji zadań ich efekty zostaną wspólnie omówione przez wszystkie grupy w sali dydaktycznej. Weryfikacja odpowiedzi nastąpi w formie pogadanki edukatora/edukatorki z uczniami i uczennicami opartej o prezentację multimedialną. Tak zakończona pierwsza część zajęć pozwoli uczniom i uczennicom usystematyzować informacje dotyczące dziejów Wielkopolski od epoki kamienia po okres późnego średniowiecza. Po przerwie uczniowie i uczennice ponownie, poprzez losowanie, zostaną podzieleni na grupy, tym razem stworzone zostaną trzy 5-osobowe zespoły. Zadanie, które przewidziano do zrealizowania podczas tej części zajęć, to wykonanie trójwymiarowej osi czasu dla Wielkopolski. Dla uczniów i uczennic przygotowane zostaną materiały plastyczne oraz wydrukowane fotografie, ryciny, ilustracje itp. odnoszące się do najdawniejszych dziejów ich regionu. Za pomocą przygotowanych materiałów będą starali się stworzyć oś czasu, w obrębie której należy zamieścić charakterystyczne według nich cechy dla danej epoki. Tak wykonane prace przekazane zostaną nauczycielowi/nauczycielce historii po to, by można było je zaprezentować w pracowni historycznej.

III spotkanie – 200 minut

Trzecie spotkanie przewidziano w rezerwacie Archeologicznym na Ostrowie Tumskim *Genius Loci*. Rozpocznie się ono od rekapitulacji wtórnej. Tutaj uczestnicy i uczestniczki warsztatów zapoznają się z filmem o początkach Poznania i przeprowadzanych w okolicy badaniach archeologicznych. Następnie grupa zostanie oprowadzona po tym obiekcie. Będzie to aktywizujące zwiedzanie, w trakcie którego podzieleni na grupy uczniowie i uczennice zobligowani zostaną do wykonania (z dostarczonych im materiałów) rekonstrukcji wałów obronnych otaczających północną część grodu. Następnie uczestnicy i uczestniczki udadzą się ponownie do sali kinowej, w której zostaną zapoznani z prezentacją multimedialną prowadzoną przez edukatora muzealnego/edukatorkę muzealną. Materiał będzie dotyczył pierwszych władców Polski, których działalność powiązana była z dziejami Wielkopolski. Po tej prezentacji do wykonania przez uczestników podzielonych na mniejsze grupy, będzie gra planszowa. Uczestnicy i uczestniczki otrzymają przygotowaną podstawę do

gry, do której pozostaną do wymyślenia fabuła gry oraz pytania do niej. Po realizacji powyższych zadań uczniowie i uczennice wraz z edukatorem muzealnym/edukatorką muzealną udadzą się na Ostrów Tumski, po którym zostaną oprowadzeni przez archeologa/archeolożkę. Zwiedzanie to będzie miało charakter historyczno-archeologiczny. Osoba oprowadzająca młodzież historię tego miejsca przedstawi z perspektywy wykopalisk i odkrytych na nich artefaktów oraz architektury, udając się wraz z uczniami i uczennicami w miejsca, gdzie wykopaliska te były prowadzone. W ten sposób ukazana zostanie niezwykle ważna rola, jaką obydwie nauki – i historia, i archeologia – odgrywają wobec siebie. Rekapitulacja pierwotna tych zajęć zostanie przeprowadzona przez edukatora muzealnego/edukatorkę muzealną w formie quizu na terenie *Genius Loci*, dokąd uczestnicy i uczestniczki wrócą po zwiedzaniu.

IV spotkanie – 200 minut

Spotkanie odbędzie się na terenie Muzeum Archeologicznego. Podczas warsztatów uczniowie i uczennice będą mieli okazję odwiedzić kilka pracowni oraz magazynów zabytków muzealnych, w których przechowywane, konserwowane oraz opracowywane są zabytki archeologiczne:

- pracownię konserwacji zabytków,
- pracownię plastyczną,
- archiwum fotograficzne,
- magazyn Działu Archeologii Wielkopolski.

Dla uczestników i uczestniczek warsztatów przygotowane zostaną te artefakty, które odkryte zostały na terenie Wielkopolski i w danym momencie prowadzone są nad nimi prace we wspomnianych pracowniach. Odwiedzając kolejne miejsca opracowywania zabytków archeologicznych, uczestnicy i uczestniczki warsztatów będą mieli okazję zaznajomić się z najdawniejszymi dziejami Wielkopolski z perspektywy tego, jak archeolodzy/archeolożki próbują za pomocą namacalnych dowodów działalności człowieka odpowiedzieć na pytanie: jak wyglądała przeszłość naszych przodków w tym regionie. W każdej z wymienionych powyżej pracowni, dla uczniów przygotowane zostaną krótkie aktywności, dzięki którym sami będą mogli przekonać się o tym, jak wygląda praca nad zabytkiem. Rekapitulacja pierwotna przewidziana na końcu zajęć, odbędzie się w formie dwóch aktywności:

- dopasowywania metody pracy nad zabytkiem do pracowni, w której znajduje ona zastosowanie;
- archeologicznej gry w memory/super pamięć. Na kartach do gry zamieszczone będą fotografie zabytków, z którymi uczennice i uczniowie mieli okazję się zapoznać podczas wizyt w pracowniach. Aby zyskać punkt w grze, oprócz odkrycia pary tych samych kart, należy również odpowiednio nazwać przedmiot znajdujący się na nich.

Spotkanie rozpocznie się od rekapitulacji wtórnej podsumowującej nie tylko poprzednie zajęcia, lecz pokrótce wszystko to, czego uczniowie i uczennice dowiedzieli się podczas dotychczas zorganizowanych czterech spotkań. Podczas tych zajęć uczestnicy i uczestniczki podzieleni zostaną na pięć zespołów 3-osobowych. Zadaniem każdej z grup będzie wykonanie na komputerze ulotki informującej o najdawniejszych dziejach Wielkopolski. Trudność zadania polega na tym, że na niewielkim formacie – A6 należy zamieścić najważniejsze informacje dotyczące pradziejów i okresu średniowiecza Wielkopolski. Wykonane w wersji elektronicznej ulotki będą mogły zostać wydrukowane i rozdane w szkole, do której uczęszczają uczennice i uczniowie, w celu ukazania efektów pracy nad projektem.

Ewaluacja

Funkcję ewaluacyjną pełnić będą opinie nauczyciela/nauczycielki historii oraz uczennic i uczniów biorących udział w warsztatach. Nauczyciel/ka zostanie poproszony/a o to, by poprowadzić z uczniami i uczennicami rozmowę, w ramach której zostanie dokonana zarówno indywidualna, jak i grupowa ocena zajęć. Bardzo istotnymi informacjami w tym przypadku będzie to: jak uczniowie i uczennice odebrali osoby prowadzące warsztaty (jakie oceniają ich nastawienie do nich), ocena poziomu przeprowadzonych zajęć (czy zdaniem uczniów prowadzący byli dobrze przygotowani do prowadzenia zajęć), metody przekazywania wiedzy (czy zastosowane podczas zajęć metody były dla uczniów i uczennic ciekawe i czy ułatwiły im sposób zapamiętywania przekazanej wiedzy). Celowo nie zakłada się przeprowadzenia ankiety, gdyż podczas luźnej dyskusji i relacji uczniów i uczennic ich spostrzeżenia mogą zostać rozwinięte i uszczegółowione, w przypadku ankiety są to bardziej sformalizowane spostrzeżenia. Nauczyciel/ka historii, który/a podjął/podjęła się nawiązania współpracy, zostanie poproszony/a o napisanie krótkiej relacji z przeprowadzonych rozmów.

Sprawozdanie to będzie dla twórców projektu właściwą formą ewaluacji. Bardziej bieżącą formą ewaluacji będzie możliwość zgłaszania przez uczennice i uczniów (już od pierwszego spotkania) swoich uwag odnośnie zajęć i prowadzącego na specjalnie utworzonego w tym celu maila. Dzięki takiej formie kontaktu z uczestnikami projektu, możliwa będzie systematyczna i bieżąca poprawa jakości zajęć.

Preferowane kompetencje edukatora kulturowego/ edukatorki kulturowej

- muzealnik/muzealniczka;
- osoba z uprawnieniami pedagogicznymi;
- wykształcenie historyczne lub archeologiczne;
- doświadczenie w prowadzeniu zajęć edukacyjnych i projektów edukacyjnych;
- zainteresowanie tematyką regionalną – regionu Wielkopolski.

Źródło

Osobami prowadzącymi zajęcia będą edukatorzy muzealni z Muzeum Archeologicznego w Poznaniu oraz Rezerwatu Archeologicznego *Genius Loci* na Ostrowie Tumskim. Realizacja projektu oparta będzie o współpracę dwóch wspomnianych placówek muzealnych z placówkami oświatowymi. Kwestie finansowania takiego projektu uzgadniane będą z każdą placówką osobno. Takie działanie podyktowane jest tym, iż zarówno muzea, jak i szkoły często biorą udział w konkursach ogłaszanych przez różne instytucje, w ramach których zdobywane są dofinansowania m.in. na działania edukacyjne. Wówczas udział szkoły w tym projekcie mógłby zostać sfinansowany z takich właśnie środków. W chwili, kiedy żadna z instytucji takiego dofinansowania nie posiada, kwestie finansowe realizacji projektu opierałyby się o porozumienie między muzeami, a poszczególnymi placówkami oświatowymi. Zakłada się również współpracę z np. wielkopolskimi fundacjami, stowarzyszeniami itp., które będą zainteresowane szerzeniem wiedzy o regionie wśród młodzieży szkolnej.

Architektura w pudełku

1
0
8

Pomysłodawczyni:
Agnieszka Gola i Natalia Oleszczuk

Temat

W ramach projektu chcieliśmy propagować wiedzę na temat historii architektury wśród uczniów wszystkich poziomów edukacji. Wierzymy, że lepsza znajomość historii, terminologii i zabytków architektury pozwoli młodym pokochać i zrozumieć architekturę, a także docenić ją jako istotny element dziedzictwa kulturowego. Tę wiedzę postanowiliśmy przekazać w bardzo różnorodnej formie – pogadanki, zabawy, warsztatu plastycznego i ćwiczeń. Aby nasz projekt dotarł do jak największej grupy odbiorców, zestawy do nauki wypożyczałyśmy również nauczycielom/nauczycielkom.

Grupa odbiorcza

Od bardzo dawna w naszej pracy edukatorów muzealnych wiedzieliśmy, że poważnym problemem dla szkół, szczególnie tych z mniejszych miejscowości, jest dotarcie do placówek kulturalnych na zajęcia, ze względu na koszty oraz czas. Dlatego zależało nam na stworzeniu materiałów edukacyjnych dla nauczycieli, które mogliby twórczo wykorzystać na lekcjach nie tylko wiedzy o kulturze czy plastyki, ale również języka polskiego, historii, a nawet matematyki (tematy związane z proporcją i złotym podziałem). Przy takiej formule projektu dotarliśmy do uczniów i uczennic szkół podstawowych, gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych. Z naszych „pudełek” skorzystali słuchacze/słuchaczki UTW Uniwersytetu Wrocławskiego oraz podopieczni Stowarzyszenia „W naszym domu” z Wrocławia. Materiały multimedialne, teksty, tablice na portalu Pinterest oraz gra internetowa są dostępne w sieci cały czas. Mogą z nich korzystać zarówno nauczyciele/nauczycielki, jak i uczniowie/uczennice. Lekcje muzealne *Jak dawniej mieszkało?* są skierowane przede wszystkim do starszych uczniów i uczennic, najwcześniej od 6 klasy szkoły podstawowej.

Najczęściej na zajęciach pojawiały się klasy z gimnazjów. Niestety, znajomość historii architektury wśród młodzieży jest nikła, co jeszcze mocniej utwierdza nas w przekonaniu, że programy takie jak *Architektura w pudełku* są potrzebne.

Główne cele

Naszym projektem chcieliśmy poszerzyć wiedzę uczniów/uczennic i nauczycieli/nauczycielek na temat historii architektury oraz stylów architektonicznych. Ważne dla nas było uwypuklenie kontekstu historycznego dzieł architektury. Zależało nam, by dzieci i młodzież zaangażowały się w poznawanie architektury, a nie tylko słuchały. Dlatego we wszystkich działaniach starałyśmy się uczyć przez zabawę i ułatwiać poznawanie świata przez doświadczanie. Przygotowane przez nas materiały – „pudełka” – utrwaliły wśród uczniów wizerunki najważniejszych zabytków architektury na świecie i w Polsce. Istotne było dla nas również rozwijanie interdyscyplinarnego postrzegania historii poprzez architekturę, sztukę, modę i dokumenty źródłowe. Ponadto bardzo istotne dla nas przy *Architekturze w pudełku* było dotarcie do szkół i innych placówek edukacyjnych, które nie mogą przyjechać do instytucji kultury. Cel zrealizowałyśmy przez rozsyłanie materiałów edukacyjnych, z których korzystamy w pracy w muzeum. W siedzibie muzeum odbyły się wszystkie zajęcia z „pudełek” na poziomie I (szkoła podstawowa) wraz z warsztatami plastycznymi. W ramach projektu chcieliśmy również uatrakcyjnić formułę lekcji muzealnych. *Jak dawniej mieszkało?* to zajęcia w muzeum, w których uczniowie i uczennice przez cały czas są aktywni. Odwróciłyśmy rolę i to uczniowie i uczennice są aktywni, a edukator/ka tylko ich wspiera. Te zajęcia miały również pokazać życiowy wymiar architektury i to, jak jej kształt zależy od naszej kultury, realiów życia i pozycji społecznej.

Zakładane efekty

Tworząc zestawy *Architektura w pudełku*, chcieliśmy przygotować materiały i pomoce naukowe do zajęć w muzeum oraz dla nauczycieli/nauczycielek w całej Polsce. Efektem naszego projektu jest 5 zestawów – „pudełek” do nauki historii architektury: Antyk, Średniowiecze, Renesans, Barok, XIX wiek. Każdy zestaw umożliwia przeprowadzenie zajęć o danej epoce w ciekawy i interdyscyplinarny sposób. Zajęcia w muzeum i w szkołach, dzięki zabawkom edukacyjnym stały się ciekawe dla uczniów i uczennic oraz ułatwiły im zapamiętanie treści. Niektóre szkoły zakupiły „pudełka” i będą z nich korzystać w kolejnych latach. Do naszych odbiorców dotarliśmy z wiedzą z zakresu historii architektury również poprzez internet. Powstała gra internetowa o pięciu epokach stylistycznych architektury *Szalony konserwator*. Stworzyliśmy tematyczne tablice na Pinterest oraz udostępniliśmy materiały z „pudełek” online. W ramach projektu w muzeum prowadziłyśmy też lekcję muzealną *Jak dawniej mieszkało?*

Lekcje muzealne miały w atrakcyjny sposób przybliżyć młodzieży epoki historyczne w architekturze oraz pokazać zależność między sposobem życia i wyglądem domu, architektury. Te zajęcia miały przede wszystkim zaangażować uczennice i uczniów oraz sprawić, by to właśnie oni byli aktywni przez cały czas ich trwania. Z ankiet i przebiegu lekcji wynika, że taka formuła się sprawdza. Dzięki tym wszystkim działaniom dotarliśmy do szerokiego grona uczniów i uczennic w szkołach, odbiorców w internecie i odwiedzających muzeum.

Czas i miejsce działania

Projekt rozpoczęliśmy zimą 2014 roku. Pierwsze pół roku zajęło nam tworzenie i testowanie zestawów edukacyjnych (prezentacje multimedialne, teksty do prezentacji, zadania dla uczniów, zabawki edukacyjne). Od września 2014 roku nasze zestawy edukacyjne – „pudełka” – trafiły do szkół w całej Polsce. Nauczyciele/nauczycielki samodzielnie, korzystając z naszych materiałów, przybliżali uczniom i uczennicom historię architektury. W lipcu 2015 roku przeprowadziliśmy wszystkie zajęcia *Architektura w pudełku*, wykorzystując przygotowane materiały. Zajęciom towarzyszyły również warsztaty plastyczne. Od grudnia 2014 roku prowadzimy lekcje muzealne *Jak dawniej mieszkało?* Uczniowie w czasie roku szkolnego przychodzili na lekcje do muzeum, w czasie których poznali historie wybranych mieszkańców i mieszkańek Polski. Rozliczenie projektu nastąpiło w marcu 2015 roku. Jednak dalej rozsyłamy pudełka. Zaś w wakacje 2015 roku przeprowadziliśmy warsztaty z wykorzystaniem pudełek do wszystkich epok. Grę *Szalony konserwator* zamieściliśmy w internecie jesienią 2014 roku.

Metody działań

Architektura w pudełku zbiera w sobie najlepsze praktyki edukacyjne Muzeum Architektury. Każde „pudełko” umożliwia przeprowadzenie zajęć według następującego schematu: pogadanka z prezentacją multimedialną, aktywność z zabawkami edukacyjnymi, warsztat plastyczny oraz wypełnianie kart edukacyjnych z lamigłówkami. Ostatecznie powstało pięć zestawów „pudełek” z materiałami edukacyjnymi, które my, a także nauczyciele i nauczycielki, możemy w kreatywny sposób wykorzystać na swoich lekcjach.

— Pogadanka z prezentacją: każda prezentacja rozpoczyna się osią czasu, na której są zaznaczone ważne wydarzenia dla danej epoki (pierwsza Olimpiada, odkrycie Ameryki, wystąpienie Marcina Lutra etc.), aby uczniowie i uczennice mogli skojarzyć wydarzenie z epoką. W prezentacjach, poza ilustracjami przedstawiającymi najważniejsze budowle, wyjaśnione zostały kluczowe pojęcia z zakresu architektury. Wiele elementów zostało podkreślonych na kolorowo lub dymkami, aby uczennice i uczniowie łatwiej przyswajali wiedzę. Wszystkie zdjęcia i ilustracje są podpisane, by w każdej chwili uczniowie i uczennice widzieli datę powstania i nazwę obiektu. Pojawiły się również slajdy z planami budynków, aby rozwijać u uczniów i uczennic umiejętność czytania rzutów i operowania skalą. Osobne slajdy zostały też poświęcone rodzajom ornamentów, których znajomość ułatwia rozpoznawanie stylów architektonicznych.

— Zabawki edukacyjne: istotną częścią „pudełek” są zabawki edukacyjne (klocki, puzzle, układanki), które mają uatrakcyjnić zajęcia oraz utrwalić zdobytą wiedzę. Przykładowo do pudełka „Średniowiecze” są dołączone klocki i plan Tumu pod łączycą. Z klocków na planie uczniowie układają model kościoła. Przy pomocy tej zabawki, uczniowie utrwalają informację, że romańskie kościoły składały się z prostych brył oraz – że częstym planem kościołów katolickich jest plan krzyża. Takie ćwiczenie również rozwija myślenie przestrzenne.

1 W innych zestawach pojawiły się puzzle, gra memory, gra planszowa oraz
1 przeźrocza do szukania złotego podziału. Pomoce edukacyjne poza poszerzaniem wiedzy zmieniają rodzaj aktywności uczniów z pasywnej na aktywną.
2 Taka różnorodność zwiększa atrakcyjność zajęć.

— Warsztaty plastyczne: poza prezentacją i zabawkami, zaproponowałyśmy warsztaty plastyczne dotyczące tematu zajęć. W ramach warsztatów dzieci wykonały następujące zadania: „Antyk” – wykonanie kolumn jońskich z papieru, a później całej świątyni; „Średniowiecze” – wykonanie modelu zamku; „Renesans” – każdy uczestnik wykonał jeden element-kaseton, a wszystkie prace połączyliśmy w sufit kasetonowy; „Barok” – najpierw zaproponowałyśmy dzieciom doświadczenie – malowanie pod stołem na przyklejonym papierze, by odtworzyć trud pracy freskanta; potem przeszliśmy do głównego zadania, jakim było malowanie fresku na kartkach papieru – dzieci przenosiły rysunek przy pomocy kartonu do przepróchy, a na koniec podwiesiliśmy prace do sufitu; „XIX wiek” – każdy uczestnik i każda uczestniczka otrzymała identyczne pudełko, które przy pomocy papieru i dostępnych szablonów przerobiła na budynek w określonym neostylu (poprzez dodanie krenelaży czy okien zakończonych półłukiem wyciętych z papieru).

— Karta edukacyjna: po zajęciach uczestnicy i uczestniczki otrzymują karty z łamigłówkami i ciekawostkami, związanymi z tematem zajęć. Zadania są

dostosowane do wieku uczniów i uczennic. Karty można wykonać na zajęciach w muzeum lub szkole albo w domu. Pełne zajęcia, składające się z pogadanki ze slajdami, zabawy z materiałami edukacyjnymi, warsztatu plastycznego i karty edukacyjnej, umożliwiają bardzo dobre zapamiętanie wiedzy z zakresu architektury. Warsztaty plastyczne również rozwijają umiejętności manualne, uczą dzieci konstruowania i budowania z różnych materiałów.

— Gra internetowa: poprzez grę internetową *Szalony konserwator*, dostępną również jako aplikacja na telefon, chcieliśmy dotrzeć bezpośrednio do dzieci i młodzieży. Bohaterem gry jest konserwator, który naprawia uszkodzone zabytki z całego świata, w tym także z Polski. Na pięciu poziomach, odpowiadających pięciu epokom, gracz uzupełnia uszkodzone budynki. Po wykonaniu zadania, gracz/ka może przeczytać krótki opis danego zabytku. Przy okazji gry pojawiają się bazowe terminy dotyczące architektury np. „kapitel w portyku”. Poprzez rozrywkę, chcieliśmy przybliżyć dzieciom wizerunki znanych zabytków z różnych epok.

— Lekcja muzealna: lekcja muzealna *Jak dawniej mieszkało?* jest podsumowaniem wiedzy z pięciu „pudełek”. Jednakże nie ma obowiązku odbycia wcześniejszych tematów, by wziąć udział w tych zajęciach. *Jak dawniej mieszkało?* łamie stereotypową formułę takich zajęć.

1 Uczniowie i uczennice podzieleni na grupy, opracowują dokumenty
1 na temat wybranego mieszkańca/mieszkanek Polski z jednej z epok
3 stylistycznych (Mikołaj Kopernik Starszy, Henryk von Rybisch, Elżbieta Koopmann, Morizt Bie, Karol Poznański). Wśród dokumentów znajdują się: biografia bohatera/bohaterki, jego/jej wizerunek, opis i plany jego/jej domu, przykładowe zdjęcia wnętrza, obecny wygląd jego/jej domu. Uczniowie i uczennice układają te ilustracje na tablicy magnetycznej. Grupy nawzajem sobie opowiadają o swoim bohaterze/bohaterce: kim był/a, w jakich czasach żył/a, jaki miał/a dom, jakie były najważniejsze miejsca w domu, jakie wygody posiadał jego mieszkaniec/mieszkanek. W trakcie prezentacji uczestnicy i uczestniczki uzupełniają quiz dotyczący mieszkańców/mieszkanek. Ta łamigłówka ma dodatkowo zaangażować młodzież w słuchanie ze zrozumieniem oraz zwrócić uwagę na najistotniejsze informacje. Sprawdzanie odpowiedzi jest też dobrą okazją do omówienia i wyjaśnienia istotnych zagadnień. Taka formuła zajęć angażuje uczestników i uczestniczki, bawiąc uczy. Po takiej lekcji, uczniowie i uczennice oglądają naszą stałą ekspozycję z rzemiosłem artystycznym bardziej świadomie i z większym zrozumieniem.

Narzędzia

Przy użyciu wiedzy własnej i książkowej oraz zasobów w sieci, wykonałyśmy prezentacje oraz zabawki edukacyjne, które pomogły w przeprowadzaniu lekcji w muzeum oraz w szkołach w całej Polsce. Prezentacje o epokach powstały w oparciu o licencje Creative Commons. Na takich też zasadach zostały udostępnione w sieci. Stworzone przez nas materiały *Architektura w pudełku* stały się narzędziem dla nas i nauczycieli/nauczycielek do przeprowadzania ciekawych zajęć. Do każdej prezentacji dołączyliśmy skrypty z tekstami opisującymi kolejne slajdy i podpowiadającymi, jakie treści powinni poznać uczniowie.

Stworzyłyśmy również karty ćwiczeń dla uczniów i uczennic, w których zadania wymagały korzystania z informacji zdobytych na lekcji o architekturze, jak również wiedzy z innych przedmiotów. Uczestnicy i uczestniczki zajęć w muzeum zawsze dostają taką kartę zadań po zajęciach. Przygotowując zestawy *Architektura w pudełku*, myślałyśmy o wielu nauczycielach/nauczycielkach, którzy nie mogą sobie pozwolić na przyjsie z uczniami i uczennicami do muzeów lub innych instytucji kultury ze względu na koszty i napięty program edukacyjny. Z tych samych materiałów i zabawek korzystałyśmy w czasie zajęć w Muzeum. W każdym „pudełku” znajdowała się płyta CD z prezentacjami multimedialnymi o danej epoce, na trzech poziomach nauczania: I – szkoły podstawowej, II – gimnazjalnej i ponadgimnazjalnej, III – na poziomie rozszerzonym. Jako ilustracje wykorzystaliśmy materiały graficzne udostępniane na licencji Creative Commons. Nie wszystkie informacje mogłyśmy zawrzeć w materiałach z „pudełek”, dlatego założyłyśmy naszą tablicę na portalu Pinterest. Mogłyśmy umieścić na niej wskazówki do stron w sieci, z których nauczyciele/nauczycielki i uczniowie/uczennice mogą korzystać. Część zadań z kart edukacyjnych zawierała zadania, które trzeba rozwiązać w oparciu o materiał z jednej z tablic Pinterest np. „Dwa teatry XIX-wieczne” czy „Dworek polski”. Także promowanie projektu odbywało się poprzez wirtualny świat.

Harmonogram przedsięwzięcia

Architektura w pudełku jest bardzo dużym, choć niezbyt drogim projektem. Przygotowanie materiałów edukacyjnych można porównać do przygotowania książki. Takie przedsięwzięcie wymaga pracy i zaangażowania wielu osób. Wykonanie materiałów edukacyjnych, a przede wszystkim zabawek wymagało pracy grafika, rzemieślników i drukarzy. Również administracja projektu wymagała wiele uwagi – promocja projektu, rozsyłanie paczek.

1
1
4

Duży wpływ na kształt projektu i wszystkich działań miał kalendarz roku szkolnego. To właśnie on dyktował terminy promocji projektu oraz zeterminował liczbę szkół, które mogły z nich skorzystać. Miał on również wpływ na frekwencję uczniów na lekcjach muzealnych.

Szkoły, szczególnie ponadgimnazjalne, ze względu na realizowanie programu, niezbyt chętnie wychodzą na zajęcia poza placówką. Zajęcia przeprowadzane w szkołach, dotyczące wybranych epok historycznych, miały podobny układ: pogadanka ze slajdami, zabawa materiałami edukacyjnymi i warsztat plastyczny. Szkoły rzadziej realizowały ten ostatni element. Pogadanka była dostosowana długością i rozbudowaniem tematu do wieku uczestników. Na koniec zajęć uczestnicy i uczestniczki otrzymywali karty z zagadkami i łamigłówkami. Mogli je wykonać w domu i powtórzyć tym samym materiał z zajęć.

W przypadku zajęć *Jak dawniej mieszkało?* uczniowie i uczennice najpierw pracowali w grupach i zapoznawali się z materiałami o wybranym mieszkańcu, a następnie prezentowali innym uczniom i uczennicom swoją wiedzę. My od czasu do czasu pomagałyśmy w pracach grup i w czasie prezentacji mieszkańca, podkreślając najważniejsze pojęcia i zagadnienia.

1
1
5

Dodatkowo, by uczniowie lepiej uważali na zajęciach, dostawali quizy. W czasie prezentacji kolejnych mieszkańców należało odpowiedzieć na pytania.

Ewaluacja

Wraz z każdym „pudełkiem” przesyłałyśmy ankietę, z której dowiedziałyśmy się: ilu uczniów i uczennic skorzystało z danego zestawu oraz jak nasze materiały zostały ocenione. Wnioski z ankiet przydadzą się nam na przyszłość. Ocena lekcji przeprowadzonych w muzeum odbywała się poprzez ankietę „wydzieraną”, dostępną na stronach MKiDN. Uczniowie i uczennice poprzez przedzieranie kartki, wyrażają swoją opinie na temat projektu. Z ankiety wiemy, że uczniom i uczennicom podobał się taki typ zajęć.

Preferowane kompetencje edukatora kulturowego/ edukatorki kulturowej

Przy realizacji takiego projektu, poza szeroką wiedzą z zakresu historii architektury, edukator/ka musi dobrze znać realia polskiej szkoły oraz podstawę programową. Doświadczenie w prowadzeniu zajęć i przebywaniu z dziećmi i młodzieżą umożliwiło nam pisanie historii architektury w sposób przystępny i ciekawy dla uczniów i uczennic. Każda lekcja jest inna, każdy/da nauczyciel/ka ma swoje metody prowadzenia zajęć, dlatego zależało nam, by nasze materiały były podstawą, punktem wyjścia do twórczych scenariuszy zajęć. Taki projekt jak *Architektura w pudełku* wymaga również bardzo dobrej organizacji pracy. Na wielu etapach wymagał od nas czysto biurowej i administracyjnej pracy.

Źródło

Scenariusze naszych zajęć i wszystkie materiały edukacyjne są dostępne pod tym linkiem:

[www.ma.wroc.pl/pl/edukacja/materiały-edukacyjne/
cykl-architektura-w-pudelku/](http://www.ma.wroc.pl/pl/edukacja/materiały-edukacyjne/cykl-architektura-w-pudelku/)

1 Gra *Szalony konserwator* jest dostępna pod tym linkiem:

1 www.ma.wroc.pl/pl/edukacja/gry-edukacyjne/szalony-konserwator/
6 oraz jako aplikacja na Androida.

Projekt został zrealizowany przez Muzeum Architektury we Wrocławiu przy współudziale finansowym Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Był prowadzony przez Dział Edukacyjny MA. Materiały nie powstałyby bez pomocy konsultantki Wrocławskiego Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli, Ewy Skrzywanek. Duży wkład w kształt projektu i jego zawartość merytoryczną miało pięć stażystek, pracujących z nami przez wakacje w muzeum oraz dziewięcioro wolontariuszy i wolontariuszek współpracujących z nami zdalnie. Nasi pomocnicy wykonywali korekty prezentacji, testowali gry, nadsyłali propozycje zadań do projektu. Im również zawdzięczamy bogaty materiał na portalu Pinterest.

Data-driven investigation

Tworzenie narracji o mieście w oparciu o analizę i wizualizację danych

1
1
8

Kurator projektu:

Karol Piekarski

Autor koncepcji warsztatów i prowadzący warsztaty:

Nicolas Kayser-Bril

Temat

Warsztaty z wykorzystania metod i narzędzi pracy dziennikarstwa danych w projektach badawczych, rzeczniczych i promocyjnych dotyczących miasta.

Zadanie w Katowicach zostało zrealizowane w ramach interdyscyplinarnego projektu edukacji medialnej Urban Data Stories (www.urbandatastories.eu/), prowadzonego przez Medialab Katowice i Instytucję Kultury Katowice — Miasto Ogrodów, dzięki dotacji Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego w programie Edukacja medialna i informacyjna. Warsztaty w zaproponowanej formie mogą być realizowane np. przez uczelnie, organizacje pozarządowe, instytucje kultury. Pożądanymi partnerami są jednostki mające kompetencje w zakresie przetwarzania informacji lub instytucje posiadające dane, które chcielibyśmy wykorzystać podczas realizacji projektu.

Grupa odbiorcza

1 Odbiorcami i odbiorczyniami warsztatów są tzw. aktywiści miejscy/
1 aktywistki miejskie (osoby działające aktywnie na rzecz miasta, prowa-
9 dzące badania, działania promocyjne lub rzecznicze), działający w róż-
nych sektorach: przedstawiciele/przedstawicielki NGO, dziennikarze/
dziennikarki, animatorzy/animatorki kultury, urzędnicy/urzędniczki, pra-
cownicy/pracownice agencji marketingowych etc. Uczestnicy i uczest-
niczki nie muszą posiadać wysokich kompetencji w zakresie wykorzy-
stania narzędzi cyfrowych do przetwarzania danych, ale jest wskazane,
by posiadali wiedzę z innych obszarów związanych z funkcjonowaniem
miasta. Początkujący mogą wnieść do zespołu różnego rodzaju kom-
petencje, np. wiedzę na temat badanego problemu, jednocześnie
poznając w trakcie warsztatów zasady działania prostych w obsłudze
aplikacji. Dokonując wyboru uczestników i uczestniczek, należy dążyć
do tego, by grupa była jak najbardziej zróżnicowana. Trzeba łączyć
w zespoły osoby o różnych kompetencjach, np. marketingowców lub
analityczki rynku z historykami i animatorkami kultury. Warto pamiętać
o tym, żeby w grupie znalazło się miejsce dla kobiet, których często
brakuje w projektach związanych z technologiami cyfrowymi. Wyzwa-
niem podczas rekrutacji jest taki sposób opisanie warsztatów, by nie
stwarzać bariery wejścia dla osób, które nie posiadają kompetencji

w zakresie przetwarzania danych i mogą niepotrzebnie wystraszyć się „twardej” wiedzy statystycznej. Dlatego podczas tworzenia opisu wydarzenia należy starannie dobierać słowa, unikając branżowego języka i sformułowań zrozumiałych jedynie dla wąskiej grupy geeków.

Główne cele

O potrzebie realizacji interdyscyplinarnych warsztatów w zakresie przetwarzania i prezentacji danych świadczą z jednej strony badania sektora kultury i organizacji pozarządowych w Polsce, z drugiej – badania mierzące poziom kompetencji cyfrowych i informacyjnych w różnych grupach społecznych. Zwraca się w nich uwagę na niski poziom współpracy instytucji z innymi partnerami, zarówno w ramach sektora, jak również poza nim, a także na rzadkie wykorzystanie potencjału narzędzi cyfrowych w zarządzaniu organizacjami czy prowadzeniu działań rzeczniczych.

Kończąc edukację, Polacy i Polki są słabo przygotowani do pracy w grupie i wspólnego rozwiązywania problemów. Jednocześnie powiększająca się nieustannie liczba danych i środków komunikacji powoduje, że coraz trudniej konkurować o uwagę użytkowników/użytkowniczek sieci i odbiorców/odbiorczyń tradycyjnych mediów. Metody pracy stosowane przez dziennikarzy/dziennikarki danych charakteryzują się stosunkowo niską barierą wejścia, dlatego mogą być wykorzystane również w eksplorowaniu niezwykle popularnej w ostatnich latach tematyki miejskiej.

Zakładane efekty

Podczas warsztatów uczestnicy i uczestniczki poznają krok po kroku zasady realizacji projektów w oparciu o metodę analizy dużych zbiorów danych: począwszy od researchu w sieci, przez definiowanie problemu projektowego, aż po wykorzystanie łatwych w obsłudze narzędzi do tworzenia atrakcyjnych komunikatów. Zapoznają się również z zasadami zarządzania tego rodzaju projektem. Niezwykle ważnym aspektem jest praca w grupie, uczestnicy i uczestniczki mają okazję do przełamania swoich obaw związanych z konfrontacją z nieznanymi wcześniej dziedzinami („nie jestem programistą ani analitykiem danych, to nie dla mnie”). Poznają dzięki temu możliwości wynikające z interdyscyplinarności i zespołowej realizacji zadań, które będą mogli wykorzystać we własnych projektach. Rezultatem pracy zespołu jest np. strona internetowa z wybraną historią o mieście lub wizualizacja danych dotycząca badanego

problemu. Nasze badania Katowickiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej opublikowaliśmy pod adresem www.ksse.medialabkatowice.eu/. Uczestnicy i uczestniczki warsztatów mogą stworzyć stronę dedykowaną realnym problemom miasta, która zostanie wykorzystana przez np. przez lokalną organizację pozarządową w działaniach informacyjnych. Może ona również posłużyć jako atrakcyjne narzędzie edukacyjne, wykorzystujące język wizualny do czytelnej prezentacji skomplikowanych zagadnień.

Czas i miejsce działania

3 dni (20–24 godzin), w miarę możliwości spotkanie online dwa tygodnie przed warsztatami (Skype, Google Hangouts etc.). Sala z rzutnikiem, tablicą, z dużą liczbą przedłużaczy i dostępem do internetu.

Metody działań

Szczegółowe informacje znajdują się w punkcie opisującym przebieg warsztatów, tutaj przedstawiono jedynie ogólne założenia metodologiczne.

- 1 — Analiza danych – istotą warsztatów jest poznanie zasad realizacji projektów w oparciu o metodę „bazodanową” (*data-driven*), tzn. wychodząc od zgromadzenia i analizy zbiorów danych liczbowych dotyczących badanego tematu.
- 2 — Praca w zespole – uczestnicy i uczestniczki pracują w interdyscyplinarnym zespole, by lepiej wykorzystać posiadane kompetencje oraz poznać mechanizmy współpracy w grupie projektowej. Dzięki temu zespół jest w stanie zrealizować projekt w ciągu zaledwie trzech dni.
- 1 — Proces projektowy – warsztaty realizowane są w oparciu o zasady procesu projektowego przystosowanego do specyfiki pracy ze zbiorami danych. Tego rodzaju podejście, wymagające poszukiwania i rozwiązywania problemów projektowych, może być następnie zastosowane przez uczestników i uczestniczki warsztatów w ich własnych przedsięwzięciach i pracy zawodowej.

Narzędzia

Oprócz komputerów z nowoczesną przeglądarką internetową i dostępem do internetu, nie ma konieczności wykorzystania w czasie warsztatów wyrafinowanej technologii. Zastosowanie darmowych, otwartych i łatwych w obsłudze narzędzi jest jednym z podstawowych elementów filozofii pracy dziennikarzy danych. Zaleca się aplikacje, które uczestnicy i uczestniczki z powodzeniem przeniosą do własnego środowiska pracy. Podczas zrealizowanych już warsztatów w Katowicach korzystaliśmy z następujących narzędzi:

- datawrapper – wizualizacja danych online www.datawrapper.de/;
- Google Sheets – arkusz kalkulacyjny do podstawowych operacji z danymi www.google.com/sheets/about/;
- Timeline JS – tworzenie interaktywnej linii czasu www.timeline.knightlab.com/;
- Kimono – automatyczne pozyskiwanie danych ze stron internetowych www.kimonolabs.com/;
- Trello – zarządzanie projektem www.trello.com/;
- CartoDB – wizualizacja danych za pomocą map www.cartodb.com/;
- Etherpad – zespołowe opracowanie dokumentów tekstowych www.etherpad.org/.

Harmonogram przedsięwzięcia

I. Wybór tematu

Mogłoby się wydawać, że demokratyczny wybór tematu przez uczestników i uczestniczki będzie najlepszym rozwiązaniem, gwarantującym ich pełne zaangażowanie w pracę projektową. W rzeczywistości sugerujemy dobranie badanego obszaru w sposób arbitralny przed rozpoczęciem projektu, bowiem nie wszystkie zagadnienia będą możliwe do zbadania za pomocą przyjętych metod pracy. Niech będzie to problem istotny dla miasta i lokalnej społeczności, do którego odnoszą się ogólnodostępne bazy danych i łatwe do odnalezienia w sieci lub pozyskania z zewnątrz zbiory informacji. W naszym przypadku było to funkcjonowanie strefy ekonomicznej, ale łatwo wyobrazić sobie również badanie jakości powietrza, bezrobocia lub budżetu miasta.

II. Pozyskiwanie danych

Zasada jest prosta – w pierwszym etapie pracy każdy zbiór danych dotyczący tematu jest potencjalnie interesujący i przydatny. Staramy się wspólnie, rozpoczynając jeszcze przed warsztatami na wstępnym spotkaniu online, zgromadzić jak największą ilość źródeł. Mogą to być bazy danych, arkusze

kalkulacyjne, badania naukowe, artykuły prasowe etc. Im więcej danych liczbowych, tym lepiej.

III. Tworzenie hipotez

Równoległe do gromadzenia danych należy przeprowadzić burzę mózgów dotyczącą podejmowanej problematyki, spekulując na temat możliwych kierunków rozwoju narracji, które zostaną zweryfikowane podczas analizy danych. W przypadku strefy ekonomicznej stawialiśmy różne pytania, z których tylko kilka udało nam się ostatecznie zbadać: jaki jest udział strefy w gospodarce miasta i regionu? Czy ulgi podatkowe gwarantują więcej miejsc pracy i szybszy rozwój gospodarczy? Czy strefa tworzy nową niebezpieczną monokulturę przemysłową, kopiując górnictwo i hutnictwo?

IV. Podział na zespoły projektowe

W zależności od tematu i złożoności problemu warto podzielić się na mniejsze zespoły odpowiedzialne za realizację poszczególnych części projektu. Podczas naszego badania strefy ekonomicznej dwuosobowe zespoły przygotowywały kolejne części artykułu, prezentując różne spojrzenia na badany temat. Kształt zespołów może się zmieniać w trakcie pracy, na ostatnim etapie projektowym podzieliliśmy się pod względem posiadanych kompetencji: jedna grupa zajmowała się opracowaniem tekstów, druga mapą interaktywną, trzecia przygotowaniem wykresów etc.

V. Weryfikacja hipotez

Na tym etapie następuje analiza danych i weryfikacja założeń przyjętych na początku pracy. Pracując z doświadczonym zespołem można pokusić się o dokonanie bardziej zaawansowanych analiz, które pozwolą na odkrycie innych interesujących zależności pomiędzy danymi.

VI. Tworzenie narracji

Po przeprowadzeniu analiz i podjęciu wspólnej decyzji o ostatecznym kształcie komunikatu przystępujemy do opisanie i wizualizowania badanego zagadnienia w taki sposób, by na podstawie poszczególnych części powstała spójna narracja. Warto za wszelką cenę doprowadzić do finalizacji projektu, ponieważ dopiero wtedy uczestnicy i uczestniczki będą mogli w pełni zrozumieć sens wykonywanej wspólnie pracy. Po wykonaniu niezbędnych zabiegów redakcyjnych i projektowych

wyniki można udostępnić do publicznej dyskusji, wymieniając nazwiska wszystkich autorów i autorek (po wcześniejszym uzyskaniu ich zgody) i zaznaczając, że praca powstała podczas warsztatów.

VII. Wydarzenie towarzyszące (opcjonalnie)

Warto wziąć pod uwagę organizację dodatkowego wykładu towarzyszącego warsztatom na temat metod przetwarzania i wizualizacji danych, który byłby otwarty również dla osób z zewnątrz. Tego rodzaju wydarzenie dostarcza wiedzy uczestnikom i uczestniczkom projektu, jednocześnie promując wydarzenie na zewnątrz. W naszym przypadku Nicolas Kayser-Bril wygłosił prezentację zatytułowaną *How to get started in data-driven journalism when you're not the New York Times*.

Uwagi do przebiegu przedsięwzięcia

W większości przypadków największym problemem przy realizacji tego rodzaju projektów jest dotarcie do odpowiednich danych liczbowych. Otwarty model pracy w grupach wymaga od uczestników i uczestniczek samodzielnego wyznaczania kierunków poszukiwań, tymczasem w Polsce praktycznie nie istnieją repozytoria otwartych danych dostępnych na żądanie za pomocą sieci, nawet dotarcie do informacji publicznej w wielu przypadkach wymaga czasu i specjalnych starań. W modelu pracy projektowej, opartej na natychmiastowych działaniach, generuje to dużą frustrację. Rolą kuratora projektu i prowadzących jest umiejętnie kierowanie uczestnikami i uczestniczkami oraz mobilizowanie ich do poszukiwania innych rozwiązań. Warto uwzględnić alternatywne scenariusze działania, przygotowując koła ratunkowe w postaci dodatkowych zbiorów lub tematów pobocznych. W naszym przypadku była to historia Katowickiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej i lokalizacja poszczególnych zakładów – rzecz mało odkrywczą, ale interesującą dla późniejszych czytelników i czytelniczek.

Ewaluacja

Ze względu na dotację przeprowadziliśmy ewaluację zgodnie z wytycznymi Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, natomiast niezależnie od metody – można pokusić się o zadanie uczestnikom i uczestniczkom przynajmniej kilku podstawowych pytań: czy rzeczywiście nauczyli się korzystać z nowych narzędzi analizy danych, czy tego rodzaju metoda może wnieść coś nowego do ich codziennej pracy, wreszcie – czy widzą zalety działania

w zespole projektowym składającym się z osób posiadających różne kompetencje? Planując realizację kolejnych projektów, można dowiedzieć się, co w szczególności zainteresowałoby uczestników i uczestniczki, a także – co należałoby usprawnić, by warsztaty jeszcze lepiej odpowiadały na ich zapotrzebowanie.

Preferowane kompetencje edukatora kulturowego/ edukatorki kulturowej

Warsztat powinien być prowadzony przez osobę posiadającą różnorodne kompetencje w zakresie pozyskiwania i analizy danych, podstaw projektowania informacji oraz tworzenia przekazów medialnych. Dobrym rozwiązaniem jest zaproszenie dwóch edukatorów/edukatorek: projektanta/projektantkę lub programistę/programistkę oraz dziennikarza/dziennikarkę. Rolą prowadzącego/prowadzącej jest realizacja krótkiego kursu w zakresie stosowanych narzędzi i moderowanie pracy zespołowej podczas warsztatów.

Źródło

- 1
 - 2
 - 5
- Na stronie www.ksse.medialabkatowice.eu/ znajduje się wynik warsztatów nt. Katowickiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej prowadzonych przez Medialab Katowice. Opublikowano z wykorzystaniem licencji CC-BY-SA Medialab Katowice.

Jak zachować przeszłość?

Projekt digitalizacyjny

1
2
6

Temat

Zadaniem uczestników i uczestniczek jest zachowanie w formie cyfrowej wybranego fragmentu przeszłości. W tym celu muszą zastanowić się, co jest dla nich istotne, a co z biegiem czasu może nie być dostępne, a także wybrać odpowiednie narzędzie do przeprowadzenia digitalizacji. Niezwykle ważne jest, aby uczestnicy i uczestniczki projektu mogli samodzielnie wybrać lub przynajmniej doprecyzować temat, którym będą się zajmowali. Dzięki temu wzrośnie ich zaangażowanie w realizowane działania. Jest również szansa, że zechcą opiekować się utworzonym archiwum i uzupełniać je również po zakończeniu projektu. Inspiracji najlepiej szukać wśród tematów bliskich uczestnikom i uczestniczkom: życie szkoły, opowieści rodzinne, miejsca w okolicy, z którymi czują się związani itp.

Przykład: Młodzież nagrywa w formacie cyfrowym opowieści z dzieciństwa osób starszych dorastających w ich miejscowości. Następnie stara się odnaleźć opisywane przez nich miejsca, sprawdza, co znajduje się tam obecnie i robi zdjęcia. Zdjęcia i opowieści może zamieścić na interaktywnej mapie i opublikować online. Projekt można poszerzyć o próbę dotarcia do dawnych zdjęć opisywanych miejsc, zeskanowanie ich i zestawienie z fotografiami współczesnymi. Również uczestnicy i uczestniczki mogą podzielić się swoimi wspomnieniami i nagrać własne opowieści. Projekt wpisuje się w szerszy nurt edukacji medialnej, której celem jest kształtowanie umiejętności wyszukiwania informacji, krytycznego odbioru przekazów medialnych oraz zdolności bezpiecznego i twórczego korzystania z mediów.

1
2
7

Grupa odbiorcza

Scenariusz zakłada pracę z młodzieżą ze szkół ponadgimnazjalnych, ale można go zaadaptować do pracy również z gimnazjalistami. Praca z młodszymi uczestnikami i uczestniczkami może wymagać skrócenia czasu realizowanego projektu lub organizowania spotkań konsultacyjnych w krótszych odstępach czasu. Może być potrzebne większe wsparcie osoby prowadzącej w planowaniu i podziale zadań. Trzeba także upewnić się, że temat i zakres projektu wybrany przez uczestników i uczestniczki jest możliwy przez nich do zrealizowania. Przez większość czasu młodzież pracuje samodzielnie w grupach. W grupie nie

powinno być za dużo osób – wtedy trudno jest zaangażować się wszystkim we wspólną pracę, ani za mało – wtedy jest za dużo pracy i projekt wymaga większego zaangażowania i czasu. Do proponowanego projektu najlepsze będą grupy po 5 osób. Od uczestników i uczestniczek nie jest wymagane wcześniejsze przygotowanie. W realizacji własnych projektów może im jednak pomóc przeprowadzenie wcześniej zajęć *Digitalizacja* www.edukacjamedialna.edu.pl/lekcje/digitalizacja lub *Archiwum* www.edukacjamedialna.edu.pl/lekcje/archiwum.

Główne cele

Celem projektu jest zapoznanie uczestników i uczestniczek z ideą i narzędziami digitalizacji, nabycie umiejętności tworzenia archiwum internetowego oraz wzrost kompetencji w zakresie umiejętności pracy w grupie.

Zakładane efekty

Dzięki realizacji projektu uczestnicy i uczestniczki:

- wiedzą, czym jest digitalizacja;
- poznają narzędzia służące do digitalizacji;
- potrafią pracować w grupach;
- posiadają umiejętności organizacyjne i współpracy w grupie;
- potrafią dzielić się zadaniami;
- potrafią stworzyć harmonogram swojej pracy grupie;
- umieją wybrać fragment przeszłości, który chcą zachować;
- potrafią podjąć decyzję odnośnie tego, jaki rodzaj materiału będą digitalizować;
- potrafią wykorzystać narzędzia i technologię do digitalizacji;
- potrafią udokumentować wybrany materiał w formie cyfrowej;
- potrafią stworzyć cyfrowe archiwum w internecie;
- potrafią zaprezentować swoje archiwum.

Czas i miejsce działania

Czas przewidziany na realizację projektu wynosi 6 tygodni. Projekt można odpowiednio zmodyfikować, zmniejszając lub zwiększając zakres działań, aby czas realizacji wynosił 4 lub 8 tygodni. Scenariusz wymaga sali do przeprowadzenia spotkania wprowadzającego dla uczestników i uczestniczek oraz miejsca odbywania spotkań konsultacyjnych z grupami.

Metody działań

Scenariusz zakłada realizację zadania metodą projektową. To uczestnicy i uczestniczki przejmują inicjatywę: sami podejmują decyzje, ustalają harmonogram swojej pracy, doprecyzowują temat, którym chcą się zająć. To od nich zależy, czego się nauczą i jaki będzie efekt ich pracy. Projekty wymagają jasnego określenia kto, co i kiedy robi. Uczestnicy i uczestniczki komunikują się ze sobą, podejmują współpracę, rozwiązują nieporozumienia, tym samym nabywając kompetencje, które przydadzą im się w dorosłym życiu. Realizowanemu projektowi strukturę nadają karty pracy. Są one pomocą zarówno dla uczestników i uczestniczek, jak i dla osoby prowadzącej. Wskazują kolejne „kamienie milowe” projektu, kluczowe decyzje, które należy podjąć, ułatwiają podział pracy i planowanie kolejnych zadań. Stanowią także dokumentację realizowanego projektu:

— zapisywanie ustaleń grupy pomaga kontrolować stopień realizacji zadań oraz zmniejsza ryzyko konfliktów między uczestnikami i uczestniczkami. Karty pracy powinny być samodzielnie wypełniane przez grupę i omawiane na kolejnych spotkaniach konsultacyjnych.

Narzędzia

Do realizacji scenariusza potrzebne będą:

- komputery z dostępem do internetu (uczestnicy i uczestniczki mogą np. korzystać z własnych urządzeń);
- rzutnik podłączony do komputera z dostępem do internetu;
- w zależności od wyboru grup: telefon komórkowy z aparatem cyfrowym, aparat cyfrowy, kamera cyfrowa, dyktafon, skaner.

Do publikowania treści w sieci można skorzystać z następujących programów lub aplikacji:

- wideo: YouTube lub Vimeo;
- grafika lub zdjęcia: Picasa, Flickr;
- blogi: WordPress, Tumblr, Blogger;
- prezentacje: Dysk Google, Prezi.

Kontekst organizacyjny

Scenariusz można zrealizować w szkole, bibliotece, domu kultury – wszędzie tam, gdzie znajdzie się chętna grupa młodzieży oraz opiekun/opiekunka projektu.

Harmonogram przedsięwzięcia

Scenariusz zakłada przeprowadzenie jednego spotkania wprowadzającego, na którym uczestnicy i uczestniczki dowiadują się, czym jest digitalizacja, zapoznają się z narzędziami do digitalizacji, a także zostają przydzieleni do grup projektowych i planują swoją dalszą pracę. W trakcie realizacji projektu odbywają się także 3 spotkania konsultacyjne. Mają one na celu monitorowanie pracy grup projektowych, pomoc w rozwiązaniu trudności i zaplanowanie dalszej pracy. Projekt kończy się zaprezentowaniem efektów pracy grup.

Prezentacje mogą odbyć się w czasie spotkania wszystkich grup projektowych lub w czasie specjalnie zorganizowanego wydarzenia, przy udziale szerszej publiczności, np. innych uczniów/uczennic, mieszkańców/mieszkanek lub osób zaangażowanych w realizację projektu (dziadkowie opowiadający historie z dzieciństwa, osoby które udostępniły zdjęcia itp.). Omówieniu prezentacji poświęcone jest ostatnie spotkanie konsultacyjne. Warto zwrócić szczególną uwagę na: planowany czas trwania, właściwą strukturę narracji, przeciwieństwo wystąpienia oraz wcześniejsze sprawdzenie wykorzystywanego sprzętu (podłączenie rzutnika, zasilacz, dostęp do internetu, jeśli jest potrzebny itp.). W przypadku publikacji materiałów online trzeba upewnić się, że ich autorzy/autorki wyrażają na to zgodę. Warto również ustalić zasady publikacji z osobami udostępniającymi swoje pamiątki lub udzielającymi wywiadów. Przewodnikiem po kolejnych etapach projektu są dla grup karty pracy, które omawiane są na kolejnych spotkaniach.

Spotkanie wprowadzające

1. Napisz na tablicy lub flipcharcie tytuł projektu *Jak zachować przeszłość?*

Zapytaj grupę, jakie znają sposoby zachowywania przeszłości. Pojawiające się odpowiedzi zapisuj na tablicy. Jeśli poniżej wymienione sposoby nie pojawią się wśród odpowiedzi, zwróć uwagę na: ustnie przekazywane historie, notatki, zdjęcia i negatywy filmowe, zdjęcia cyfrowe, filmy cyfrowe, skany dokumentów, nagrania cyfrowe dźwięku.

Wprowadź pojęcie digitalizacji. Podkreśl, że digitalizacja to zachowywanie różnych materiałów w formie cyfrowej. Zapytaj, jakich narzędzi można używać

do digitalizacji. Zwróć uwagę na tytuł projektu. Powiedz, że projekty, które uczestnicy i uczestniczki będą realizować, mają na celu stworzenie cyfrowego archiwum wybranego przez grupy kawałka przeszłości. Wybór należy do grup.

Przykładowe archiwa:

- archiwum zdjęć i filmów z życia szkoły w formie kanału na YouTube;
- archiwum z nagraniami historii starszych ludzi w formie bloga;
- archiwum zdjęć ważnych dla społeczności miejsc w formie internetowego albumu;
- archiwum skanów fotografii;
- archiwum skanów kroniki szkolnej;
- i wiele innych, w zależności od pomysłowości i wyobraźni.

2. Opowiedz grupie o formie pracy projektowej. Zwróć uwagę przede wszystkim na:

- samodzielność oraz zaangażowanie uczestników i uczestniczek potrzebne do realizacji projektu;
- ideę pracy w grupie przy projekcie;
- czas trwania projektu;
- spotkania konsultacyjne;
- karty pracy grupy projektowej;
- tabele oceniania.

3. Podziel uczestników i uczestniczki na grupy po 5 osób. Daj każdej grupie harmonogram projektu i poproś o zapoznanie się z nim. Wspólnie prześledźcie harmonogram. Spróbujcie razem odpowiedzieć na pojawiające się pytania.

Zwróć uwagę na:

- terminy spotkań konsultacyjnych (jeśli to możliwe, ustalcie ich daty i godziny);
 - kolejność działań w projekcie.
- Jeśli pojawią się pytania, spróbujcie wspólnie znaleźć na nie odpowiedzi.

4. Rozdaj grupom karty pracy grupy projektowej i tabele oceniania. Poproś grupy o zapoznanie się z tymi materiałami.

Zwróć uwagę że:

- karty pracy grupy projektowej są podstawą do spotkań konsultacyjnych i oceny pracy grupy;
- karty pracy grupy projektowej pomagają grupom planować i realizować projekt na poszczególnych etapach.

Poproś grupy o zapoznanie się z tabelami oceny.

Spotkanie konsultacyjne I

Zapytaj grupę, co zdecydowała się dokumentować w formie cyfrowej. Dlaczego chcą zachować właśnie ten materiał? Wspólnie omówcie wypisane działania. Zwróć uwagę na:

1. wypisane działania i terminy:

- czy realne jest wykonanie takiego projektu?
- czy działania są szczegółowo wypisane?
- czy podane działania można rozpisać bardziej szczegółowo?
- czy uczestniczki i uczestnicy wiedzą, jak wykonać poszczególne działania?
- jak są rozdzielone zadania między osobami?
- czy poszczególne osoby posiadają umiejętności potrzebne do wykonania zadań?

2. projekt jako całość:

- czy grupa posiada umiejętności do wykonania projektu?
- czy kwestie techniczne nie będą przeszkodą w realizacji projektu?
- czy grupa posiada potrzebne zasoby albo wie, jak je zdobyć?
- jakie trudności mogą napotkać na swojej drodze?

Spotkanie konsultacyjne II

Zapytaj grupę, jak postępują prace przy zbieraniu materiałów. Czy pojawiły się jakieś trudności? Jakie? Spróbujcie je wspólnie rozwiązać.

Zwróć uwagę na:

1. wybór formy archiwum:

- czy wybrane archiwum jest adekwatne do zgromadzonego materiału?
- czy grupa posiada potrzebne umiejętności do zarządzania archiwum?
- czy grupa posiada zasoby potrzebne do uzupełniania archiwum?

2. podział zadań w grupie:

- czy uczestnicy i uczestniczki zgadzają się na przyjęty podział zadań w grupie?
- czy pojawiają się konflikty i nieporozumienia? jak są rozwiązywane?

Spotkanie konsultacyjne III

Zapytaj grupę, na jakim etapie są przygotowywania prezentacji.

Zwróć uwagę na:

- czy grupa ma świadomość limitu czasowego prezentacji?
- jeśli więcej niż jedna osoba będzie przedstawiać prezentację, czy podział zadań w grupie jest jasny?
- czy prezentacja ma odpowiednią strukturę: wprowadzenie, rozwinięcie, zakończenie?
- czy grupa zapoznała się z tabelą oceny prezentacji?
- czy grupa ma potrzebny sprzęt do swojej prezentacji?

Uwagi do przebiegu przedsięwzięcia

1 www.edukacjamedialna.edu.pl/media/catalogue/attachment/jak-zachowac-przeszosc-projekt-digitalizacyjny/Archiwum_harmonogram.pdf

3

3

Podział zadań:

www.edukacjamedialna.edu.pl/media/catalogue/attachment/jak-zachowac-przeszosc-projekt-digitalizacyjny/Archiwum__podzial_zadan.pdf

Tworzenie archiwum:

www.edukacjamedialna.edu.pl/media/catalogue/attachment/jak-zachowac-przeszosc-projekt-digitalizacyjny/Tworzenie_archiwum_karta_pracy_grupy_projektowej.pdf

Prezentacja archiwum:

www.edukacjamedialna.edu.pl/media/catalogue/attachment/jak-zachowac-przeszosc-projekt-digitalizacyjny/Prezentacja_archiwum.pdf

Na stronie www.edukacjamedialna.edu.pl/lekcje/jak-zachowac-przeszosc-projekt-digitalizacyjny/#materiały można znaleźć edytowalne wersje wszystkich materiałów pomocniczych.

Ewaluacja

Pomocą w ewaluacji projektu są przygotowane tabele oceny, osobna dla pracy grupy www.edukacjamedialna.edu.pl/media/catalogue/attachment/Archiwum__tabela_oceny_pracy_grupy.pdf i prezentacji www.edukacjamedialna.edu.pl/media/catalogue/attachment/Archiwum_tabela_oceny_prezentacji.pdf.

Przedstaw je uczestnikom i uczestniczkom na spotkaniu wprowadzającym. Jest bardzo ważne, żeby były one znane przed rozpoczęciem projektów. Dzięki temu oczekiwania są przejrzyste. Warto zaangażować uczestników i uczestniczki w proces ewaluacji własnej pracy. Zachęć ich do podzielenia się własnymi spostrzeżeniami na indywidualnym spotkaniu grupy.

Preferowane kompetencje edukatora kulturowego/ edukatorki kulturowej

Rolą osoby prowadzącej jest towarzyszenie grupom w realizacji zadania. Opiekun/ka projektu nie zna wszystkich odpowiedzi, ale pomaga do nich dotrzeć. Ma wspierać i motywować uczestników i uczestniczki oraz czuwać nad całym procesem. W razie potrzeby pomaga rozwiązywać konflikty w grupie. Na koniec przeprowadza razem z grupami ocenę realizacji projektu. W przypadku pracy z młodszymi grupami pomocna będzie umiejętność korzystania w podstawowym zakresie z narzędzi i programów wybranych przez grupy do realizacji projektu.

Źródło

Scenariusz został napisany na podstawie scenariusza Weroniki Paszewskiej opublikowanego przez Fundację Nowoczesna Polska, www.edukacjamedialna.edu.pl/lekcje/jak-zachowac-przeszlosc-projekt-digitalizacyjny/, www.creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/deed.pl CC BY-SA. Materiał dostępny na licencji www.creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/deed.pl CC BY-SA.

Poradnik metodyczny.
Propozycje działań z zakresu edukacji i animacji kulturowej

redakcja:
Karolina Sikorska

wsparcie redakcyjne i korekta:
Sylvia Szykowna

współpraca:
Ewelina Banaszek, Katarzyna Chajbos,
Marta Kosińska, Bartek Lis, Jakub Walczyk

projekt graficzny i skład:
Bękart

wydawca:
Centrum Kultury ZAMEK
ul. Św. Marcin 80/82
61-809 Poznań
e-mail: cpe@cpe.poznan.pl
dyrektor: Anna Hryniewiecka

Poznań 2018

ISBN:
978-83-952788-1-5

CPE
CENTRUM PRAKTYK
EDUKACYJNYCH

CENTRUM
KULTURY
ZAMEK

POZnań*

Dofinansowano ze środków
Narodowego Centrum Kultury
w ramach Programu Bardzo Młoda Kultura

Utwór na licencji Creative Commons
Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne
Bez utworów zależnych 3.0 Polska

